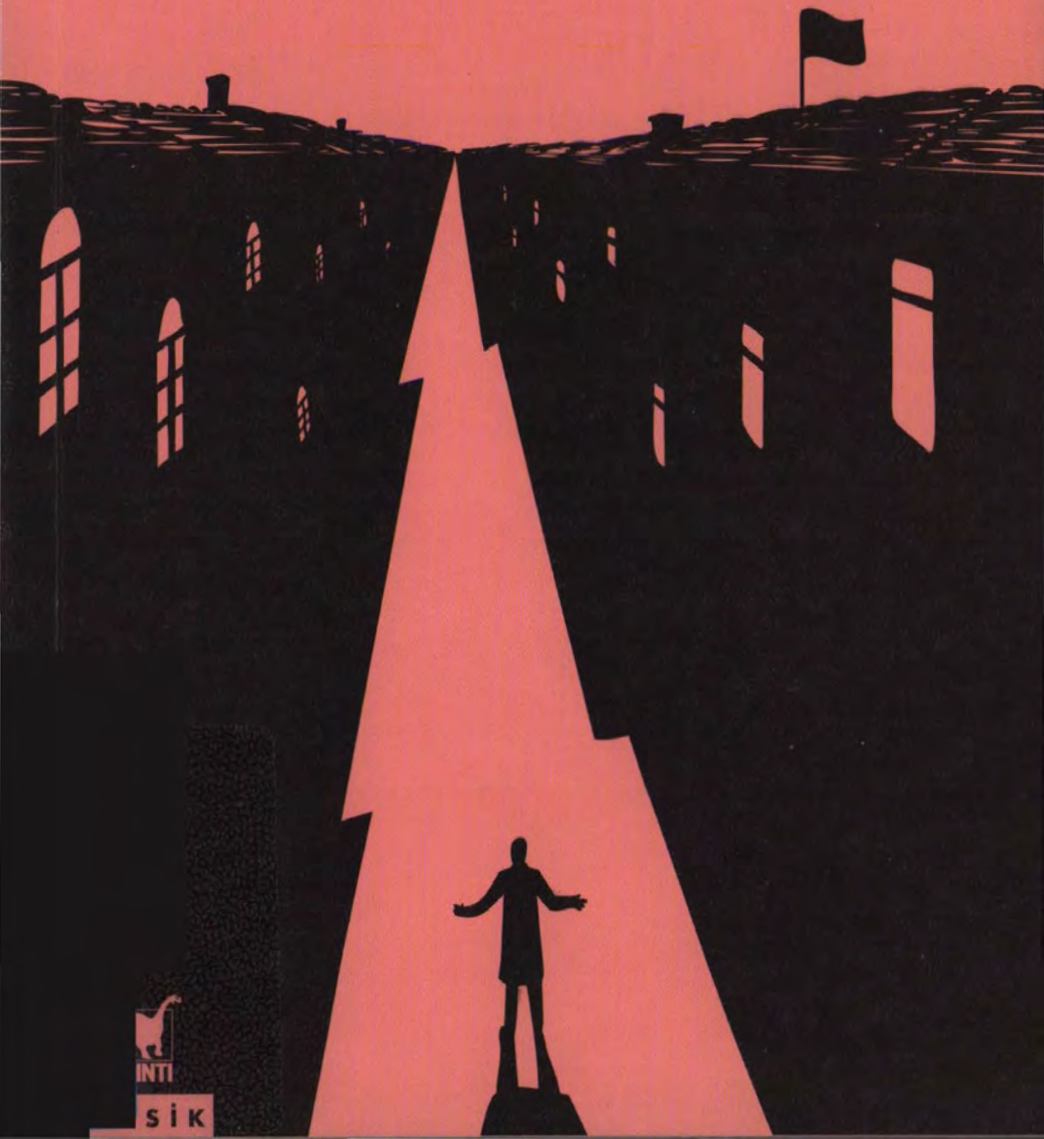
JOSEPH ROTH

sonsuz kaçış

almanca aslından çeviren: ahmet arpad

İNTİ
SİK

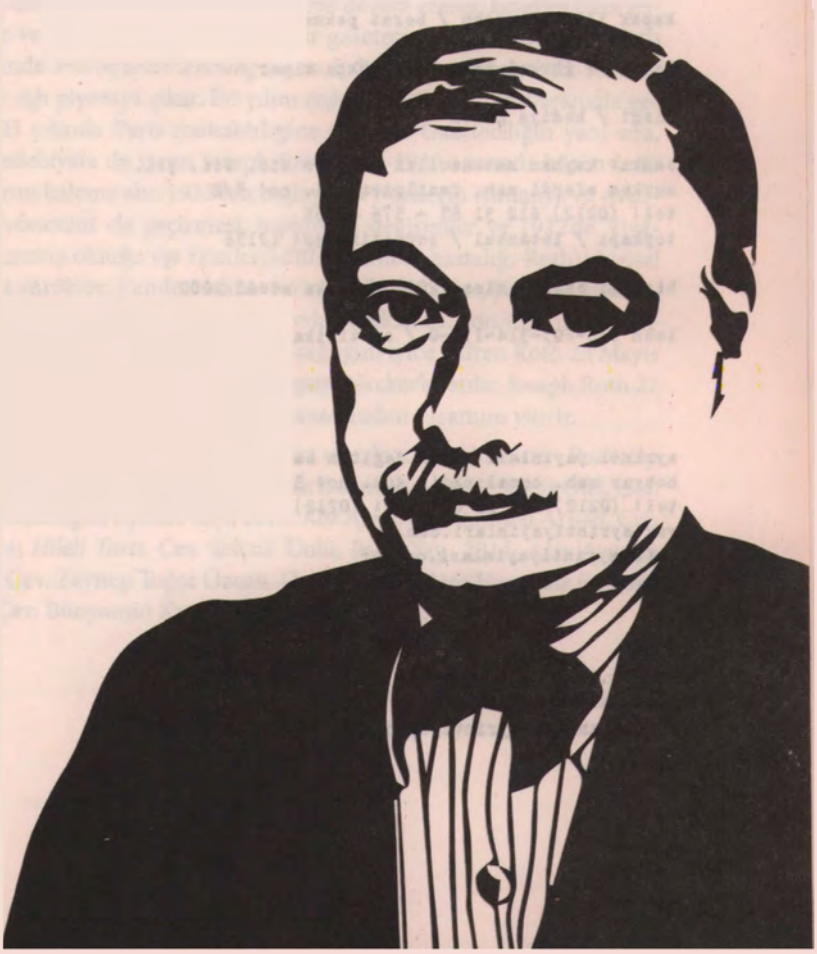
sonsuz kaçış

joseph roth

almanca aslından çeviren: ahmet arpad

sunuş: ahmet arpad

sonsöz: adam kirsch

ayrıntı: 1056 / klasik dizisi: 21

sonsuz kaçış / joseph roth

özgün adı / die flucht ohne ende

almanca aslından çeviren / ahmet arpad

sunuş / ahmet arpad

sonsöz / adam kirsch

son okuma / ahmet batmaz

bu kitabın türkçe yayım hakları
ayrıntı yayınları'na aittir.

kapak illüstrasyonu / berat pekmezci

kapak ve görsel tasarım / gökçe alper

dizgi / hediye gümen

baskı: kayhan matbaacılık san. ve tic. ltd. şti.
merkez efendi mah. fazılpaşa cad. no: 8/2
tel: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
topkapı / istanbul / sertifika no: 12156

birinci basım: nisan 2017 / baskı adedi 2000

isbn 978-605-314-173-0 / sertifika no: 10704

ayrıntı yayınları basım dağıtım san. ve tic. a.ş.
hobyar *mah. cemal nadir sok. no:* 3 cağaloğlu - istanbul
tel: (0212) 512 15 00 faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr
info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi
facebook.com/ayrintiyayinevi
instagram.com/ayrintiyayinlari

joseph roth

2 Eylül 1894 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde kalan Doğu Galiçya'nın Brody kentinde dünyaya gelir. İlkokulun ardından devam ettiği Kronprinz Rudolf Lisesi'nin Yahudi kökenli tek öğrencisidir. Babasız ve güç koşullar altında büyüyen Roth 1913 yılında liseyi başarıyla bitirir. Önce Lemberg'de, daha sonra da Viyana'da Alman Dili Edebiyatı yükseköğrenimi yapar. Üniversite yıllarında şiirler ve öyküler yazmaya başlayan Roth, profesörleri tarafından sevilen başarılı bir öğrencidir. Aynı günlerde patlak veren ve vatanı Avusturya-Macaristan İmpatorluğu'nun dağılmasıyla sonuçlanan I. Dünya Savaşı'nın Roth'un yaşamında büyük bir etkisi olmuştur. Cephede avcı er olarak geçirdiği 1916-1918 yıllarında Viyana'daki bazı dergilere köşe yazıları yollar. Savaş sonunda döndüğü Viyana'da üniversiteye devam etmez, kendini iyice gazeteciliğe verir. Kısa sürede başarılı bir gazeteci olarak isim yapan Roth 1923 yılında *Frankfurter Zeitung*'un muhabiri olur. Aynı yıl ilk romanı *Örümcek Ağı* piyasaya çıkar. İki yılını çoğunlukla Berlin ve Viyana'da geçirir. 1925 yılında Paris muhabirliğine getirilir. Gazeteciliğin yanı sıra, kendini edebiyata da veren Joseph Roth 1924-1939 arasında bütün ünlü romanlarını kaleme alır. 1933'ten başlayarak Nazilerin Almanya ve Avusturya'da yönetimi ele geçirmesi, toplumsal değişimler ve 1922'de Viyana'da evlenmiş olduğu eşi Friederike'nin ölümcül hastalığı Roth'u kişisel sorunlara sürükler. Kendini içkiye verir. Sağlığı bozulur, yazmayı sürdürmesine karşın parasal zorlukların altından kalkamaz. Son yıllarında yaşadığı krizler ve içki bağımlılığı sonucu sağlığını iyice yitiren Roth 23 Mayıs 1939'da Paris'te fakirler hastanesi Hospital Necker'e yatılır. Joseph Roth 27 Mayıs 1939 günü çift taraflı akciğer kanserinden yaşamını yitirir.

Joseph Roth'un Türkçede yayımlanan eserlerinden bazıları: *Radetzky Marşı*, Çev. Ethem Levent Bakaç, Aylak Adam Yay., 2013; *Savoy Otel*, Çev. Meltem Aslanoğlu, Kyrhos Yay., 2013; *Kör Ayna*, Çev. Ahmed Arpad, Can Yay., 2014; *Hileli Tartı*, Çev. Selçuk Ünlü, Palet Yay., 2014; *Aziz Ayyaşın Efsanesi*, Çev. Zeynep Tuğçe Özcan, Dante Kitap, 2016; *Hayat Bir Bekleme Salonu*, Çev. Bünyamin Kasap, Dedalus Yay., 2016.

ahmet arpad

1942 İstanbul doğumludur. Yazar, gazeteci ve çevirmen Burhan Arpad'ın oğlu. Orta ve lise öğrenimini Alman ve Avusturya okullarında tamamlayan Arpad, İstanbul Üniversitesi'ndeki Alman Dili Edebiyatı yükseköğreniminin ardından 1968 yılından bu yana Almanya'da yaşamaktadır. Bu ülkede serbest gazeteci, fotoğraf sanatçısı (30'dan fazla sergi) ve çevirmen olarak yaşamını sürdüren Ahmet Arpad, özellikle Heinrich Böll, Gerhard Hauptmann, Hermann Hesse, Stefan Zweig, Anna Seghers, Pablo Neruda, Johannes M. Simmel, Thomas Bernhard ve Harry Mulisch'in çeşitli eserlerini dilimize kazandırmıştır. Adı geçen yazarların öykü, roman, anı ve tiyatro dallarında yazdığı ve ülkemizde sayısız baskısı yapılan eserlerinde toplumcu yan özellikle dikkati çeker.

Ahmet Arpad 1999'da, Mercedes Benz'in uzun yıllar Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yapmış olan Edzard Reuter ve Stuttgart'ın Büyükkent Belediye Başkanlarından Prof. Manfred Rommel ile Baden-Württemberg Eyaleti Yönetimi, Stuttgart Belediyesi ve Robert Bosch Vakfı'nın desteğinde Alman-Türk Forumu'nu kurmuştur. Ahmet Arpad, Almanya Gazeteciler Cemiyeti (Deutsche Presse Verband)'ın (DPV) uzun yıllardır üyesidir. 1994-1995 Abdi İpekçi Gezi Yazısı yarışması ikincilik ödülü sahibi Ahmet Arpad aynı zamanda PEN Türkiye Merkezi, Salzburg Stefan Zweig Centre, Salzburg Üniversitesi bünyesinde kurulu Enternasyonal Stefan Zweig Cemiyeti'ne ve Türkiye Çevirmenler Meslek Birliği'ne (ÇEVBİR) de üyedir.

Ahmet Arpad Alman Dili Edebiyatı'nın ünlü yazarlarını Türkçe'ye kazandırdığı için 2012 yılında, Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Goethe Enstitüsü, Robert Bosch Vakfı ve S. Fischer Vakfı tarafından ortaklaşa verilen Tarabya Çeviri Ödülü'ne layık görülmüştür.

içindekiler

sunuş

joseph roth, öfkeli ve toplumcu / ahmet arpad.....9

sonsuz kaçış

I-XXXIV.....17-143

sonsöz

öngörülü bedbaht.....145

ahmet arpad

joseph roth, öfkeli ve toplumcu

Joseph Roth 1894'te o yıllarda Doğu Galiçya'nın en büyük Yahudi yerleşimi kabul edilen Brody'de dünyaya gelir. 1913 yılına kadar yaşadığı kenti *Radetkzy Marşı* adlı başyapıtında (1932) konu eder. Lise öğreniminin ardından başkent Lemberg'de üniversitenin felsefe bölümüne kaydolur, ancak bir yıl sonra, 1914'te Viyana'ya yerleşir. Burada Alman Edebiyatı öğrenimine başlar. 1916 yılında gönüllü olarak cepheye giden Joseph Roth, I. Dünya Savaşı'nın ardından düşlerinin vatanı olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşünü yaşar, o andan sonra da kendini bir "Haymatlos" olarak kabul eder. *Radetzky Marşı* ve "İmparatorlar Mezarlığı" yapıtlarında geçmişe olan özlemi hissedilir.

Avusturya edebiyatında Joseph Roth için "kahvehane edebiyatçısı" denir. Viyana kahvehaneleri 20. yüzyılın başında pek çok yetenekli gencin kültüre, edebiyata ve sanat yaşamına ilk adımlarını attıkları yerler olmuştur. Bütün günlerini Viyana'nın kahvehanelerinde geçirenler arasında Klimt, Schiele, Kokoschka, Trakl, Canetti, Broch, Schnitzler, Hofmannstahl, Altenberg, Musil, Zweig, Lehár, Stauss, Werfel ve Trotzki gibi ünlü kişiler çıkmıştır. Roth bu kahvehane alışkanlığını Berlin'e yerleştiği yıllarda da sürdürmüştür.

Dünya politikası 1933 yılında Almanya'da Nazilerin işbaşına gelmesiyle karışır. Millet Meclisi ateşe verilir, on binlerce sol görüşlü insan kamplara sürülür. Joseph Roth, Nazilerin yönetime el koyduğu 1933 yılında yakın dostu Zweig'a yolladığı bir mektupta şöyle der: "Çok büyük bir felakete sürüklediğimizin farkında olduğunuzu sanıyorum. Edebiyat yaşamımız yok olacak. Olup bitenler bizleri yeni bir savaşa sürükleyecek. Barbarlar yönetimi ele geçirdi. Artık yaşamın üç paralık bile değeri kalmadı. Yanlış düşlere kapılmayın."

Roman yazarlığının yanı sıra, gazetecilik de yapan Roth, Nazilerin 1933'te iktidara gelmesiyle bu yan mesleğine son vermek zorunda alır. Paris'e yerleşir ve 1939 yılındaki ölümüne dek bu kentte borç içinde zor bir yaşam sürdürür. Yoksullukla geçen Fransa yılları Roth için acımasız bir sürgün yaşamıdır. Askerlik günlerinde başlayan içki bağımlılığı vatanından uzak geçirdiği Fransa yıllarında iyice artar, sağlığı bozulur.

Pek çok toplumcu yazar gibi Roth'un da yapıtları Nazi Almanyası'nda yasaklanır, alanlarda yakılır. Bu süreçte Stefan Zweig'la sık sık mektuplaştığı, yakın dostunun onu parasal olarak desteklediği bilinir. Roth önemli sağlık sorunlarına karşın yazmasını sürdürür. O, öykü ve romanlarıyla nefes alır. Katılmış olduğu I. Dünya Savaşı'nın ve savaş sonrası yıllarının Roth'u kişi ve yazar olarak etkilemiş olduğu pek çok yapıtında görülür. Joseph Roth hem toplumun dışında bir yaşam sürdürür, hem de kendini her şeyin içinde hisseder. Çünkü o insancıldır, toplumcudur. Değişik görüşlere ve inançlara açıktır, yapıcıdır.

Galiçyalı bir Yahudi ailenin çocuğu olan Joseph Roth hep oradan oraya gitmiş, 44 yıllık kısa yaşamında sürekli bir göçebe olmuş, hep "vatan" hasreti çekmiştir. 1927 yılında kaleme almış olduğu "Yahudilerin Göçebe Yaşamı" adlı uzun denemesinde Doğu Avrupa Yahudileri'nin zorunlu yaşamına de-

ğinir. Gençlik yılları Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çokuluslu toplum yapısında geçmiş olan Joseph Roth, savaşın ardından gelen yıkım sürecinde toplumlar arası kavgayı ve Yahudiler arasındaki çekişmeleri yakından yaşamıştı. Üniversite öğrencisi olarak Lemberg'in ve Viyana'nın sokaklarında gittikçe artan antisemitizme de doğrudan tanık olmuştu. Bir Alman Dili Edebiyatı öğrencisi olan Roth'un Viyana'da yaşıtları aydınlar arasında kendine bir çevre edinme girişimleri de başarılı olmamıştı. Gençliğinde dönemin toplumuna sürekli uyum sağlama çabalarının gittikçe daha çok dışlanmalarla sonuçlandığını gören yazar, kısa yaşamının son yıllarını yerine göre kavgacı, yerine göre de yazgısına boyun eğen biri olarak geçirmiştir. Aynı günlerde kendisi için: "Öfkeli, sarhoş, fakat akıllı biri" diyen Joseph Roth 1939 yılındaki ölümünden kısa süre önce zamanın Avusturya başbakanı Schuschnigg'e yolladığı bir mektupta ülke yönetimini halkın yararına son imparatorun büyük oğlu Otto von Habsburg'a devretmesi gerektiğini talep etmiş olması, son günlerinde ne kadar şaşkın olduğunun bir kanıtıdır.

Heinrich Böll'ün: "Alman düzyazısının yaratıcı koruyucusu" dediği Joseph Roth, iki savaş arası dönemi konu alan *Hotel Savoy* ve *Eyyub* adlı yapıtlarında varoluşçu bir anlatımla okurun karşısına çıkar. Yerine göre o günleri açık açık eleştirmiş olan Roth'un: "Bir insan radyoyu, sinemayı keşfedebilir, fakat bir hergele de olabilir" sözü düşündürücüdür. Tanışlarıyla, edebiyatçı dostlarıyla ve onu destekleyenlerle yaptığı mektuplaşmalarda veya kaleme aldığı gezi günlüklerinde Roth'un liberal ve kozmopolit yanıyla, günlük yaşamın perde arkasına bakan toplumsal yanı kendini çok belirgin bir biçimde gösterir.

1930'lu yıllar Joseph Roth için zor geçer. Eşiden ayrılır, kendisini içkiye daha çok verir. Roth'a sık sık, "içkiden kurtulmalısınız" diye yazar Zweig. 1928 yılından bu yana yakın ta-

nışı olan Stefan Zweig'la sık sık mektuplaşır, dertleşir, Paris'te onunla buluşur. İkisi de Yahudidir. Zweig'la Roth, bohem yaşamı ve değişikliği seven, huzursuz dönemlerinde yolculuklara çıkan ve 1933'ten sonra da yurtlarından kovulan Viyanalı iki edebiyatçıdır. Nazi rejiminin yazmalarını yasaklayarak ölüme sürüklediği yazarların başında, yaratıcı ruhlu bu iki dost, Joseph Roth'la Stefan Zweig gelir...

sonsuz kaçış

Bu romanımda arkadaşım, dostum ve benimle aynı kafadan birisi olan Franz Tunda'nın öyküsünü anlatıyorum. Romanı yazarken Franz'ın kaleme aldığı anılarından ve bana anlattıklarından yararlanıyorum. Kendi görüşlerimi romana katmadığım gibi gerçek olmayan hiçbir şeye de yer vermedim. Burada okuyacaklarınız gelişigüzel yazılmış şeyler değildir, büyük bir dikkatle yapılmış gözlemlerdir.

Joseph Roth
Paris, Mart 1927

I

Avusturya Ordusu'nda üsteğmen olarak görev yapan Franz Tunda 1916 yılının ağustosunda Ruslara esir düşer. İrkutsk'un birkaç kilometre ötesinde bir kampa yollanır. Kısa süre sonra da Sibirya'da yaşayan bir Polonyalının yardımıyla kamptan kaçmayı başarır. Üsteğmen Tunda bu insanın, uçsuz bucaksız tayganın başladığı bomboş topraklarda tek başına duran çiftliğinde 1919 yılının ilkyazına kadar yaşamını sürdürür.

Yakındaki ormana ağaç kesmeye gelenler, ayı avına çıkanlar ve kürk ticareti yapanlar Polonyalının çiftliğine uğrayan tek yabancılardı. Tunda'nın, onu arayanların buraya geleceğinden korkmasına hiç gerek yoktu. Kimse onu tanımıyordu. Babası Avusturyalı bir binbaşıydı, annesi de Polonya doğumlu bir Yahudiydi. Tunda, babasının görev yaptığı garnizonun konuşlandığı küçük bir Galiçya kentinde doğmuştu. Lehçe konuşuyordu, üsteğmen olarak görev yaptığı alay Galiçya'daydı. Soranlara, çiftliğine sığındığı Polonyalının küçük kardeşi olduğunu söylüyordu. Çiftlik sahibinin adı Baranoviç'di. O da aynı soyadını aldı.

Kısa süre sonra Baranoviç adına sahte evrak da temin etti. Kimliğinde doğum yerinin Lodz olduğu yazıyordu. 1917 yılında, tedavisi mümkün olmayan ve bulaşıcı bir göz hastalığı nedeniyle Rus ordusundan çıkarılmıştı. Mesleği kürk tacirliği idi. Sibirya'nın Verçni Udinsk bölgesinde yaşıyordu.

Çiftliğinde kaldığı Polonyalı, kara uzun sakallı çok az konuşan birisiydi. Otuz yıl önce Sibirya'daki çalışma kamplarından birine yollanmıştı. Cezasını çekince kendi isteğiyle bölgede kalmıştı. Taygada bilimsel çalışmalar yapan bir heyetin yolculuklarına katılmış, beş yılını ormanlarda geçirmişti. Günün birinde âşık olduğu Çinli bir kadınla evlenmiş, dinini terk edip Budist olmuş, yerleştikleri Çin köyünde doktorluk yapmış, vebaya tutulan karısıyla iki kızını yitirince köy yaşamını terk edip yine ormanlara çekilmiş, avladığı yaban hayvanlarının postlarını ve kürklerini satarak yaşamını sürdürmüştü. Orman yaşamı onu değiştirmiş, kaplanların ayak izlerini en sık çimenlerde bile tanımış, kuşların uçuşundan fırtınaların yaklaştığını, havadaki bulutlardan az sonra dolu mu, yağmur mu, kar mı yağacağını sezmiş, ormanlarda gezinen avcıların ve haydutların alışkanlıklarını öğrenmiş, davranışlarını çevresine göre ayarlamış, hiç yanından ayırmadığı iki köpeğini kardeşleri gibi sevmiş, hem yılanlara, hem de kaplanlara saygı göstermişti. Günü geldiğinde de gönüllü olarak cepheye gitmişti. Ancak bölüğündeki komutanlarıyla arkadaşlarının onu tuhaf bulup ruh hastası olduğuna inanması üzerine yine ormana yollanmıştı.

Her yıl mart geldiğinde kente inmiş, kış boyunca topladığı boynuzlarla postları; tüfek kurşunu, çay, tütün ve içkiyle değiş tokuş etmişti. Son zamanlarda dünyada olup bitenlerden haberdar olmak için de ormana dönerken eski gazeteleri torbasına atmıştı. Fakat gazetelerde yazanlara pek inanmazdı, hatta ilanların bile gerçek olmadığını düşünürdü. Yıllar boyu kent genelevinde Yekaterina Pavlovna adında kızıl saçlı bir kadına uğramıştı. Kadının başka bir müşterisi olduğunda Baranoviç dışarda sabırla beklemişti. Zamanla gençliğini yitiren Yekaterina'nın aklaşan saçlarını boyaması, peş peşe düşen dişlerinin yerine takma dişler kullanması onu hiç rahatsız etmemişti. Baranoviç her geçen yıl kapısında daha az beklemeye başla-

mıştı. Sonunda Yekaterina'nın tek müşterisi o olmuştu. Yaşlanmakta olan kadın onu sevmeye başladığını sezmiş, uğramadığı aylarda özlemle onu beklemişti. Bu, evlenmeyi geç aklına koyan bir kadının geç özlemiydi. Derisinin sarktığını sezdiğinde coşkuları artmış, Baranoviç'e gittikçe daha çok sevecen davranmaya başlamıştı. O da her gelişinde yanında Çin yapımı kolyelerle kendi elişi tahta flütler getirmiş, kadına kuş seslerini andıran melodiler çalmıştı.

1918 yılının şubatında Baranoviç odun keserken bir an dikkat etmeyince sol elinin başparmağını yitirmişti. Elinin iyileşmesi bir buçuk ay sürmüştü. Nisanda Vladivostok'tan avcılar alışverişe geleceği için kente inememişti. Özlemini çeken Yekaterina, onu boş yere beklemişti. Baranoviç de yazdığı teselli edici bir mektubu kente giden bir avcıyla kadına yollamıştı. Adamın yanına yılan derisiyle, yatak odasına yere koyması için büyük bir ayı postu da vermişti.

Son aylarda hiç gazete okumamış olan Tunda, savaşın bittiğini ancak 1919 yılının ilkyazında çiftliğine dönen Baranoviç'den öğrenmişti. Günlerden cumaydı. Uzaktan köpek sesleri duymuştu. Birden açılan kapının eşiğinde Baranoviç durduğunda Tunda mutfakta bulaşık yıkamaktaydı. Dönen adamın kara sakalından buzlar sarkıyordu. Dışarda pencerenin önünde bir karga oturuyordu.

"Barış geldi!" diye seslendi Baranoviç. "Devrim oldu!"

Bir an için, ikisi de konuşmadı. Yandaki odada duran saat üçü çaldı. Franz Tunda elindeki tabakları dikkatle masanın üzerine bıraktı. Mutfağın sessizliğini bozmak istemiyormuş gibiydi. Kırılacaklar diye korktuğu belliydi. Elleri titriyordu.

"Tüm yol boyunca sana ne söyleyeceğimi düşündüm durdum" dedi Baranoviç. "Fakat şimdi bilmeni istiyorum, artık evine dönmenin zamanı geldi. Eminim birbirimizi bir daha hiç görmeyeceğiz. Bana mektup yollayacağını da sanmıyorum."

"Seni unutmayacağım" diye Tunda konuştu.
"Söz verme!" dedi Baranoviç.
Birbirlerine veda ettiler.

II

Tunda, savaş sırasında esir düşmüş olduğu Şmerinka üzerinden Ukrayna'ya, oradan da Avusturya sınırındaki Podwoloczyska'ya ulaşmak istiyordu. Oradan da Viyana artık uzak sayılmazdı. Kafasında tam bir plan yoktu, fakat gideceği yol pek güvenilir topraklardan geçmiyordu. Kısa da değildi. Onun için önemli olan yol boyunca ne dost, ne de düşman askerlerle karşılaşmamasıydı. Devrimcilerden de uzak durmalıydı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmıştı, artık yoktu. Tunda'nın vatanı kalmamıştı. Babası albay rütbesiyle şehit düşmüştü. Annesini de daha önce yitirmişti. Bando şefi olan erkek kardeşinin Almanya'nın kentlerinden birinde yaşadığını biliyordu.

Viyana'da onu, bir kurşunkalem fabrikatörünün kızı olan nişanlısı bekliyordu. Üsteğmen Tunda onu yakından tanımıyordu. Tek bildiği güzel, akıllı, varlıklı ve sarışın olduğu idi. Bu dört niteliği sözlüsü olmasına yetmişti.

Cephede olduğu sürede kız ona mektuplar yazmış, paketlerle ciğer patesiyle Heiligenkreuz yurdunun bahçesinden topladığı ve kurutmuş olduğu çiçekleri yollamıştı. Tunda da nişanlısına, askerlere verilen lacivert kâğıtlara dolmakalemle yazdığı kısa mektuplarda hep o günlerde yaşadıklarından söz etmişti.

Esir kampından kaçtıktan sonra ise Viyana'daki sözlüsünden hiç haber alamamıştı. Ona bağlı olduğundan ve beklediğinden çok emindi.

Dönene kadar onu bekleyeceğinden bir an olsun şüphelenmemişti. Ancak günün birinde Viyana'ya dönüp de karşısında

durduğunda kız, ona olan aşkını yitirmiş de olabilirdi. Bunu da düşünmüyor değildi. Nişanlandıklarında o bir subaydı. O yıllarda insanlığın üzerine çökmüş olan hüzün ve savaşa giden kahramanları bekleyen ölüm onun değerini arttırmıştı. Belki savaşırken şehit olacak, göğsünde madalyasıyla askeri bir törenle gömülecekti. Belki de savaştan zafer kazanmış birliklerle Viyana'ya dönüp, Ring Bulvarı'nda Radetzky marşının eşliğinde, göğsü gururla kabarık yürüyecek, zamanla da general rütbesine erişecekti. Nişanlanıp cepheye gittiğinde hep bunları geçirmişti kafasından.

Şimdi ise Franz Tunda artık adı sanı olmayan genç bir adamdı. Onu ne kimse tanıyordu, ne rütbesi vardı, ne de parası. Mesleği de yoktu. Vatanını da elinde almışlardı, o bir kimliksizdi.

Cephedeyken bazı belgeleriyle nişanlısının bir fotoğrafını ceket astarının içine dikmişti. Rusya'da kaldığı yıllarda ve sonra Avusturya'ya dönerken yol boyunca, kamptan kaçtığı günlerde temin ettikleri sahte belgeleri kullanmıştı. Gerçek kimliğini sınırın öteki yanına geçince, kendini güven içinde hissedeceği topraklarda astarın içinden çıkaracaktı.

Nişanlısının, yüreğinin üzerindeki kalın kartona basılı fotoğrafı vücuduna dokunuyor, onu uzun yolculuğunda sakinleştiriyordu. Nişanlısının fotoğrafını, moda dergilerinde toplumun üst düzey kadınlarının fotoğrafları çıkan saray fotoğrafçısı çekmişti. "Kahramanlarımızın Nişanlıları" konulu bir dizide genç bayan Hartmann "kahraman üsteğmen Franz Tunda'nın nişanlısı" olarak okurlara sunulmuştu. Dergi, Ruslara esir düşmesinden bir hafta önce eline geçmişti.

Kartona yapıştırmış olduğu fotoğrafı canı istediği zaman, nişanlısını her özleyişinde ceketinin iç cebinden çıkarıp uzun uzun seyretmişti. Fotoğrafına bakarken kimi zaman hüzünleniyordu. Ona olan sevgisi iki yanlıydı. Kimi gün yakında ulaşmak istediği birisi olduğu için seviyordu, kimi gün de araya

giren yıllarda artık yitirdiği biri olduğu için... Avusturya'ya dönebilmek için uzun ve tehlikeli bir yolculuğu göz aldığı için gurur duyuyor, kendine bir kahraman gözüyle bakıyordu. Nişanlısına kavuşabilmek uğruna verdiği kurbanlar onu gururlandırıyordu. Şimdi göze aldıklarının yanında savaş yıllarının kahramanlıkları önemsiz ve çocukça şeylerdi. Yaşadığı bütün hüzünlerin yanı sıra tehlikelerle dolu bu dönüşe katlandığı için Viyana'ya ulaştığında kendisine "arzu edilen" bir erkek gözüyle bakacaklarını ümit ediyordu. Rusya'dan Avusturya'ya bütün yol boyunca seviniyor, kendini mutlu hissediyordu. Birisi Franz Tunda'ya, onu mutlu eden şeyin beslediği yeni ümitler mi, yoksa yaşadığı melankoli mi olduğunu sorsa ne yanıt vereceğini bilemiyordu. Hüzün bazı insanların ruhunda sevinçten çok coşku uyandırır. İnsanın yuttuğu gözyaşları içinde en güzelleri kendi yaptıklarına ağlarken döktüğü gözyaşlarıdır.

Tunda yol boyunca her iki tarafın ordularına rastlamamaya dikkat etti ve bunu başardı. Tüm Sibirya ve Rusya topraklarını geçmesi birkaç ay sürdü. Yolculuğu boyunca demiryollarını kullandı, ata bindi ve yürüdü de. Aylar sonra Ukrayna'ya varmasını başardı. Yol boyunca devrimin ne yengisiyle, ne de yenilgisiyle ilgilendi. Devrim deyince gözünün önüne barikatlar, ayaktakımı ve askeri öğrenci okulundaki tarih öğretmeni binbaşı Horvath geldi. Barikatlar onun için sınıflardaki, tersine çevrilip üst üste yığılmış kara sıralardı. Ayaktakımına gelince, Paskalya yortusu geçit törenlerinde bir dizi askerin ardında birikmiş, yüzleri ter içinde, başlarında çarpık kasketler, insanları gözünün önüne getirdi. Herhalde ellerinde taşlar vardı. Bu gibi insanlar anarşi çıkarırdı ve tembelliği severdi.

Tunda kimi günler de, binbaşı Horvath'ın sık sık sözünü ettiği giyotini gözünün önüne getirdi. Tarih öğretmeni "giyotin" derken son harfi nedense kullanmazdı. Paris'e de "Pari"

derdi. Binbaşı, nasıl kurulup çalıştığını çok iyi bildiği giyotine hayrandı. Belki de bugünlerde Viyana'da trafiğe kapattıkları Stephan alanına bir giyotin kurmuşlardı. İmparatorluğun en ünlü kişilerinin kafaları şimdi Peter kilisesine ve Jasomirgott caddesine doğru yuvarlanıyordu. Petersburg'la Berlin'de de durum mutlaka aynıydı. Tunda giyotinsiz ve kırmızı bayraksız bir devrim düşünemiyordu. Yürüyenler, marşları enternasyonali hep bir ağızdan söylüyordu. Askeri okuldaki arkadaşlarından Mohr da her pazar günü öğleden sonra bu marşı mırıldanırdı. Mohr sadece sosyalist şarkılar söylemez, etrafına topladıklarına açık saçık fotoğraflar da gösterirdi. Pazar günleri askeri okulun büyük avlusu bomboş olurdu. Tunda, penceresinden aşağı baktığında taşlar arasında büyüyen otların sesini duyar gibi olurdu. Bir "giyoti" onun gözünde, çelik bıçağından kanlar damlayan, kahramanlık dolu kocaman bir aletti. Tunda için bir makineli tüfekten daha etkiliydi.

O hiçbir partiye inanmıyordu. Devrim de sevimsiz bir şeydi! Mesleğinde yükselmesini ve yaşamını olumsuz etkilemişti. Fakat şimdi görevde değildi, dünyada olup bitenle ilgilenmiyordu. Emir ve kuralların onu bir ülkünün peşinden gitmeye zorlamadığı için de kendini mutlu hissediyordu. O artık bir Avusturyalı idi. Ve Viyana'ya doğru yürüyordu.

Şmerinka'ya eylülde ulaştı. Akşam kentin sokak ve caddelerinde gezindi, cebindeki son gümüş paralardan biriyle pahalı bir ekmek aldı, tanıştığı insanlarla politik konulardan sohbet etmekten kaçındı. Son zamanlarda olup bitenlerden pek haberi olmadığını ve çok uzaklardan geldiğini başkalarının bilmesini istemiyordu.

Ertesi akşam tekrar yola koyuldu.

Soğuk bir geceydi, sanki kıştı. Hava buz gibiydi. Gece yarısına doğru tüfek sesleriyle irkildi. Bir kurşun elindeki bastona isabet etti. Tuda kendini yere attı. Aynı anda sırtın-

da bir at nalını hissetti. Kocaman eller onu yakalayıp eyerin üstüne attı. İpe serilmiş çamaşır gibi atın sırtında yatıyordu. Az sonra dörtnala yola koyulan hayvanın üzerinde başı sağa sola gidiyor, her yanı sızlıyordu. Başına kanlar doldu, gözleri kapandı, hiçbir şeyi algılayamadı.

Bir ara gözlerini açar gibi oldu, fakat yine kendinden geçti. Ertesi sabah yaralarını temizleyip sardıklarında o hâlâ uyuyordu. Uyanması için burnuna sirke tuttular. Az sonra gözlerini açtı ve bir kulübede, büyük bir çuvalın içinde yattığını fark etti. Ortadaki masada bir subay oturmaktaydı. Dışarda atların kişnemesi kulağına geldi. Kulübenin penceresinde bir kedinin oturduğunu gördü.

Masada oturan subay, Tunda'nın Bolşevik bir casus olduğunu söyledi. Kızıl köpek, diye küfür etti. Üsteğmen artık Rusça konuşmamasının doğru olacağını hemen fark etti. Gerçeği söyledi. Adı Franz Tunda'ydı, ülkesine dönüyordu, üzerindeki kimlik de sahteydi. Ona hemen inanmadılar. Göğsündeki kimliği ile nişanlısının fotoğrafını göstermek istedi. Fakat buna fırsat bulamadı. Elini kolunu bağladıkları gibi ahırın bir köşesine attılar. Güneşi küçük bir delikten gördü, berrak gökyüzüne serpiştirilmiş, ışıl ışıl parıldayan yıldızları da. Tunda, taze ekmekleri ve pastaları gözünün önüne getirdi. O ne de olsa bir Ayusturyalıydı.

*Yıldızları iki kez seyr*ettikten sonra bayıldı. Tekrar kendine geldiğinde güneşlerle dolu bir denizin ortasında olduğunu fark etti. Ona su verdiler, ekmek ve sert bir içki de. Çevresinde Kızıl Muhafızlar duruyordu. Aralarında pantolonlu bir kız da vardı. Tunda, cepleri kâğıtlarla dolu bluzunun ardında göğüslerini seçti.

"Siz kimsiniz?" diye kız sordu.

Sonra da Tunda'nın bütün söylediklerini elindeki kâğıda not etti.

Tunda susunca elini sıktı. Yanındaki Kızıl Muhafızlar dışarı çıktı. Kapıyı artlarında açık bıraktılar. İçeri vuran güneş renksiz ve donuk olmasına karşın Tunda'ya çok yakıcıymış gibi geldi. Yanında durmakta olan kız güçlü kuvvetliydi. Eğilip Tunda'yı kaldırmak istedi. Fakat üzerine düştü.

Güneşin aydınlığında gözleri kapandı, uykuya daldı. Tunda, Kızılların yanında kaldı.

III

Irene, nişanlısını gerçekten çok uzun süre beklemişti. Ailesinin içinde yaşadığı toplum tabakasının görenekleri bağlılığa, beğeniye, eşler arasındaki sevgiye, seçenekler az olduğundan bekârete çok önem verirdi. Kurşunkalem imalatçısı olan babası dürüstlüğe çok önem veren ve sayıları gittikçe azalan bir neslin temsilcisiydi. Şirketinin ürettiği ürünlerde de dürüstlükten vazgeçmeyen adam sonunda işine son vermek zorunda kaldı. Müşterilerinin kaliteye gittikçe daha az önem vermeye başlamasına karşın onun piyasaya sürdüğü kalemlerde düşük kaliteli kurşun kullanmamakta ısrar etmesi iş yaşamının sonu oldu. Onlarca yıldır fabrikasından çıkan kaliteli ürüne olan gizemli, hatta dokunaklı denebilecek bir bağımlılık onun kişiliğini yansıtmıştı. O kaliteye hep sadık kalmıştı. Irene'nin babasının, vatanının hep güçlü, büyük ve mutlu kalması için kendi varlığını feda etmeye hazır bir yurtseverden, ölüme gitmeye hazır bir askerden veya bir prensten farkı yoktu.

Irene'nin yaşlanmaya başlamış olan babası, en iyiyi başarmak isteği ile yanıp tutuşan insanları yetiştirmiş bir nesildendi. Onların döneminde para kazanırken etiğin kuralları geçerliydi. İmal ettiği kurşunkalemleri savaşan orduya yolluyordu, fakat savaşın nasıl geliştiğinden habersizdi. Onun cepheye yolladığı en üstün kalite kurşunkalemlerin savaşan

askerlere yararı, en ucuzcu fabrikatörlerin kalitesiz ürünlerinden daha farklı değildi. O günlerde piyasaya sürdüğü ürünlerde çok kalite aramamasını öneren bir müfettişi hemen kapının önüne koymuştu. Diğer yapımcılar ellerindeki kaliteli malları savaş sonrasında piyasaya sürmek için depolamıştı. Barış geldiğinde Irene'nin babasının elinde sadece düşük kalite, ucuza giden kurşunkalemler vardı. Deposundaki bütün malını ve fabrikasını satmış, taşraya yerleşmiş, günlerini orman gezintileriyle geçirmişti. En son gezintisini de Viyana Merkez Mezarlığı'na yapmıştı.

Varlıklarını yitirmiş bütün fabrikatör kızları gibi Irene de yaşamını babasından kalan villada köpeği ve başsağlığı ziyaretlerini kabul eden annesiyle yaşamını sürdürmeye başlamıştı. Yaşlı kadının hüzünlenmesinin nedeni, yaşamı boyunca ona yakınlık gösterememiş biri insanı yitirmiş olmasıydı.

Ev hizmetçiliğinden "kraliçeliğe" uzanan yolu ölümle kopmuştu. Onun olmayan dolapların anahtarı şimdi elindeydi. Günlerini hüzün dolu geçiren Irene'yle yakından ilgilenerek kendini teselli ediyordu.

Soylu kadın kızının Tunda'yla nişanlanmasında başrolü oynamıştı. Irene de yaşamında artık özgür olabilmek için bu nişanı kabullenmişti. Savaşa giden bir subayın nişanlısı olmak o günlerde çok önemliydi. Ancak aralarındaki aşk mutlaka savaşla devrim yıllarında ve Tunda döndükten sonraki yaşamlarında gücünü yitirirdi. Cephede kaybolanlarsa sürekli anılarda kalarak sonsuza dek çekici olur. Kişi yaşayana, sağlıklıya, hastaya, hatta ölmüş olana ihanet edebilir. Günün birinde ortadan yok olanın ise uzun süre hep yolu gözlenir, her an dönmesi beklenir.

Bir kadının aşkının, uzun süre beklemesinin değişik nedenleri olabilir. Kadınlar vardır, özlemlerini severler, yaşamlarında ona çok zaman ayırmasını da. Dönmesini beklediği

erkeği sevmemek bir kadın için çok alçaltıcı bir davranıştır. Fakat Irene'nin beklemesinin nedeni neydi? Çevresindeki erkekler, kayıplara karışmış kişinin çok gerisinde kaldığı için.

Irene titiz bir genç kızdı da. O, varlıklı bir burjuva ailesinin çocuğuydu, düşlerin peşinden gitmeyen, ancak romantik kişiliğini savaşın yok ettiği bir neslin insanıydı. Onun gibiler savaş yıllarında ortaokula ve kız lisesine devam etmişti. Bu kuruluşlar barış sürecinde düşlerin, ülkülerin ve sevdaların oluştuğu yerlerdi.

Savaş yıllarında ise gençlerin eğitimi ihmal edilmişti. Savaş kahramanı yaralıların hastaneleri doldurmasıyla çoğu aile kızı hastabakıcı olarak görev yapmak zorunda kalmıştı. O günlerin kadınları kuşkulu bir ortamda yetişmişti. Erkeklerin duygusuz, basit ve kaba davranışları onlar için çekilmez olmuştu. Çevrelerindekilerin beceriksizliği, yaşamlarının tekdüzeliği kadınların gözünde artık sıkıcı olmaya başlamıştı.

Irene savaşın ardından kendine bir büroda iş buldu. O günlerde çalışmamak çok utandırıcıydı. Irene görevini çok iyi yerine getiren elemanlardan biri olduğu için şefi gerektiğinde onu sekreteri aracılığı ile değil kendi doğrudan yanına çağırıyordu. Savaş sonrasında insanlar dünyanın tepetakla olduğuna, eşitliğin ortadan kalktığına inanmaktaydı. On sekizinde bir fabrikatör kızı ayağına çorap alabilmek için artık çalışmak zorundaydı! İnsanlar karmakarışık bir dönemi yaşıyordu.

Binlerce kadın gibi Irene de sabah, öğle, akşam postacının uğramasını bekledi. Arada sırada noterden önemsiz mektuplar geldi. Zamanla aile tanışı soylu hanımlar iç çekip ona acımaya başladılar. Ancak davranışları duygudaşlıktan çok üzüntüsüne sevindiklerinin belirtisiydi.

O günlerde Irene'nin tanışları arasında, yaşam boyu çini soba ve alçıdan klasik heykeller yapımıyla uğraşmış Triesteli bir aile de vardı. Ürettikleri disk atan adam heykelciklerini

birçok aile maundan yapılmış değerli dolapların vitrinlerinde saklardı. Triesteli ailenin bazı fertleri bir süre önce Habsburg soyundan gelenlerden ayrılıp, işleri gereği de olacak, bürolarını Milano'ya nakletmişti. İkiye bölünmüş aile son zamanlarda o kadar çok kopmuştu ki, çocuklarının düğünlerde bile birbirlerine tebrik telgrafları yollamıyordu. Böylesine derinden bir tutarlılıkla bölünmüş aile zamanla iki vatanlı olmuştu.

Savaşın ardından insanlar arasındaki ilişk ler yavaş yavaş yeniden oluşmaya başladı. Büyük yengi bağışlayıcılığı da beraberinde getirdiği için ailenin İtalyan kökenlileri Avusturyalı kökenlilere barış elini uzattı. Bunu gerçekleştirmek için de aile yeğenlerden birini Milano'dan Viyana'ya yolladı.

Irene, kibar davranışlarıyla gönlünü fetheden bu genç adamla kısa süre sonra evlendi. Onun kişiliği ve kadınlara olan yakınlığı o günlerde -günümüzde de- Alman erkeklerinde pek görülmüyordu. Öyle her şeye pek önem vermiyordu, eli çabuktu, işini ve para kazanmasını iyi biliyordu. Yerine göre elini sıkı tutmasını beceriyordu, ancak gerektiğinde bir kadına hediyeler alıp ona sürprizler yapma yeteneğine de sahipti. Kişisel beğenisinin mesleğiyle hiç ilgisi yoktu. Kuruluşunun ürettiği heykeller evinin odalarını süslemiyordu.

Irene babasından kalan villayı terk edebildiği ve yıllar sonra çevresinden artık saygıdeğer bir hanım olarak kabul gördüğü için mutlandı.

Evin köpeğini de beraberinde götürdüğü için o günden sonra hizmetçi kadın sabahları gelen postacıya homurdanma görevini üstlendi.

Irene, cepheden dönmeyen Tunda'yı unutmadı. Dünyaya getirdiği ilk çocuğu bir kız oldu. Ona, çok hoşuna giden "Franziska" adını verdi.

IV

Tunda'nın devrim uğruna nasıl mücadele etmeye başladığını daha önce yazmıştım. Her şey bir rastlantıyla başlamıştı.

Viyana'da bıraktığı nişanlısını unutmamıştı. Ancak savaşın ardından evine dönerken yolunu değiştirmiş, bir süre Kiev yakınlarında kalmıştı. Şimdi de Kafkasya yolundaydı. Kasketinde kızıl bir yıldız takılıydı, ayaklarındaki çizmeler parçalanmıştı. Her gün yakın olduğu bir genç kadına âşık olup olmadığını bilmiyordu. Yine de günün birinde ona hep sadık kalacağına söz verdi:

"Seni hiç terk etmeyeceğim" dedi.

Genç kadın ise Tunda'nın duygusallığına karşı çıktı:

"Ben senden kurtulmasını bilirim" diye konuştu.

Adı Nataşa Aleksandrovna'ydı. Bir saatçiyle bir köylü kadının çocuğuydu. Gençliğinde bir Fransız parfümeri yapımcısıyla evlenmiş, ancak bir yıl sonra adamdan yine boşanmıştı. Tunda'yı tanıdığında 23 yaşındaydı. Kimi günler, çok düşünceli olduğunda yüzü birdenbire değişiveriyordu. Çıkık alnında küçük kırışıklar oluşuyor, kısa kahverengi kaşları birbirlerine sokuluyor, burnunun derisi kemiğin üzerinde geriliyor, burun delikleri küçülüyor, hep hafif aralık dudakları bükülüyor, karşılıklı düşmanmış gibi birbirlerine yapışıyorlar, çevresine hırsla bakan bir hayvan gibi boynu uzayıveriyordu. Yuvarlak gözlerinin çevreleri altın ışıldayan kahverengi gözbebekleri küçülüp inceliyor, ovalleşiyor, rengi birden yeşile dönüşüveriyor, kısılan gözkapaklarının arasında keskin iki jileti andırıyordu. Güzel olduğunu reddediyor, kendine karşı çıkıyor, dişiliğe burjuva insanlarının önem verdiğini söylüyordu. Ona göre kadın cinsi, can çekişen bir dünyanın kalıntısıydı. Ortalarında birlikte savaştığı birçok erkekten daha yürekliydi. Bunun kadınların bir erdemi, yüreksizliğin de erkeklerin akıllılığı olduğunu bilmiyordu. Çevresindeki erkeklerin onunla aralarının iyi olma-

sının tek nedeninin hepsinin onu sevmesi olduğundan, ancak ürkekliklerinden sevgilerini açıklamaktan çekindiklerinden de habersizdi. Kendine ne içlerinden birini seçmiş, ne de birinin sevgisini fark etmişti. Çünkü onun gözünde hepsi basit sınıfın insanlarıydı.

Bir arada mücadele ettikleri gemi tayfaları, fabrika işçileri, köylü çocuklarıydı. Tümü de az eğitimli, hayvanlar kadar masum insanlardı. Tunda ise burjuva sınıfından gelen nitelikli birisiydi. Genç kadın aralarına yeni katılan bu adama daha ilk günden ilgi duymuş, cinsellik açısından kendisiyle uyuştuğunu da fark etmişti. Ancak burjuva görüşlerini alaya almadan da yapamıyordu. Günün birinde elindeki bu malzemeden bir "devrimci" yoğurmaya karar verdi. Ancak genç kadın, diğerlerinin ortasında bir adada yaşadıklarının, kimsenin onlara sokulamadığının farkında değildi. Aralarındaki değişik görüşlere karşın birbirlerini kolay anlayabildikleri için amacının günü geldiğinde gerçekleşebileceğini de bilemiyordu.

Ve sonunda o gün geldi. Nataşa Aleksandrovna, Tunda'ya âşık oldu. Hem de sınlsıklam. Yadsıdığı dünyada geçerli ve yıllarca sürekli karşı çıkmış olduğu "aşk yasaları"nın tüm kurallarına uygun bir aşktı Nataşa'nınki! Bu nedenle de genç adama:

"Ben senden kurtulmasını bilirim" derken yalan söylediğini bilemiyordu. Tunda da, tüm akıllı kadınların yem olduğu her yüzeysel erkek gibi ona daha ilk günden "sonsuz aşk" sözünü verdi. Ancak kısa süre sonra kendine güveni aşırı genç kadının tuhaf direnişi ve erkeğin baştan çıkarıcılığına alışılmamış bir sertlikle gösterdiği ilgisizlik sonunda Tunda, ona âşık oldu; hem de yaşamında ilk kez.

O günden sonra da Viyana'da bekleyen nişanlısı ve daha önceki yaşamı silindi gitti, çok uzaklarda kaldı. Geçmişi, içinde sıkıcı yıllar yaşanmış ve sonunda artık terk edilmiş bir ülkeden farksızdı. Nişanlısının cebindeki fotoğrafı onun için bir

zamanlar oturmuş olduğu bir caddeyi gösteren kartpostal gibiydi. Çantasında duran, üzerinde gerçek adı yazan kimliğinin de, süresi çoktan dolmuş, fakat düzeni seven herkes gibi onun da atamadığı resmi bir belgeden farkı yoktu.

Nataşa bir gün nişanlısının fotoğrafını gördü. Kıskançlık duymasına karşın önemsiz bir kâğıt parçasıymış gibi verirken:

"İyi bir burjuva kadınına benziyor!" diye mırıldandı.

Tunda'nın cebindeki fotoğrafa, değişik yöntemlerin geçerli olduğu devrimci mücadelede artık kullanılmayan zamanı çoktan geçmiş, eski model bir tabanca gibi bakmıştı.

Genç kadın günün her saatini güzelce planlarken hem aralarındaki dostluğun getirdiği aşk zevklerinin tadına varmaya, hem de mücadelenin zorunlu kıldığı görevleri yerine getirmeye çok önem veriyordu!

"Bugün saat on bir buçukta ilerleyeceğiz" diyordu Tunda'ya. "Şimdi saat dokuz. Dokuz buçuğa kadar yemek yiyeceğiz. Sen saat on'a kadar Andrej Pavlovitç'e vereceğin planı çizeceksin. Eğer yorulmayacağını düşünüyorsan saat on bir buçuğa kadar birlikte yatağa gireceğiz. Benim için hiç sorun değil!" Bunları, kendini karşısındaki erkekten güçlü hissediyormuş gibi sesinde hafif bir alayla söylüyordu.

Genç kadın hep uyanık kaldı, zevklerine, gece nöbetindeki asker gibi hep dikkat etti. Nataşa için bedensel aşk doğanın bir gereksinimi, karşısındakine olan sevgisi devrimin bir gereğiydi. Tunda da kadın askerleri hep böyle gözünün önüne getirmişti. Onun için Nataşa romanlarda rastlanabilecek insandı. Çok kararlı bu kadına olan hayranlığı zamanla boyun eğmeye, bağımlılığa dönüşmeye başladı.

Tunda bir devrimci oldu. Nataşa'yı sevdi, devrimi de.

Genç kadının günün birçok saatini çevresindekileri politik konularda aydınlatmaya harcadı. Devrimden, fabrika işçilerinden ve tayfalardan daha az anlayan Tunda'ya da özel ders verdi!

"Proletarya" dendiğinde öncelikle "Paskalya"yı düşünmekten vazgeçmesi biraz zaman aldı. Devrim uğruna savaşırken de hep engelleri ve siperleri arıyordu. Emrindekiler –Tunda artık komutan olmuştu– bir gün devrimci marşını söylerken vicdan azabı duyan bir yabancı, rastlantıyla oraya uğramış bir misafir gibi ayağa kalkıp "Çok yaşayın!" diye bağırdı. Çevresindekilerin ona "yoldaş" demesine alışması uzun sürdü. Onlara hep isimleriyle hitap ettiği için de emrindekiler ilk zamanlar Tunda'dan şüphelenip durdular.

Nataşa onunla yaptığı sohbetlerin birinde: "Bizler bir dünya devriminin başlangıcındayız" diye konuştu. "Senin gibiler eski dünyanın temsilcisi olsalar da bize çok yardımları olacak kişilerdir. Sen burjuva sınıfının bir insanısın, sana kapımız açıktır, hep bizimle geleceksin. Günün birinde sen de bir devrimci olacaksın, fakat ömür boyu burjuva da kalacaksın. Egemen sınıfın emrinde öldürücü bir alet olarak subaylık yaptın, proletaryaya eziyet ettin. Seni katletmek gerekirdi! Şimdi proletaryanın nasıl cömert olduğunu görüyorsun! Onlar seni affetti, emrine de girdi. Savaş taktiğinden anlıyorsun."

"Ben bütün bunları senin için yapıyorum... Çünkü seni seviyorum" dedi eski dünyanı insanı Tunda.

"Sevgi, aşk!" diye Nataşa sesini yükseltti. "Şen bunu git de nişanlına anlat! Ben aşktan nefret eden biriyimdir. Nedir aşk denen şey? Sen onun tarifini bile yapamazsın! Mutlaka yalan şeyler yazan kitaplarda, şiirlerde veya her eve alınan dergilerin birinde okumuş olacaksın! Aşkmış! Sizin gibilerin yaşamı belirli bir düzene uygun geçip gider. Şurada içinde oturulan evler vardır, orada çalışılan fabrikalar, başka bir bölümde yiyecek, içecek satan dükkânlar, başka bir köşede askerlerin kışlası, az ötesinde genelev... Sizler için bu dünya çok önemlidir, içinde her şeyiniz toplanmıştır, değerli, yüce, leziz sandığınız her şey. Çevresiyse alçaklıklarınız için size gereklidir. Yazarlarınıza gelince, onlar ya kör ya da yukardakilerden rüş-

vet yemiş. Yönetenlere inanıyorlar, yaşamsal konulara eğileceklerine aşktan, sevgiden yerine paradan söz edip duruyorlar. Villa duvarlarına asılı çok değerleri tabloları anlatıyorlar, birilerinin banka kasalarında yatan paralarına değinmiyorlar."

"Ben yaşamımda sadece polisiye romanlar okudum" diye Tunda biraz çekingen konuştu.

Nataşa hemen sözünü kesti:

"Evet, evet, polisiye romanlar! Onlarda hep polis kazanır, suçlu ise ele geçirilir. Centilmen davranan, kadınların hoşuna giden ve şık giyinen suçlu yakayı hiç ele vermez. Sen, sadece benim uğruma aramızdaysan başına kurşun sıkarım!"

"Evet, ben senin uğruna buradayım!" dedi Tunda.

"Genç kadın derin bir nefes aldı ve karşısındaki erkeğin yaşamına izin verdi."

Bir insanın kitaplarda okudukları, kafasını dolduran düşünceler, yaşadıkları veya âşık olarak devrim savaşçısı olması hiç önemli değildir. Günün birinde Samara bölgesindeki bir köye girdiler. Burada, Kızıl Ordu askerlerini işkenceyle öldürmekle suçlanan bir papazla beş köylünün yaşadığı kulaklarına geldi. Karşısına çıkarılan adamlar Tunda'nın hemen verdiği emirle kurşuna dizildi. Köyde yaşayanların gözünü korkutmak amacıyla cesetleri bir süre köy meydanında bekletti. Adamları, yaptıklarından nefret ettiği için öldürtmüştü. Onlardan öç almıştı. Çevresindekiler bunu olağan buldular, hiç şaşırmadılar.

Bir erkeğin istememesine karşın insan öldürtmüş olmasına genç kadın şaşırmamış mıydı?

"Sen bunu benim için yaptın" dedi Nataşa.

Tunda ise gerçekten bunu Nataşa için yapmamıştı. Şimdi o böyle konuşunca, adamları kurşuna dizmelerini emrettiğinde sevdiği genç kadını hiç düşünmemiş olduğu aklına geliverdi. Fakat bunu ona söylemedi.

"Tabii senin için yaptım!" diye yalan konuştu.

Genç kadın hem sevindi, hem de onu hor gördü.

Tunda askeri okulda ve alayda yakından tanımış olduğu bütün askerleri o anda devrim uğruna öldürebilirdi. Günün birinde yukardakiler grubuna bir denetleyici yolladılar. Adam sonradan Nirunov adını almış bir Yahudiydi. Eli iyi kalem tuttuğu için gazetelere makaleler yazıyor, çoğu devrimci çağrı onun elinden çıkıyordu. Nirunov ateşli konuşmalar yapmasını da başarıyordu. Ancak karşısındaki çoğunluğu coşturmasını bilen bu adam küçük sohbetlerde beceriksizin tekiydi. Çirkin, miyop ve Tunda'nın gözünde budalanın teki bu adam bir süre sonra Nataşa'ya âşık oluverdi. Genç kadın politik görüşleri nedeniyle ona yakın davranıyordu. Denetleyici Nirunov gibi konuşabilmeyi çok arzulayan Tunda onu taklit etmeyi denedi. Bir politikacının ağzından çıkan söz ve deyimleri ezberledi. Nirunov bir gün yaralandı, onlarla yola devam edemedi. O günden sonra politik içerikli konuşmaları devrim savaşçılarının karşısında Tunda yaptı, çağrıları da o kaleme aldı.

Ukrayna topraklarında ve Volga kıyılarında mücadeleye katıldı. Kafkaslar'a uzandı, oradan sonra Ural eteklerine döndü. Emrinde adamlar zamanla azalmaya başlayınca yenilerini aradı, köylüleri ülkesine inandırdı, aralarına karışan hainleri ve casusları kurşuna dizdi, düşmanı arkadan vurdu, birkaç günlüğüne gittiği bir Beyaz Rusya kentinde tutuklandı, fakat kaçmasını başardı.

Kahraman bir ortaçağ şövalyesi örneği âşıktı mücadelesine ve yanındaki Nataşa'ya. Bataklıklarla, ateşli hastalıklarla, kolerayla, açlıkla, tifüsle, ilaçsızlıkla, küflü ekmeklerin tadıyla tanıştı. Susuzluğunu kanla giderdi, buz gibi gecelerde acılar çekti, kızgın günleri özlemle aradı. Kazan'da Troçki'nin konuşmasını dinledi, devrimin derin gerçeklerini onun ağzından öğrendi, Rus insanını sevdi. Kimi gün, eski giysilerini gözünün

önüne getiren birisi gibi geçmişteki yaşamını düşündü. Şimdi ise adı Baranoviç'ti. O artık bir devrim savaşçısıydı. Varlıklı köy ağalarından, yabancı ordulardan, Kızıl Ordu'ya karşı savaşan generallerden nefret etti. Çevresindeki arkadaşları onu sevmeye başladı.

V

Devrimin yengisini yaşadı.

Bütün kentlerde evlerden kırmızı bayraklar sallandı, kırmızı başörtüleri takan kadınlar yürüyen gelincikleri andırdı. Zavallı dilencilerin ve kimsesizlerin, harap sokak ve binaların, alanları kaplayan enkaz yığınlarının, hastaların yattığı odaların, hiç aralıksız mezarları açılan ve tekrar kapanan mezarlıkların, inleyip sızlayarak cadde ve kaldırımlardaki kar yığınlarını kaldırmaya zorlanan insanların üzerini artık kırmızı örtüyordu. Ormanlarda sıkılan son kurşunlar yankılandı, geceleri ufukta son alevler yükseldi. Kiliselerin dev çanları hiç susmak bilmedi. Devrimin değirmeni dizgi ve matbaa makinelerinin çarkları daha çok döndü durdu. Binlerce alanda konuşmacılar halka hitap etti. Üstleri başları perişan, çizmeleri paramparça Kızıl Ordu askerleri marşlar söyleyerek yürüdü. Kentlerde enkazlardan marşlar yükseldi. Anneler, mutlu çocuklar dünyaya getirdi.

Tunda, Moskova'ya ulaştı. Yeni memuriyetler dağıtılırken isteseydi o da bir yazı masasıyla, bir iskemle ele geçirebilirdi. Müracaat etmesi yeterliydi. Fakat o bunu yapmadı. Alanlarda konuşmaları dinledi, cemiyetlerdeki toplantılara katıldı, insanlarla sohbet etti, büyükkentin müzelerini gezdi, eline geçen bütün kitapları sonuna kadar okudu. Bütün günlerini gazete ve dergilerde çıkan makaleleri okumakla geçirdi. Yazılanlar hep birbirini andırıyordu. Protestolar ve çağrılar, öyküler ve anılar, öfkeler ve suçlamalar tek kalıptan çıkmış gibiydi. Onun

daha devrimci görüşleri hiçbirine uymuyordu. Tunda sadece yazanların anlatımına dikkat etti, hoşuna gidenleri üstlendi, yazarken hata yapmamak için güvendiklerini denedi. O günlerde, kollarını en yakın kayalıklara uzatıp tutunacak bir yer arayan boğulmakta olan bir insanı andırıyordu.

1914 yılında yola çıkan ve birkaç ay sonra zaferle Viyana'ya dönmeyi, Radetzky Marşı'na ayak uydurarak Ring Bulvarı'nda gururla yürümeyi düşlemiş olan Tunda şimdi üzerinde Kızıl Ordu askerlerinin yırtık pırtık üniforması Moskova'nın caddelerinde geziniyor ve metnini kendince biraz değiştirmiş olduğu Enternasyonal'i mırıldanıyordu. Halkların, sınıfların, bireylerin yeni yaşamında bu gibi coşturucu marşlar artık değişik nedenlerle söylenmeye başlanmıştı. Rus devriminin başarıya ulaşacağını, meslekleri yazarlık olanlar da beklememişti. Kaleme aldıkları ucuz yazılarda aşınmış, eskimiş görüşleri kullanmaktan pek öteye gidemiyorlardı. Ancak şimdiki yengiye katkısı olan Tunda içinde yaşadığı süreçte çoğu yazılanın ucuz ve önemsiz şeyler olduğunu bilemiyordu. Bu yeni dönemde okuduğu her şey onun gözünde olağanüstüydü.

Nataşa'yla geceleri bir araya geliyorlardı.

Üç ailenin birlikte yaşadığı büyük bir odada yataklardan biri onlarındı. Yemeklerini küçük ispirto ocağında pişiriyorlardı. Yataklar arasındaki, mavi-beyaz çizgili eski önlüklerden dikilmiş bir perde yataklar arasındaki duvar, kapı ve pencereydi. Aşk denen alışkanlığın esiri her erkek gibi Tunda da kıskançlık oyunlarıyla Nataşa'nın koyduğu kurallara karşı çıkmaya başladı. Duygusal erkeklerin saflığıyla Nataşa'ya serzenişlerde bulundu. Ömür boyu atıldıkları zindanda zamanla göz nurunu yitiren suçlular gibi ortak odanın darlığında meraklılıklarını çoktan yitirmiş komşuları da Tunda'nın sürekli kıskançlık dolu yakınmalarını umursamadılar. Sadece sabah akşam söylenip homurdanmalarından rahatsız olduklarını yüzüne söylediler.

Tunda'nın en çok bilmek istediği şey, Nataşa'nın bütün gün gece yarılarına kadar neler yaptığı idi. Genç kadın ise ilkelerine karşın yine de sorularına yanıt vermek isteseydi bunu başaramazdı. Çünkü gün boyu yaptıkları o kadar çok ve değişik şeylerdi ki... Kadın yurtlarının kurulmasıyla ilgileniyor, yeni doğum yapmış anneleri temizlik önlemleri konusunda bilgilendiriyor, evsiz barksız çocukları denetliyor, fabrikalara gidiyor, çalışmalarına bir süre ara veren işçileri Marksizm üzerine yaptığı konuşmalarla aydınlatıyor, devrimci konuları içeren sahne oyunlarının düzenlenmesi için çaba gösteriyor, köylü kadınlarıyla müzelere gidiyor, devrimin kültür propagandası için elinden geleni yapıyordu. Savaş günlerinde ayağından hiç çıkarmamış olduğu bol binici pantolonunu hâlâ eteklikle değiştirmemişti. Sözün kısası Nataşa bir cephe savaşçısı kalmıştı.

Tunda'nın sitemlerine sitemlerle karşılık verdi. Genç kadının söyledikleri içinde yaşadıkları süreçte daha önemliydi.

"Sen niçin çalışmıyorsun?" diye çıkıştı. "Bugüne kadar yaptıklarının üzerinde dinleniyorsun! Biz zafere henüz ulaşmadık. Savaşımız sürüyor. O, her gün yeniden başlıyor. İç savaş bitti. Şimdi çok daha önemlisi başlıyor: İnsanları bilgilendirme savaşı! Biz buna 'kutsal savaş' diyoruz. Yığınları aydınlatacağız, çocuk bakımıyla ilgileneceğiz, çalışanların sağlık sorunlarına da önem vereceğiz. Devrimin kesin başarıya ulaşması için kurban vermekten hiç çekinmeyeceğiz." Cephede savaşırken daha değişik şeylerden söz eden Nataşa artık bambaşka bir görevi üstlenmişti, omuzlarındaki yük aynı değildi. Sorumluluğu ile sözleri de değişmişti.

"Kurban vermekten söz ettin" diye konuştu Tunda biraz saf. O günlerde yaşananlar üzerine kafa yormaya başlamıştı. "Aklıma gelen bazı şeyler var. Şimdi senin de görüşlerini bilmek istiyorum. Toplumlara kapitalizm gelirken de insanlar kurbanlar vermişti. İnsanoğlu tarihin başlangıcından bu yana hep

kurban vermek zorunda bırakılmıştır. İlk çağlarda Tanrılara çocuklar ve öküzler kurban edilmiştir, daha sonraları da aile, babayı kurtarmak için yeni doğan kızlarını. Çağlar geçtikçe çok dindarlar ölünün ruhuna mum yakmıştır. Askerler imparatorun uğruna yaşamlarını cephede bırakmıştır. Şimdi biz devrim yolunda neler kurban edeceğiz? Bana sorarsan, insanların artık kurbanlardan vazgeçmesinin zamanı geldi. Elimizde hiçbir şeyimiz yok ki. Bizler mal mülkten feragat etmedik mi? Yaşamımız bile artık bize ait değil. Özgürüz. Her şeyimiz herkesin. Bizler kurban değiliz. Bizler devrimiz!"

"Seninki bir burjuva görüşü" dedi Nataşa. "Buna ideoloji de desen hangi fabrika işçisi sana destek verir sanıyorsun? Söylediklerin gerçeklerle uyuşmayan şeyler. Onları nereden öğrendiğini çok merak ediyorum. Altı sömestr felsefe öğrenimi görmüş gibi konuşuyorsun. Çok şükür kaleme aldığın yazılarda bu gibi görüşlere yer veriyorsun! Arada bir beğendiğim yazıların olmuyor değil."

Son haftalarda Nataşa aşka gittikçe daha az ilgi duymaya başlamıştı. Çünkü iç savaşta aşk cephe yaşamının gelenekleriydi. Ardından gelen barış sürecinde yaşananlar ve devrimi sağlamlaştırma çabaları sırasında zararlı olabilirdi. Nataşa'nın eve dönmesi gece yarısını buluyordu. Sabahın ikisine kadar süren tartışmalarının ardından uykuya dalıyor, ancak saat yedi oldu mu kalkıp tekrar yola koyuluyordu. Her gece aşk yapsalardı ertesi günkü çalışmalarına bir saat daha az zaman ayırmak zorunda kalacaktı. Tunda'nın son günlerde devrime olan ilgisini yitirmesi, geceleri aşk yapmak istemesi, tartışmalarında sık sık burjuva ideolojisinden söz etmesi de canını sıkmaya başlamıştı.

Nikita Kolohin, Büyük Rusya'ya karşı Ukraynalı bir komünistti. Onun savaşı Ukrayna'nın ulusal çıkarlarıydı, anavatanının özgürlüğünü kazanmasını arzuluyordu. İçinde yaşadığı Rus toplumunun insanları onun konuştuğu Ukrayna lehçesi-

ni anlamıyordu. Son günlerde Nataşa'yla yaptığı sohbetlerde ulusunun sorunlarından söz ederken Avusturyalı bir subaydan çok daha üstün birisi olduğunu kanıtlamıştı. Günün birinde genç kadın geçmişini düşündü. Kiev'de doğmuştu. O da bir Ukraynalıydı. Görev yeri artık Kiev'de olmalıydı, başka topraklarda değil! Nikita'nın peşinden Kiev'e gitti. Orada da yapılması gereken çok şey vardı.

Hemen insanların arasına karıştı, köylere gitti, orada yaşayanlarla sohbet etti, onlara ulusal görevlerini anımsattı. Günler sonra Nikita'yla Harkov'da buluştu. Şimdi Harkiv adını almış kentteki dostlar onunla Nikata'ya bir oda hazırlamışlardı.

Nataşa ne yazık ki Ukrayna'ya gittiğini ve orada uzun süre kalacağını Tunda'ya söylemeyi unutmuştu. Kıskançlığı gittikçe artan genç adam çevresindeki dostlarının Nataşa'nın geceleri evine dönmesini engellediklerini düşünmeye başladı. Genç kadının sık sık gittiği derneklere, kadın yurtlarına, gazete ve dergilere, bürolara uğradı. Onu hiçbir yerde bulamadı. Hüzünlendi. Makaleler yazamadı, geçinecek parası azaldı, yemek pişiremedi. Arasının iyi olduğu bazı yoldaşlara Nataşa'nın yokluğundan söz etti. Adamlar umursamazmış gibi yüzüne baktılar. Son günlerde onlar da benzeri şeyler yaşamıştı. Fakat içinde yaşadıkları dünyanın yeniden kurulması gerektiğini kavramışlardı. Kimi kişisel sancıları çekmek zorundaydılar.

Sadece, iç savaşta esir aldığı birkaç rahibi uzun saçlarından birbirine bağlatıp değişik yönlere koşmaları için zorladığından çevresinin "gaddar İvan" dediği yakın tanışı, süvari alayında görevli, aslında iyi niyetli biri olan, fakat hayal gücü sınır tanımadığından gaddarlığı da seven İvan Alekseyeviç Tunda'yı dinledi, onunla aşk üzerine uzun uzun konuştu.

"Aşkla devrim arasında hiçbir bağlantı yoktur" dedi İvan. "İç savaş günlerinde Nataşa'yla yatağa girmiştin. O bir savaş-

çıydı, sen de. İster devrim, ister kapitalizm, isterse sosyalizm olsun, insanlar, bir ülkünün peşinden yan yana yürüdükleri sürece ortak aşkı yaşarlar. Fakat şimdi Nataşa bir savaşçı değil. O artık politika yapıyor. Sen ise... sen nesin, ne yapıyorsun, bilemiyorum. Geçmişte erkekler eve gelmeyen kadına dayak atardı. Nataşa'nın devrim uğruna verdiği savaşım yirmi erkeğe bedeldi. Şimdi sen onu dövmeyi mi düşünüyorsun? O seninle eşit haklara sahip olduğunu düşünüyordur. Hatta bana sorarsan, senden de daha çok hakka sahip Nataşa. Başka kadınlar da. Köyüme dönmememin nedenlerinden biri işte bu. Orada eşim ve beş çocuğum yaşıyor. Belki bu arada başka çocukları da olmuştur. Fakat ilk beş çocuk benden! Kızıl Ordu'ya katılmadan önce sık sık döverdim onları. Eşimi de. Ancak şimdi çok şey değişti. Artık dayak filan yok. Bu ise benim kişiliğime uymuyor. Yaşama köyümde devam etseydim mutlaka ailemden birini veya ötekini dövmeden yapamazdım. Fakat şimdi bu gibi şeyler yasak! Ben kendimi sürekli tutmak zorunda kalacağım için eşim ve çocuklarımla ortak yaşamım çatışmalarla geçerdi."

Nataşa'nın birkaç hafta sonra eve dönmesi Tunda'yı teselli etmedi. Gelir gelmez doktora gitmesi gerekti. O günlerde ne Ukrayna ulusu vardı kafasında, ne de Tunda. Tam bir hafta yataktan çıkmadı. Tunda, ispirto ocağında pişirdiği yemekleri yatağına taşıdı. Bütün hafta boyunca sevgisini yemek pişirmeye veren genç adam sonunda yorgun düştü.

Kısa süre sonra da, iç savaş yıllarından tanıdığı bazı komünistlerin aracılığıyla oturacağı bir yazı masası buldu. Odası, Kafkasya bölgesindeki küçük halk topluluklarına yazım kılavuzları iletmek, yeni alfabeyi öğretmek, gazeteler yollamak, onlara yeni kültürler taşımak amacıyla kurulmuş bir enstitüdeydi. Bir süre sonra da Tunda'ya bölgeye gazeteler, dergiler ve her çeşit propaganda malzemesi götürme görevi verildi. Gönderildiği yer Kafkasya'da, Terek ırmağı kıyısında, Dağıstan

Türklerinden kabul edilen yaklaşık on iki bin insanın yaşadığı bir yöreydi.

İlk haftaları, varlıklı ve dinleri gereği çok misafirperver olan bir ailenin evinde geçirdi. Aile, huzursuz olduğunu gördükleri yabancı adamın yanlarında rahat etmesi için çok özen gösterdi.

Tunda'nın yapacak pek bir işi yoktu. Yöredeki bazı gençler bu arada yeni kültürü kavramış ve dernekler kurmuştu. Duvar gazeteleri de çıkarıyorlardı.

Tek sorun insanların yenilikleri çabuk kavrayamamasıydı. Bunun filmler aracılığı ile yapılmasına karar verdiler ve Tunda'yı kasaba sinemasının yöneticiliğine getirdiler. Ancak sinema haftanın üç günü açıktı.

Düzenlenen toplantılara en çok katılanlardan biri, babası Gürcü, annesi Tatar, Alya adında bir kızdı. Kasabanın çömlekçisi olan amcasının yanında yaşıyordu. Bütün gün açık havada çalışan adam gerek yaradılışı, gerekse mesleğinin tekdüzeliğinden olacak biraz kalın kafalıydı. Söylenenleri anlamıyormuş gibiydi, konuşurken de ağzından hep aynı şeyler çıkıyordu. Sanki onları sürekli hareket halindeki parmaklarıyla beyninden çekip alıyordu.

Genç kız güzel ve sakindi. Sessizce dolaşırken esintiyle hareket eden incecik tülü anımsatıyordu. Doğada bazı hayvanlar vardır bütün yaşamlarını sessizlik içindeki dünyalarında geçirirler. Güzel kız çok az konuşuyor, lacivert göz tabakasının üzerinde iri gözbebeğiyle karşısındakine bakıyordu. Başının üzerinde bir testi taşıyormuş gibi dimdik yürüyordu. Otururken ellerini önlüğünün altında tutuyordu.

Bu kız Tunda'nın ikinci sevgilisi oldu.

VI

Görevi gereği Tunda'nın arada sırada Moskova'ya gittiği oluyordu. Her gelişinde geceleri mutlaka Kızıl Meydan'a uğruyordu. O saatlerde tüm meydan bomboştu, kapıları kapatılmıştı. Kremlin'in dev girişlerinde, etekleri yerlere kadar uzanan paltolar giymiş nöbetçi askerler taş gibi duruyordu. Kapkara Lenin mozolesinin damında, aşağıdan aydınlatılmış kırmızı bayrak rüzgârda dalgalanıyordu. Burası Moskova'da devrimin ruhunun hissedildiği tek yerdi, gece yarısının bu saati devrim ruhunun hissedilmesine izin verilen tek andı...

Tunda, Moskova'ya en son gelişinde de Kızılların savaşını anımsadı, insanların hiç düşünmeden yaşamlarını devrim uğruna kurban ettiği o günleri düşündü. Yaşam, güneş, ay, dünya ve gökyüzü sadece ölüm için bir çerçeveyi veya bir geri planı oluşturmuştu. Ölüm, kızıl ölüm, gece, gündüz, muhteşem marşlar ve demir topraklar üzerinde koşan atların nal seslerini, parçalanan camların seslerini anımsatan gümbürdeyen davullar eşliğinde devadımlarla ilerliyordu. Silah sesleri, çok uzaklarda akın akın ilerleyen yığınların haykırmalarını andırıyordu.

Geçerli düzen zamanla ölümü, o büyük kızıl ölümü ele geçirdi. Bir dilenci gibi evden eve gitti, insanların kapılarını çaldı, ölüleri sadaka gibi topladı. Onları kırmızı tabutlarda gömdüler, korolar açık mezarlara şarkılarını haykırdı, sonra yaşayanlar yine işlerine döndüler, masalarının başına geçip istatistikler yapmaya yazıp durmaya, partiden atılanlarla, partiye yeni alınanları cetvellere geçirmeye devam ettiler.

Yazı masası ve kalem, sapı Bebel kafasından mürekkep kurutucuları, alçıdan büstler, heykeller, devrimci motiflerle süslenmiş vitrinler olmadan yeni bir dünya yaratılamayacağını düşünmek insanı ne teselli eder, ne de ona destek verir.

"Fakat bir devrim yine de parçalanıp yıkılmaz" diye konuştu Kudrinski. Partiden atılmış bir denizciydi. Daha önce savaş gemisine kumanda etmişti ve şimdi kendine yeni bir görev arayıp duruyordu.

Tunda'ya bir gece Kızıl Meydan'da rastlamıştı. Herhalde Kudrinski de Kremlin'in çatısında titreşen dev kırmızı bayrağı görmek için buraya gelmişti.

"Bir devrim kolay kolay parçalanmaz" dedi Kudrinski. "Çünkü devrimlerin sınırları yoktur. Büyük Okyanus da, dev ateşlerden yükselen alevler de sınırsızdır. Evet, okyanus gibi sınırsız bir dev ateş olduğu söyleniyor. O belki yeryüzünün derinliklerinde veya uzayın sonsuzluğunda... Sınırları olmayan dev ateş. İşte devrim de öyle bir şeydir! Gövdesi yoktur. Onun gövdesi içinde yanan ateştir. Akan dev bir nehirse taşkınlığıdır. Biz insanlar sularda bir damla, ateşte bir kıvılcımızdır. Biz o gövdeden kurtulamayız."

Nataşa devrimcilerin el koymuş olduğu bir otelde yaşıyordu. Aşka, tabii bedensel aşka, akşamları saat altıdan sonra zaman ayırıyordu. Toplumun olan yüreğinin bu aşkta yeri yoktu. Kadınların özgürlüğünü ve eşitliğini kabullenen bir erkek bunu da kabullenmek zorundaydı. Nataşa için arkadaşlık önemliydi. Tunda'ya kendine eş gözüyle bakmadığı için de onu eleştirmeyi gerekli bulmuyordu. O sadece kendisine diğer yoldaşlardan biraz daha değer verilecek birisiydi. Tunda da karşısında duran genç kadının yüzünü bir aynadaki silik aksine benzetiyordu. Sanki gençliğinde yaşamış olduğu ve çoktandır uzak kaldığı bir kente yıllar sonra yeniden dönmüştü. Tunda karşısındaki yüze baktığında, Nataşa benim için böyle birisi, diye düşündü. Üzerindeki mavi önlükle bir hastabakıcıyı, bir gardiyanı, bir tramvay biletçisini andırıyordu. O artık bir sevgili, bir devrim savaşçısı değildi. Yılları aşkla geçmiş olmasına, aşkı hâlâ aramasına karşın Nataşa'dan terk edilmiş kızların o pek anlaşılmaz temiz ruhluluğu yayılıyordu. Kaldığı otel odası dardı, pencere-

sinden ışık zor içeri giriyordu. Üzerine eski broşürlerin atılmış olduğu koltukla, cinsel eşitlik için ona gereken yatak arasında, ayakta dururken kumanda köprüsündeki kaptanı, kürsüye çıkmış bir konuşmacıyı andırıyordu. Alnına düşen saçlarını arkaya taramıştı. Bir zamanlar Tunda'yı öpmek için hafif açık durmuş olan dudaklar şimdi sımsıkı kapalıydı.

Genç adam konuştu:

"Şimdi karşında uzun uzun konuşacak değilim! Seni bir zamanlar ne kadar çok sevdiğimi, sana hayran olduğumu anımsıyorum. Seninle çok gurur duyuyordum! Savaş yıllarında söylediklerin canlandırıcıydı, gecenin karanlığında ormanın kucağında bekliyorduk, ölüm sadece yarım saat ötedeydi, aşkımız bizi bekleyen tehlikelerden daha büyüktü. O günlerde her şeyi öylesine çabuk öğrenip kavrayacağım aklımın köşesinden bile geçmemişti. Sen her zaman benden daha büyük ve daha güçlüydün. Şimdi ise birdenbire küçüldün, gücünü yitirdin. Sen çok fakirsin, Nataşa! Sen savaşsız yaşayamayan bir insansın. Sen alev alev yanan gecelerde güzelsin."

"Sen de burjuva düşlerini hiç unutmayan bir insansın" diye Nataşa konuştu. "Sen bambaşka bir kadını gözünün önüne getiriyorsun! Alev alev yanan gecelerden söz ediyorsun. Çok romantiksin! Ben de senin gibiyim, sadece cinsiyetim başka. Ancak içinde bulunduğumuz süreçte hastanede önemli bir görevi üstlenmek, alev alev gecelerde aşk yapmaktan çok daha önemlidir. Biz birbirimizi doğru dürüst hiç anlamadık, yoldaş Tunda! Evet, söylediğin gibi biz iki âşıktık. Fakat bu sana şimdi bendeki değişimi eleştirme hakkını vermiyor. En iyisi sen şimdi git partiye üye ol. Benim işim başımdan aşkın! Az sonra Anna Nikolayeva gelecek. Bir rapor hazırlamamız gerekiyor."

Bu Tunda'nın Nataşa'yı en son görüşü oldu.

Genç kadın o gittikten sonra çantasındaki küçük el aynasını aldı ve yüzüne baktı. İki damla yaşın yanaklarına doğru aktığını gördü. Hissetmemesine karşın gözlerinin ağlamasına

şaşırdı. Aynadan ona bakan kadını tanımıyordu. Az sonra kapı açılıp Anna Nikolayeva içeri girince elini hızla yanaklarına götürdü. Fakat aynı anda yine vazgeçti. Gözyaşlarını saklamamak daha akıllıca olurdu. Yanakları ıslak yüzünü bir gözdağı, bir kalkan, gurur dolu bir itiraf gibi Anna'ya çevirdi.

"Niçin ağlıyorsun?" diye tanışı sordu.

"Her şey anlamsız, her şey boşuna olduğu için" dedi Nataşa. Sanki o anda şikâyet ettiği bir şey vardı. Fakat Anna Nikolayeva genç kadının ne demek istediğini anlayamadı.

VII

Daha önce de anlattığım gibi konuşmasını pek sevmeyen Kafkasyalı çömlekçinin yeğeni Alya, Tunda'nın hoşuna gidiyordu. O güne kadarki karmaşık yaşamı ve başından geçen, biraz tuhaf bulduğum olayların içinde Alya'ya olan ilgisi bana kabul edilir geldi. Genç kız o günlerde devrimin en heyecanlı günlerini yaşıyordu. Ülke tarihindeki belirsizlik ve şaşkınlık belki özel yaşamını da etkiliyordu. O soğukkanlı ve meraklıydı, bambaşka bir dünyanın, az bilinen bir toplumun insanıydı. Belki de her toplumda insan kişiliğini oluşturan zekilik ve budalalık, iyilik ve kötülük, başkasına olan aşk gibi nitelikler onda henüz yeterince gelişip kendini gösterememişti. Genç kız, bir vücutla bir yüzden oluşmuştu! Heyecanlandığı, sevindiği, öfkelendiği, hüzünlendiği belli olmuyordu. Gülmek istediğinde de bembeyaz dişlerini gösteriyor, açılan ağzın mahzeni andıran derinliklerinden bir ses duyuluyordu. Ağlamak isteğinde de –genç kız pek ağlamıyordu– yüzüne sanki bir gülümseme yayılıyordu. Gözlerinden damlayan iri iri birkaç damla yaşın tuzlu olduğuna inanmak zordu. Verilmesini istediği bir şey oldu mu suskunlukla ona doğru bakıyor, sadece başıyla işaret ediyordu. Onun için "hayır" ve "evet" şöyle bir baş sallamaydı. Sinemaya gittiklerinde önünde otu-

ran görüşünü engellediğinde huzursuzlanıyor, öfkeyle bir şeyler mırıldanıyordu. Perdede olup bitenleri en küçük ayrıntısına kadar görmek istiyordu. Tunda onu filmin konusundan çok oynayanların giysilerinin ve bir odadaki eşyaların ilgilendirdiğini sanıyordu. Seyrettikleri filmin bir dram veya bir felaket olması Alya için hiç önemli değildi.

Ben şimdi bu genç kızdan söz ederken bana anlatılanlardan çok tahminlerime dayanıyorum. Tunda da bir yıla yakın onunla birlikte olmasına karşın Alya'yı doğru dürüst tanıyamamıştı. Ancak onu bulmuş olması ve yanında kalması olağandı. Ne de olsa Tunda da çok etken kişiliği olmayan birisiydi.

İlk karşılaştıklarında Alya, onu içine girilen çok sessiz bir oda gibi karşılaşmıştı. Tunda'nın o günden sonra heyecansız, çabasız, uğraşısız ve öfkesiz bir yaşamı oldu. Yaşamın yan yollarından birinde yürüdü. Âşık olması da gerekmedi. Günlük ev yaşamı üzerine hiç kafa yorması gerekmedi. Alya bütün gün çömlekçi amcasına yardım etti, akşamları da evine dönüp eşinin yanında uyudu. Tunda için bundan daha sağlıklı bir yaşam olamazdı.

Bu arada Tunda'ya bir yardımcı vermişlerdi. Bilimsel bir enstitüsü için film çekme göreviyle Bakû'ye yollandığında, Tunda yola çıkarken esini de yanına aldı.

O günlerde yaşamında en önemli yıllarını artık geride bıraktığını, beklentilerin peşinden gitmenin pek doğru olmadığını düşünüyordu. Otuzunu çoktan geçmişti. Her akşam deniz kıyısına gitti, ötelerden bir yerden gelen hüzünlü Türk müziğini dinledi. Haftada bir gün oturup Sibiryalı dostu Baranoviç'e mektup yazdı. Birbirlerini görmedikleri yıllarda aralarındaki dostluk bağı iyice güçlenmişti. Tunda bir Franz Baranoviç'ti. Sovyetler Birliği vatandaşıydı, yaşamından memnun bir devlet memuruydu, suskun bir kadınla evliydi ve Bakû'de yaşıyordu. Belki doğduğu toprakları ve eski yaşamını sadece düşlerinde özlüyordu.

VIII

Akşamları Bakû'nün liman caddesinde, üzerlerinde renkli giysilerle gezinen coşkulu ve gürültülü insanlar arasında yabancı görünümlü birisi de dolaşıyordu. Buradan başka her yerde mutlaka dikkati çekecek olan bu adam hep içine kapanık ve tek başınaydı. Kimi akşam kıyıdaki alçak taş duvara oturuyor, ayaklarını Hazar gölünün sularına sallandırıyor ve gözlerini sonsuzluğa dikiyordu. Limana bir gemi girdiğinde heyecanlandığı hemen belli oluyordu. Bekleyenlerin arasına karışıyor, gemiden inen yolculara bakıyordu. Gören, onun da birisini beklediğini sanırdı. Az sonra işleri biten Türk hamallar yine beyaz duvarların üzerine oturup iskambile devam ediyor, boş faytonlar hızla limandan uzaklaşıyordu. Evine doğru yola koyulan tek başına adam rahatlamış ve mutluydu. Yüzünde, beklemiş olduğu kişi gelmediği için yine tek başına evine dönmek zorunda olan birisinin hüznü yoktu.

Bakû'ye bir gemi geldiğinde –sadece Astrahan'dan kalkan Rus gemileri gelirdi– limanda heyecan yaşanırdı. İnsanlar kentlerine yabancı gemilerin yanaşmayacağını bilirdi. İngiliz veya Amerikan gemilerinin ne işi vardı Hazar gölünde? Yine de gelen geminin dumanları uzaktan göründü mü, sanki gelenin hangi gemi olduğunu bilmiyorlarmış gibi bir heyecan yaşarlardı. Bütün gemilerin bacalarından mavi-beyaz duman yükselirdi. Bakû, limanına gemi yanaşmadığı günlerde de heyecan dolu bir kentti. Belki de nedeni yörenin volkanik olmasıydı! Kimi günler insanları ürküten o sert rüzgârlar düz damlı evlerin, stepleri andıran dümdüz ve çorak ovaların üzerinden eser, sanki sallanmaya başlayan –bu yörenin ağaçları kabul edilen– petrol sondaj kulelerini yalar geçerdi.

Bakû'ye her gemi gelişinde Tunda limana gitti. Haftada birkaç kez gelen eski gemilerle çoğu memur hep aynı insanlar yolculuk ediyordu. Arada sırada havyar tüccarları da bu ge-

milere biniyordu. Fakat o her defasında gözünde uzak ülkelerden, yabancı denizleri aşan yabancı insanların geldiğini canlandırıyordu. Tunda'ya göre gemiler her türlü maceralı yolculuğa çıkılan araçlardı! Bunun için koskoca gemilere gerek yoktu. Küçük bir gemi, bir motor, eski bir balıkçı sandalı veya bir sal bile maceraya çıkmak için yeterliydi. Bir insan için kıyısında durduğu denizin nerede olduğu hiç de önemli değildi. Çünkü denizler her yerde aynıydı, kıyıya vuran küçük dalga, büyük dalganın kardeşiydi.

Tunda bundan sonra yaşamına beklenmeyen şeylerin girmesine izin vermemek kararını almıştı. Eşinin sakinliği, içinde yaşadığı dünyanın gürültülerini azaltıyor, saatlerinin akışını yavaşlatıyordu. Yine de her gemi gelişinde evden çıkıp limana iniyordu. Suların kokusu onu heyecanlandırıyordu. Bir süre sonra eve döndüğünde Alya pencereye oturmuş, sessizce boş caddeyi seyrediyordu. Tunda içeri girince başını çevirir gibi yapıyordu. Odada bir gürültü olduğunda sanki birisi bir şaka yapmış gibi usulca gülümsüyordu.

İşte o günlerde Tunda sakin yaşamındaki en önemsiz şeyleri bile –böyle yaparsa önem kazanacaklarmış gibi– oturup yazmaya başladı.

IX

Tunda'nın günlüğünden:

"Dün akşam saat on buçuğa doğru 'Graşdanin' gemisi üç saatlik bir gecikmeyle limana girdi. Ben her zamanki gibi rıhtımda durmuş, hamalların telaşlı koşuşturmasını seyrediyordum. Gemiden inen şık giyimli sayısız birinci mevki yolcusu dikkatimi çekti. Yeni Rus ekonomisinin temsilcileriyle çok uzaklardan gelmiş tüccarları andırıyorlardı. Günlüğüme başladığımdan bu yana Bakû'de karşılaştığım yabancılar çok ilgimi çekiyor. Kente yanaşan gemilerden inen yabancıların çoğun-

lukla Alman olduğunu görüyorum. Amerika'dan pek gelen yok. Gemi yolcularının arasında Avusturyalılarla Balkan ülkeleri insanları da var. Ben onları ayırt edebiliyorum. İçlerinden bazıları görev yaptığım enstitüye de uğruyor (Enstitüde Almanca ve Fransızca konuşan tek çalışan benim). Her limana gidişimde gemilerden inen yabancıların uyruklarını doğru tahmin ettiğimi görünce seviniyorum. Ancak bunu nasıl yaptığımı bilemiyorum. Tabii her insanın milliyetini belli eden değişik özelikleri vardır. Ancak şimdi onları burada teker teker saymak sıkıcı bir şey. Belki de giysilerinden hangi ülkeden geldiklerini tanıyabiliyorum. Tabii giysilerin ötesinde yürüyüş ve el kol hareketleri de bana yardımcı oluyor. Kimi zaman, özellikle yaşlılarda, Alman'ı İngiliz'le karıştırıyorum. Çünkü ikisinin de teni kırmızımsı. Ancak Alman'ı İngiliz'den ayıran bir şey var. Birinin saçları dökülmüşken, diğeri yaşlılığında da çoğunlukla gür saçlı. İngilizlerin gümüşrengi saçları, bende nedense onlara karşı pek bir saygı uyandırmıyor. Kimi gün bana öyle geliyor ki, İngilizler cilveden ve gösterişten yaşlanmış, saçlarına ak düşmüş. Diri görünmeye çalışmaları onlara hiç uymuyor. Bilmem şunu da söyleyebilir miyim? Bana inançsız gibi geliyorlar. Dimdik yürümeye çalışan kamburları andırıyorlar. Çok yaşlılıklarında gençmiş gibi görünmeye çabalamaları bana jimnastik aletleri ve tenis raketlerinin reklamını yapanları anımsatıyor.

Avrupa'dan gelen bazı yaşlı beyler arasında büro eşyalarıyla pahalı koltuk reklamı yapmak isteyenler de var gibi. Bu gibilerin vücutları kalçadan aşağı genişliyor, dizler birbirine dokunuyor, kollar vücutlarına yapışıyor. Onları deri kaplı rahat ve geniş koltuklarına kaykılmış otururken gözümün önüne getiriyorum.

Dün gemiden üç Avrupalı indi. Hangi ülkeden geldiklerini ilk anda çıkaramadım. Bir kadın, ufak tefek, geniş omuzlu, siyah sakallı bir yaşlıca bey ve esmerce, orta boylu, açık renk

gözleri koyu teninde beyazmış hissini veren, küçük ağızlı, beyaz keten pantolonun içindeki bacakları uzun gençten bir adam...

Ufak tefek, sakallı adam bana ilk anda renkli çakıl taşlarıyla alçıdan yapılmış, ev bahçelerinde çiçek yataklarının ortasında süs gibi duran heykelcikleri anımsattı. Canlı görünümü ve hızlı hareketleri bir an için tuhafıma gitmedi değil. Kendinden biraz uzun boylu kadınla uzun bacaklı adamın arasında hoplarmış gibi yürüyordu. Yanındaki kadının tasma takıp gezintiye çıkardığı bir ev hayvanını andırıyordu. Az sonra hızla beyaz şapkasını çıkardı ve atlar gibi faytona bindi. Peşlerinden gelen iki hamal ellerinde bavullar faytonu takip ettiler.

Sanırım ufak tefek adam yaşadığı kentte daha yavaş hareketlerle yürüyordu. Daha çok çıktıkları yolculuklarda böyle canlıydı. Yol boyunca yanlarından yürüdüm. Çevre kalabalık ve gürültülüydü, aralarında fısıl fısıl konuştuklarını duyamadım. Faytonda yaşlıca adamın yanında oturan kadın, Viyana'dan sonra gördüğüm ilk şık ve hareketleri zarif kadındı.

Bu sabah büroma uğradılar.

Fransa'dan geliyorlardı. Sakallı adam bir avukattı. Arada sırada *Le Temps* gazetesinde makaleleri de yayınlanıyordu. Yanındaki kadın eşiydi. Genç adam da sekreteri. Rusça biliyordu. Bu nedenle -belki kadın nedeniyle de- onlara Rusya yolculuklarında eşlik ediyordu.

Genç kadın bana bakarken birden Irene aklıma geliverdi. Onu çoktandır düşünmemiştim. Kadın Irene'ye hiç benzemiyor. Teni esmer, koyu esmer, saçları mavimsi ışıldıyor, miyopmuş gibi bana bakan hafif çekik gözlerinde üst perdeden bir kibarlık var. Yüzüme doğrudan bakmayı gerekli görmüyormuş gibi. Benimle konuşacağı anda da sanki ağzından hemen emirler çıkacak. Galiba bana bir görev verdiğinde, beni çok mutlu edeceğini sanıyor.

Konuşmadan öyle otururken bir elinin işaret, orta ve alyans parmağı ile sürekli yanındaki masada, üzerindeki kitapta ve

koltuğunun kolunda tempo tutuyor. Bu yavaş tempoyla çabuk okşamak arası bir dokunuş. Elinin ince tırnaklarını beyaza boyamış, dudaklarıysa tırnaklarının tam karşıtı, kıpkırmızı.

Şık ayakkabıları eldiven derisinden yapılmış gibi. Derinin altından sezilen ayak parmakları incecik. Bir an için elime kalemi alıp onları bir kâğıda çizmek istedim.

Sekreterleri –bana verilen kartvizite göre adı Mösyö Edmond de V.– aniden konuştu:

"Biz üç aylığına bir Rusya yolculuğu yapıyoruz" dedi. "Buraya gelmeden önce Leningrad, Moskova, Nijniy Novgorod'a uğradık. Volga nehrinde bir gemi yolculuğu yaptık, Astrahan'a da uğradık. Bizim Fransa'da insanlar Sovyet Rusya'yı çok az tanıyor. Burada her şey karmakarışık sanıyorlar. Bugüne kadar gördüğümüz düzenli yaşam bizi şaşırttı. Ancak düşündüğümüzden daha pahalı. Şimdiye kadar harcadığımızla Afrika'daki bütün Fransız kolonilerini kapsayan bir yolculuk yapabilirdik. Fakat şunu da belirtmek isterim, bugüne kadar yaşadıklarımızla yolculuğumuz hiç de sıkıcı geçmedi."

"Öyle ise burada düş kırıklığına uğramadınız..." dedim.

Sakallı avukat, sekreterine şöyle bir baktı. Eşi ise konuşulanlara hiç ilgi duymuyormuş gibi bakışlarını ötelerden çekmedi. Sorumla üçünü de şaşırtmış olduğumu fark ettim. Sanırım Rusya'daki düzene pek güvenmiyorlardı. Belki de beni bir jurnalcı sanıyorlardı.

"Korkmanıza hiç gerek yok" diye devam ettim. "Bana görüşlerinizi çekinmeden söyleyebilirsiniz. Ben polisten değilim. Enstitümüz için bilimsel bir film yapımıyla uğraşıyorum."

O anda avukatın eşi başını çevirip hafif çekik gözleriyle bana şöyle bir baktı. Öfkelenmiş miydi, yoksa söylediklerime inanmış mıydı, bakışlarından bunu çıkaramadım.

(Şimdi bu satırları yazarken düşünüyorum da, belki bu sözlerim onu düş kırıklığına uğratmıştı. Sır küpü birisi olsaydım hoşuna gidecektim.)

Mösyö Edmond de V. gözleriyle şöyle bir gülümsedi, dudaklarını ise beni aşağılamak istermiş gibi büktü ve konuştu:

"Korktuğumuzu sanmayın Beyim" dedi. "Cebimizde en yüksek makamların tavsiye mektupları var. Biz neredeyse resmi bir yolculuk yapıyoruz. Eğer ülkenizde bir şeyi beğenmemiş olsaydık hiç çekinmeden size söylerdik. Hayır, şikâyet edecek bir şeyimiz yok. Ülkenizin resmi makamlarının, insanlarının, toplumunun misafirperverliği bizleri çok mutlu etti. Sadece şunu belirtmek isterim –bunu her üçümüzün adına söylemek istiyorum– sizin temelden sosyal değişim dediğiniz şey bizim gözümüzde etnolojik bir değişim. Bizim gözümüzde Bolşevizmin –bu benzetmeyi yaptığım için affınızı dilerim– çarlıktan pek farkı yok. Sizin –bu konuda sayın Beyefendi'yle sayın Hanımefendi'den değişik düşünüyorum– kadehinizdeki şaraba çok su katacağınıza eminim."

"Sanırım, suya şarap katacaksınız, demek istiyorsunuz" diye konuştum.

"Biraz abartıyorsunuz sayın Bay. Nezaketinize hayranım."

"Tahrik ediyorsunuz gibime geliyor!" dedi bakışlarını boşluğa dikmiş Hanımefendi.

Bu, bana söylemiş olduğu ilk cümleydi. Ancak sözleri doğrudan beni ilgilendirse de bunu pek belli etmek istemiyormuş gibime geldi.

"Şaka yaptığınızı, benden şüphelenmediğinizi ümit ediyorum..."

"Evet, sadece bir şaka" diye avukat atılıp sözümü kesti. Konuşurken sakalı da hareket ediyordu.

"Bana Fransa'dan söz ederseniz çok sevineceğim. Ülkenizden buralara pek gelen olmuyor da."

"Avrupa'yı tanımayan bir Rus'a Fransa'yı anlatmak kolay değil" diye sekreter atıldı. "Sanırım ülkemizin kitap ve gazetelerini de okuyamıyorsunuz. Ne bilmek istiyorsunuz? Paris dünyanın başkenti. Belki Moskova da günün birinde olacak!

Ayrıca Paris dünyanın tek hür kenti. Geri kafalılar ve devrimciler, milliyetçiler ve uluslararasıcılar, Almanlar, İngilizler, Çinliler, İspanyollar, İtalyanlar... Bizim ülkemizde sansür yok, eğitim yasalarımız ılımlı, yargıçlarımız dürüst..."

"Ve polisiniz becerikli" diye atıldım. Bazı yoldaşların anlattıklarından biliyordum.

"Siz kendi polisinizin ne kadar becerikli olduğunu çok iyi bilirsiniz" diye avukatın eşi sesini yükseltti. Yine başını çevirip bana bakmamıştı.

"Ülkemizde hiç kimsenin polisten korkmasına gerek yoktur" dedi sekreter de. "Eğer günün birinde ülkemize gelmek isterseniz -tabii düşmanca amaçlarla değil- size her türlü desteği vereceğimi bilmenizi isterim."

"Evet, ona inanabilirsiniz" diye sakallı da sekreterinin sözlerini onayladı.

"Ben dostça amaçlarla ülkenize geleceğim" diye onlara söz verdim.

Bu sözleri çok içten söylediğimi hissettim. Avukatın eşi ilk kez başını bana doğru çevirdi. Bir süre kırmızıya boyalı dudaklarına baktıktan sonra az önce söylemiş olduğum temiz yürekli sözlerimi biraz abartmam gerektiğini düşündüm ve: "Ülkenize geleceğim, eşinizi de görmek için."

"Ah, siz çok kurnaza benziyorsunuz!" diye sakallı avukat sesini yükseltti. Belki aynı sözleri eşinin söyleyeceğinden korkmuştu. Yine de kadının ilk kez gülümsemesine engel olamadı.

Ben o anda ne kadar isterdim: "Madam, sizi seviyorum" diyebilmeyi.

Kadın sanki odada tek başınaydım gibi kendi kendine mırıldandı:

"Ben Rusya'da yaşayamazdım... Bana bulvarların asfaltı, Bois de Boulogne'ın ağaçları ve parkı, Rue de la Paix'ın vitrinleri gerekli..."

Sonra aniden susuverdi. Sanki o anda güzel kokulu, pırıl pırıl değerli bir sürü şeyi önüme yaymıştı. Onları toplamak, elime alıp hayranlıkla seyretmek ve şark lar söylemek şimdi bana kalmıştı.

Sustuktan sonra dakikalarca yüzüne baktım. Ondan değerli başka şeyler de bekliyordum. Sesini duymak istiyordum. Derinden gelen o keskin, akıllı sesini.

"İnsan Paris'ten başka hiçbir yerde rahat yaşayamaz" diye sekreter konuştu. "Ben Belçikalıyım. Yurtseverlik yapmıyorum."

"Siz Parisli misiniz?" diye sordum, bakışlarını yine ötelere takmış kadına.

"Parisliyim. Bugün öğleden sonra petrol bölgesini gezmek istiyoruz."

Hızlı hızlı konuşmuştu.

"İzin verirseniz sizlere eşlik etmek isterim."

"Çalışmam gerektiği için ben yarın oralara gideceğim" dedi sakallı avukat da.

Yola koyulmadan önce vejetaryen yemekler pişiren bir lokantaya uğradım. Karnım pek aç değildi, cebimdeki para da azalmıştı. Maaş almama daha on gün vardı. Hanımefendiye bir araç gerekli olabilirdi. Belki onu ödeyebilirdim. Fakat daha başka isteklerde bulunursa onları nasıl karşılayacaktım? Karnı acıkıp yemeğe gitmek isterse ne yapardım? Sekreterin benim harcamalarımı üstlenmesini de istemiyordum.

İştahsızca yemeğimi yedim. Saat iki buçukta istasyonun önünde kızgın güneşin altında gelmesini bekledim.

Yirmi dakika sonra faytonla geldi. Yanında başkası yoktu.

"Sadece bana eşlik etmek zorundasınız" diye konuştu. "Eşim kentte sağa sola gitmek istiyor. Tek başına gezinmekten çekindiği için Mösyö de V.'nin yanında kalmasına karar verdik."

Az sonra tren kompartımanında seyyar satıcılar, işçiler, başları örtülü Müslüman kadınlar, kimsesiz çocuklar, sakat dilenciler, jurnacılarla bir arada yolculuk ettik. Trenin pence-

resinden petrol sondaj kuyularından başka bir şey görülmüyordu.

"Can sıkıcı" diye kadın bir ara mırıldandı.

Az sonra Sabuncu'ya vardık. Trenden indik. "Şimdi kenti dolaşmamıza gerek yok. Hava sıcak. Yoruluruz. Dönüş trenini bekleyelim."

İlk trenle Bakû'ye döndük. İstasyonda indiğimizde birbirimizin yüzüne baktık ve aynı anda güldük.

İçki satan küçük bir dükkânın önünde durup madensuyu içtik. Başımızın üzerinde karasinekler uçuşuyordu. Dükkânın camında iğrenç bir sinek kâğıdı asılıydı.

Sık sık su yudumlamama karşın terlediğimi hissettim. Aramızda çok az konuşuyorduk, suskunluk sıcaktan da dayanılmazdı. Dükkânın önünde masada öyle oturuyorduk. Terleten sıcaklık, caddenin tozu onun hiç umurunda değilmiş gibiydi. Arada sırada elini sallayıp yüzüne konan sinekleri kovalıyordu.

"Ben sizi seviyorum" dedim aniden. Hava sıcaklığından kızarmış olan yüzümün daha kızardığını hissettim.

Kadın sesini çıkarmadı, sadece başını, evet, anlamında salladı.

Uzanıp elini elime aldım. Öptüm. Bize madensuyu satmış olan adamın tuhaf tuhaf baktığını hissettim. Kalkıp yürüdük.

Kentin daha çok Asyalıların yaşadığı semtlerinde gezindik. Günümüz saatlerce doluydu. Yorulacağından korktum, eşine veya sekretere rastlayacağız diye çekindim. Bir an sonra kendimizin suların kıyısında bulduk. Kıyıda oturduk, ikide bir elini dudaklarıma götürüp öptüm. Yanımızdan geçenler bize baktı, tanıdığım bazı insanlar bana selam verdi.

Sonra hava birden karardı. Küçük bir otele gittik. Küçük Asya'dan buraya yerleşmiş Yahudi sahibi beni tanıyordu. Beni kentin sözü geçenlerinden sanıyordu. Sanırım o akşam anlatacak bir şey gördü diye memnun da oldu. Sırrını günün birinde bana karşı kullanabilirdi.

Oda karanlıktı. Yatağı altımızda hissettik, onu görmedik. Odanın ışığını yakmadık.

Dudaklarından öptüm, parmağıyla istediği yeri işaret etti, çıplak vücudu odanın karanlığında pırıl pırıldı. Titreyen dudaklarımla parmağının peşinden gittim.

Sonra otelcinin çağırdığı bir faytona bindi. Yarın öğleye doğru eşi ve sekreteriyle tekrar geleceğini söyledi. Bana veda edecekti. Buradan Kırım'a gideceklerdi. Sonra da Odessa'dan Marsilya'ya kalkan gemiye bineceklerdi.

Bu satırları onunla sevişmemizin ardından yazıyorum. Aradan iki saat geçti. Hemen yazmalıyım. Sabah uyandığımda kimi şeyleri unutabileceğimden korkuyorum.

Alya az önce uykuya çekildi.

Ben, onu artık sevmiyorum. Aylardır her eve gelişimde tuhaf bir merakla yüzüme bakışı beni rahatsız ediyor. Bana olan sevgisini kimi zaman, suskun birisinin coşkulu veya çok konuşan birini hiç tepki göstermeden dinlemesine benzetiyorum..."

Fransızlar ertesi gün vedalaşmak için Tunda'nın bürosuna geldi.

"Mösyö de V.'nin dün sizinle gelmesini ben istememiştim" diye avukat konuştu. "Bana göre iki kişiye bir şeyler gösterip anlatmak bir kişiye anlatmaktan daha zordur. Eşimin bana söylediğine göre dün ona çok ilginç şeyler göstermişsiniz."

Sakallı avukat gerçekten bir cüceye benziyordu. Ancak o bir bahçeli evin çimenlerinde duran komik bir cüceden çok, kayalıkların altındaki mağarada yaşayan kötü niyetli bir cüceyi andırıyordu.

Avukatla sekterinin vedalaşması oldukça soğuktu. Kadın ise, "Buyrun" dedi ve üzerinde adresleri yazan bir kâğıdı Tunda'ya uzattı.

Kâğıtta yazanlara bir saat sonra göz attı.

İşte o gün Tunda artık Bakû'deki yaşamına bir son vermenin zamanı geldiğine inandı. Yaşam boyu karşılaştığımız kadınlar yüreğimizden çok düşlemimizi ilgilendiriyor. Biz erkekler onların içinde yaşadığı dünyayı, alınyazılarını seviyoruz.

Yabancı kadının söylediklerinden en çok Rue de la Paix'deki mağaza vitrinleri aklında kalmıştı. Tunda, az sonra eşyaları arasında eski kimlik belgesini ararken o vitrinleri gözünün önüne getirdi.

Bir zamanlar Viyana'dakilerin yollamış olduğu 253 sayılı talimatı buldu. Başçavuş Palpiter hazırlamış ve albay Kreidl da altına imzasını atmıştı. Sararmaya, katlandığı yerlerden yırtılmaya başlamış kâğıt parçası onun için çoktan kutsaldı. Üzerinde yazanlar şüphe götürmezdi. Albay Kreidl, Tunda'dan en kısa zamanda Lemberg'deki birliğe gitmesini talep ediyordu.

Ertesi gün esir düşmemiş olsaydı bu görev yolculuğundan yararlanıp Viyana'ya birkaç günlük bir kaçamak yapmayı kafasından geçirmişti.

Elindeki belgede Franz Tunda adı kocaman harflerle yazıyordu. Sanki kâğıdın sınırlarından dışarı taşacak, canlanıp bir insan olacaktı.

İnsan adları güçlüdür, canlıdır. Birkaç yıldır Branoviç adını taşıyan Tunda elinden tuttuğu belgeden yavaş yavaş eski Tunda'nın çıkmaya başladığını sezdi.

Viyana'dakilerin yollamış olduğu bu talimatın yanında Irene'nin fotoğrafı duruyordu. Üzerine yapıştırılmış olduğu kartonun bir ucu kıvrılmış, genç kızın yüzü çoktan sararmıştı. Irene çok ağırbaşlı giyinmişti. O günlerde cephedeki sevgililerine, nişanlılarına yollamak için fotoğraf çektiren genç kızlar kapalı yakaları boynuna kadar uzanan koyu renk giysileri yeğlerdi. Irene'nin akıllı bakışları canlı, hafif cilveliydi.

Bu sadece fotoğrafçının ona verdirdiği poz değildi. Kızın yaradılışına da çok uyuyordu.

Tunda elindeki fotoğrafa bakarken Rue de la Paix'deki vitrinleri düşlüyordu.

X

Günün birinde üzerinde siyah deri ceket, ayağında tabanı parçalanmış ayakkabılar, sakalları uzamış, yüzü güneşten kararmış, başında eskimiş eski kürk şapka, adamın biri Avusturya'nın Moskova konsolosluğuna müracaat etti. Aylardan marttı, havalar yavaş yavaş ısınmaya başlamıştı. Büyük pencerelerden içeri giren ilkyaz güneşi arkasında bir memurun oturduğu parmaklıklara ve masanın üzerindeki Salzburg ve Tirol yöresinin ılıcalarının tanıtımını yapan renkli broşürlere vuruyordu.

Adam çok güzel bir Avusturya Almancası konuşuyordu. Konuştuğu bir melodiyi andıran yumuşak büyükkent diliydi. Konuşması memur için, verdiği belgelerden daha inandırıcı oldu. Ancak adamın anlattıkları o kadar inanılmazdı ki memur ondan başka kanıtlar da istedi.

Yabancı söylediğine göre 1916 yılında Avusturyalı bir üsteğmen olarak Ruslara esir düşmüş ve Sibirya'da bir esir kampına atılmıştı. Ancak bir süre sonra oradan kaçmayı başarmıştı. Ondan sonra bir süre Sibirya'nın ormanlarında, büyük bataklıklara az uzak bölgede bir avcının yanında yaşamış, onunla sık sık ava çıkmıştı. Fakat sonra bir gün gelmiş evini özlemiş ve cebinde tek kuruş olmadan yola koyulmuştu. Çoğu yaya geçen uzun yolculuğu tam altı ay sürmüştü. Trene çok az binebilmişti. Sonra yanındaki Viyana'dan gelmiş olan talimatı çıkarıp gösterdi. Bu belgede yazdığına göre yabancı adamın adı Franz Tunda'ydı ve eski Avusturya ordusunun bir üsteğmeniydi. Monarşinin çökmesinden sonra babası Linz'de yaşayıp çalışmış

olduğu için Avusturya vatandaşlığını yitirmemişti. Ödemesini Tunda'nın cebinden yaptığı ve hemen Linz'e yollanan bir telgrafa gelen yanıt, eski üsteğmenin savlarını doğruladı. Viyana'daki Savunma Bakanlığı'nın arşivlerinde bulunan eski askeri okul defterleri de Tunda'nın söylediklerileriyle uyuştu. Yaşamında hiç yalan söylememiş birini andırması, davranışları ve sözleriyle de cana yakın, dürüst birine benzemesi, konsolosun ona inanması da kararında önemli bir rol oynadı. Deneyimli devlet memuru bir insanın bu kadar gerçekdışı konuşmayacağına emindi.

Ancak o günlerde eli sıkı Avusturya devletinin Sibirya'dan yurtlarına dönmekte geç kalmış vatandaşlarının yol parasını ödeyecek özel bir bütçesi yoktu. Moskova konsolosu bütün sorumluluğu üstlendi ve "özel durumlar"da kullanılmak üzere oluşturulmuş "destek kasası"ndan Tunda'ya harcırah verdirtti.

Franz Tunda'ya Avusturya pasaportu çıkarıldı, konsolosun araya girmesiyle Rus Dışişleri Bakanlığı'ndan ülkeyi terk etme izni alındı, Katowice üzerinden Viyana'ya giden trenin bileti de cebine kondu. Her şey düşlediğinden çok daha çabuk olup bitmişti. Bakû'ye gidip eşine veda etmeye zaman bulamadı. Yeni gelişmelerin ardından polisin izlemesinde olabileceğinden, yeni pasaportuyla Bakû'ye dönse şüpheleri üzerine de çekebilirdi. Beklenmeyen bazı nedenlerle, istemese de bilinçli olarak başkasına haksızlık yapmak durumuna düşmüştü. Şimdi eşini tek başına bıraktığı, ona veda bile edemediği için yüreksizin biri olduğunu düşündü, kendini acınacak bir durumda hissetti. Oturdu Alya'ya bir mektup yazdı. Birkaç aylığına yolculuğa çıkacağını söyledi. Postaneden havale yapmaktan çekindiğinden yollamak istediği parayı zarfın içine koydu. Ona ani haber vermesi gerekirse İrkutsk'taki kardeşine "bekler ulak" mektup yollayabilirdi.

Ve bir akşam kendini batıya giden trenin kompartımanında buldu. Sanki hiç istemediği bir yolculuğa çıkıyordu. Birçok insan gibi o da yaşamın aldığı kararların ve eylemlerinin öz-

gürlüğünü hep kabullenmek zorunda kalmıştı. İnsanlar çoğu kez coşkuyla yaşam yolunda yürürlerken yazgılarının attığı adımları görmesini unuturlar.

Güzel bir nisan günü, Viyana'nın şık, insanlarının keyifli olduğu öğle saatlerinde, her zaman çalışmayan beyefendiler kollarında güzel kadınlar Ring Bulvarı'nda gezintiye çıkmış, kahvehanelerin yeni açılmış teraslarında koyu mavi bira sifonları ışıldıyor, Gönüllü Kurtarma Birliği bando müziğiyle yürüyüş yapıyor. Franz Tunda, üzerinde Moskova'da konsolosun karşısına çıkarken giymiş olduğu eski giysi, Graben'in güneşli kaldırımlarında gezinirken yanından geçenler hayretle ona bakıyordu. Güzel kokuların dışarı yayıldığı parfümeri dükkânının kapısında duran sahibi, önünden geçen adama "Bolşevik" gözüyle baktı. Tunda'nın uzun bacakları, giymiş olduğu süvari pantolonu ve ayağındaki dize kadar çıkan çizmelerle daha da uzun görünüyordu. Çevresine deri kokusu yayılıyordu. Başındaki kürk şapka da sert bakan gözlerine kadar inmişti. Parfümeri sahibi dükkânının önünden geçen adamdan ürktü.

Evet, Tunda Viyana'ya gelmişti. Aldığı işsizlik parasıyla zar zor geçiniyordu. Buluştuğu bazı eski dostları, nişanlısının bu arada evlenmiş olduğunu söylediler. Eşiyle Paris'te yaşadığını duymuşlardı.

XI

Nisan sonunda Franz Tunda'dan şu mektubu aldım:

"Sevgili dost Roth,

dün gece rastlantı sonucu bir dostumdan adresini öğrendim. Ben iki ay önce evime döndüm. Bilemem, bunu söylemek doğru mu oluyor. Şu sıralar verdikleri işsizlik parasıyla geçiniyorum. Belediyeye kâtip olarak müracaat ettim. Fakat bu kentte insanların yüzde kırkı iş arıyormuş. Ancak sana itiraf

etmek zorundayım, burada bana bir iş verirlerse pek mutlu olmayacağım!

Rusya'yı niçin terk etmiş olduğumu mutlaka bilmek istiyorsun. Bu soruna vereceğim bir yanıtım yok. Ancak bunu yaptığım için de pişman değilim. Sanırım bu dünyada hiç kimse sana, bir şeyi niçin yaptığını veya yapmadığını gönül rahatlığıyla söyleyemez. Yarın Avustralya'ya, Amerika'ya, Çin'e gidebilirim veya Sibirya'daki kardeşim Baranoviç'in yanına da. Bugün sana, Viyana'ya gelmeyişimin nedeninin bir iç huzursuzluk olmadığını kesinlikle söyleyebilirim. Tam tersi, ben şu sıralar çok sakinim. Yitirecek hiçbir şeyim yok. Ben ne çok yürekli, ne de maceracı birisiyim. Nereye gideceğime, ne yapacağıma bir rüzgâr karar veriyor. Çöküp batmaktan korkmuyorum.

Orta sınıf insanların uğradığı küçük bir kahvehanede günde bir kez bir şeyler atıştırıyorum, bir bardak da çay içiyorum.

Üzerimdeki mavi uzun ve kalın gömlek, başımdaki gri kasketle hemen dikkatleri çekiyorum.

Eğer olanağın varsa bana eski bir takım giysini yollayıver. Fakat en önemlisi bir şapka. Günde en az üç kez Ring Bulvarı'nda geziniyorum. Şık beylerle hanımların alışverişe çıktığı sabah saatlerinde de Graben'i arşınlıyorum. Bu arada bir de sakal uzattım. Nasıl olsa çoğu yanımdan geçen bana bakmadan edemiyor.

Bundan on yıl önce ben de Viyana'nın sokak ve caddelerinde gezinenlerden birisiydim. Cepheye yollanmadan önce en son iznimde genç bayan Hartmann kolumda, belimde kılıcım buralarda dolaşıp durmuştum. O günlerde savaşın ardından süvari alayına geçmeği kafama koymuştum. Yaşlı Hartmann isteseydi bunu hallederdi. Şimdiyse Merkez Mezarlığı'nda yatıyor. Hem saydığım bir insan olduğu, hem de biraz zaman geçirmek istediğim için gittim mezarını ziyaret

ettim. Kanatlı bir çocuk heykeli elinde kırmızı bir fener tutuyor, hemen altında menekşeler açmış... Aile kabristanı diyorlar böyle büyük mezarlara. Mezar taşında yazanlar ona yakışan sade sözler. Hartmann'a çok uyuyor.

Duyduğuma göre nişanlım bundan dört yıl önce evlenmiş. Demek ki uzun zaman dönmemi beklemiş. Belki dört yıl önce ben henüz ona yakışır bir kocaydım.

Bugün ise... ben bu dünyaya çok yabancı biri olduğumu hissediyorum.

Mutlaka aradan geçen yıllarda Rusya'yı evimmiş gibi kabul edip etmediğimi bilmek istiyorsun.

Son aylarda çok karışık bir yaşamım oldu. Ne olduğumu bilemiyordum. Ne Rusçada, ne de Almancada bu durumu tarif edecek bir kelime vardır. Başka dünya dillerinde de yoktur. Her şeye boyun eğmekle beklenti arasında değişen bir durum. Bana öyle geliyor ki, bu dünyayı terk etmeye hazırlanan insanlarda da yaşamla ölüm arasındaki durum aynıdır. Bana öyle geliyor ki Baranoviç öldü, fakat Tunda henüz doğamadı.

Kafkasyalı eşim Alya ile Bakû'de yaşadım. Sonu olmayan bir geçicilikti yaşamım. Oradaki görevim Kafkaslarda yaşayan değişik halklar üzerine fotoğraflar çekmek, filmler hazırlamaktı. Görevimi yerine getirirken kendimi pek zorlamıyordum. Sovyet Cumhuriyetleri inançla, kültür ve sanatla, aşırı titizlikle gerçekleştirilen karmaşık bir yönetim sistemi. Bu dev birliğin içinde her insan çok küçük veya çok büyük bir noktayı oluşturuyor. Noktalar birbirleriyle bağlantılı ve bu bağlantıların bütün için anlamları sonsuz. Günlük yaşamında görüyorsun onları, caddelerde, bürolarda, bilinmeyen ve önemli, hatta *sana çok yakın olanlarda* da. Her alanda, tepede, yüksekçe bir yerde noktalar var, onlar bağlantıları çok iyi biliyorlar, seni yukardan, kuşbakışı görüyorlar. Sen ise senden yukarda olanları hiç göremiyorsun. Rahatsız edilmeden içinde bulunduğun durumda yaşamına devam edip etmeyeceğini de bilemiyorsun.

Belki günün birinde yerin değiştirilebilir, sen üzerinde durduğun temelinle yerinden oynatılabilirsin. Gözünün önüne üzerinde taşların durduğu bir satranç tahtasını getir. Taşları yerinden oynatan masada değil, masanın altında oturuyor. Kimsenin göremediği bu oyuncu taşları eliyle alttan hareket ettiriyor.

Sen bir yandan korkar, öte yandan ümit ederken görevlerini ve sorumluluklarını da unutmamak zorundasın. Sen bir idealin peşinden giderken kişisel hırsına da yer ayırabilirsin. Kimi girişimlerinin başarılı veya başarısız mı olacağını önceden görebilirsin. Ancak çoğu şey beklentilerinin tersine bir gelişme gösterir. Görevini yerine getirirken bir şey unutmuş olduğun için olumsuz bir sonuç bekliyorsundur. Fakat ya hiçbir şey olmaz ya da ummadığın çok olumlu gelişmelerle karşı karşıya kalırsın. Bu gibi durumlarda düşünmeden edemezsin, *acaba olumsuz bir şeyi bana olumlu maskesi altında mı sunuyorlar*, diye. Böyle bir yaşamda ne başarılarına, ne de başarısızlıklarına güveniyorsun. En kötüsü de birilerinin seni sürekli izlediğini biliyorsun, ancak onlar kimler, bunu bilemiyorsun. Çalıştığın büroda kesinlikle gizli polisin bir adamı var. Bu kişi her hafta temizliğe gelen kadın olabilir, bir süre için yöre halkının kullandığı alfabeyi incelemek üzere bürona gelmiş aydın bir profesör de. Tabii her gün söylediklerini kaleme alan sekterer kadın veya büro malzemelerinin alımından binadaki kırık camların tamirine kadar birçok şeyden sorumlu adam da. Herkes sana 'yoldaş' diye hitap ediyor. Sen de herkese 'yoldaş' diyorsun. Fakat gün boyunca karşılaştığın her insan senin gözünde bir 'haberci'. Onlar da senin için aynı şeyi düşünüyor. Kötü niyetli değilsin, çünkü sen bir devrimcisin, izlendiğinden korkmana hiç gerek yok. Korkabileceğin tek şey senin 'jurnalci' olduğuna inanmalarıdır. Fakat sen zararsız birisin. Zararsız biri olduğuna diğerlerini inandırmaya çabalamak zorunda kaldığın anda bunun farkına varıyorlar. Ve

içini bir korku kaplıyor, çünkü o anda zararsız biri olmadığına inandıkları için senden daha çok şüphelenmeye başlıyorlar.

Böyle bir yaşamın altından kalkabilmek için sağlam sinirlere sahip olmalısın, devrime de sonsuza kadar inanmalısın. Çünkü şu koşul geçerli: Devrimin çevresi düşmanlarla sarılıdır, gücünü yitirmemesi için gerektiğinde her birey kurban edilebilir. Gözünün önüne şunu getir: Yıllarca sunağın üzerinde yatan bir kurbansın ve bir türlü kurban edilmiyorsun.

Ben bütün bunlara karşın Rusya'da yaşamımı sürdürecektim. Ancak günün birinde yaşadığım kente Fransa'dan birileri geldi. Yaptıkları iş yolculuğundan çok bir keyif yolculuğuydu. Parisli bir avukata, karısı ve sekreteri eşlik ediyordu. Sekreter kadının sevgilisiydi. Avukat karısıyla bir günümü ve otelde bir akşamımı geçirmeme karşı çıkmadı. Onun intikamına alet olduğumu sonra fark ettim. Beni gizli polisin adamı sanmışlardı. Kadın veda ederken bana uzattığı kâğıda iri harflerle: 'Demek ki siz de gizli poliste görevliymişsiniz!' diye yazmıştı. Ben ise tüm gün boyunca böyle düşünmemesi için büyük çaba göstermiştim. Demek ki benimle o akşam yatağa girmesinin nedeni buydu.

Bunlar önemli şeyler değil. Önemli olan Bakû'ye gelen bu yabancıların, beni yaşamıma başka bir yön vermemem gerektiğine inandırmaları oldu. O güne dek başımdan çok şeyler geçmiş olmasına karşın yeni bir başlangıcı aradım. Karşımda Parisli o kadını görünce nişanlım Irene'yi anımsadım. Onu özledim.

Özlemimin nedeni belki de nerede yaşadığını, kiminle evlenmiş olduğunu bilmememdi. Bildiğim tek şey çok uzun yıllar beni ve benden gelecek haberleri beklemiş olduğuydu.

Eminim o yabancı kadının Bakû'ye gelmesi ve karşıma çıkması rastlantıdan öteye de bir şeydi. Sanki birisi bana içinden geçip dışarı çıkmam için bir kapıyı aralamıştı. Ben ise

yıllar boyu onu bir kapı değil, beni çepeçevre içine almış bir duvar sanmıştım. İşte bir an için kapının açıldığını sezdim ve bu olanaktan yararlandım. Şimdi dışardayım ve ne yapacağımı bilemiyorum.

İşte sizlerin dünyası bu! Dayanıklılığına hep şaşıp duruyorum. Rusya'da devrim uğruna savaşırken bütün dünyaya karşı savaştığımıza inanıyorduk. Sonunda yengimizi kutlarken dışımızdaki dünyayı da yenmemize çok az kaldığını düşünüyorduk. Fakat şimdi gözlerimle görüyorum ki bu dünya sapasağlam ve geride bıraktıklarımın onun sağlamlığından haberleri yok. Ancak ben içinde kendimi yabancı hissediyorum. Bunu iki kez arka arkaya söyledim mi de kendimi dünyanızın karşıtı görüyorum. Kentte yürürken insanların yanından bir yabancı gibi geçiyorum, onlara yabancı gözlerle bakıyorum, söylediklerini anlamakta zorlanıyorum. Eski dostlarımla ve babamın tanışlarıyla bir araya geldiğimde de bana sorduklarını anlamakta güçlük çekiyorum.

Doğduğu topraklara dönmüş bir 'Sibiryalı' rolünü oynamaya çalışıyorum. Başımdan neler geçmiş olduğunu sorduklarında da elimden geldiğince onlara çoğu kez yalan söylüyorum. Zamanla her şeyi birbirine karıştırmamak için kime gerçekdışı neler anlatmış olduğumu not etmeye başladım. Aradan birkaç hafta geçtikten sonra yazdıklarım büyük boy defterin elli sayfasını doldurdu. Okuyunca içlerinde hoşuma giden şeyler var. Bakalım daha neler yazacağım. Çok merak ediyorum.

Bu mektubum uzun oldu. Fakat şaşırmadığını umuyorum, ne de olsa son görüşmemizden bugüne aradan çok zaman geçti. Eski dostundan sana candan selamlar."

Franz Tunda

XII

Rusya'yı hangi nedenle terk etmişti? Kimileri Tunda için "ahlaksız" ve "karaktersiz" diyebilir. Yaşamlarında kendilerine kesin bir yol çizmiş, ahlak sahibi, hırslı kişiler dostum Tunda'dan daha başka insanlardır.

Benim dostum kendisine güvenilmeyecek kişilerin başında gelirdi. Öylesine güvenilmezdir ki, ona bencil demek bile yanlış olur. Davranışlarının nedeni kişisel çıkarları değildi. Bencil davranmadığı gibi art niyetli de değildi. Tunda'nın kişiliğini tarif etmek zorunda kalsam, şöyle derdim: "Özgürlüğü onun için her şeyden önce gelir." Çıkarlarından vazgeçemediği gibi sakıncalı şeylerden de kaçınırdı. Çok şeyi aklına geldiği anda gerçekleştirirdi, bunu yaparken de davranışının doğruluğuna kesinlikle inanırdı. Franz Tunda devrime o günlerde gerekli olandan daha çok yaşam gücüne sahip bir insandı. Onun için kişisel bağımsızlığı yaşama ayak uydurmaktan çok daha önemliydi. Tunda bir Avrupalıydı, özgürlük aşığı bir bencildi. Yaşamın tadına varmak için karmaşık ortamları yeğlerdi. Kafa karıştıran yalanların, yapmacık ülkülerin, sahte sağlığın ve sürekli çürümenin oluşturduğu ortamı beğenirdi. Balo salonlarını, fabrikaları, sarayları veya okulları andıran mezarlıkların atmosferini severdi. Her an yıkılacakmış gibi duran, fakat daha yüzyıllarca ayakta kalacakları bilinen gökdelenlerin karşısına geçip onları seyretmek isterdi. O bir "modern insan"dı.

Nişanlısı Irene onun için hâlâ çekiciydi. Aralarındaki ilişki altı yıl önce kopmuştu. Şimdi onu yeniden canlandırmak istiyordu. Hemen harekete geçti. Irene nerede yaşıyordu? Nasıl bir yaşamı vardı? Onu hâlâ seviyor muydu? Dönüş yolunda başından geçenler olmasaydı acaba Tunda bugün nasıl birisiydi?

Şimdi itiraf etmeliyim, Tunda'nın mektubunu okuduktan sonra ona nasıl yardım edeceğimi değil, yukardaki sorularımın yanıtlarını düşünmüştüm. Yaşamlarında paraya o kadar önem vermeyen insanlardan olduğunu biliyordum. Günün birinde dibe çökmekten hiç korkmuyordu. Günümüzde insanların yaşamında her zamankinden çok önemli bir rol oynayan açlığı o umursamıyor, gerektiğinde ekmeğini taştan çıkarmasını beceriyordu. Ben onun gibi başkalarını da tanıyorum. Onlar suda balık gibi yaşarlar, sürekli av peşindedirler. Zenginlik ve sefalet umurlarında değildir. Yokluk içinde olduklarını ve yaşam sıkıntılarını belli etmezler. Yerine göre insafsız olduklarından başkalarının zorluk içinde yaşadıklarının farkına varmazlar. Merhamete düşmandırlar, toplumsal ortak duygulara da yabancı.

Kısacası toplumun düşmanıdırlar.

Mektubu aldıktan bir hafta sonra Tunda'ya yardım etmeye karar verdim. Ona giysilerimden birini yolladım. Askeri öğrenci okuluna girdiğinden bu yana, bir daha hiç görüşmemiş olduğu kardeşine de mektup yazmayı düşündüm.

XIII

Tunda'nın ağabeyi Georg küçük bir Alman kentinde bando şefiydi.

Onun değil kardeşi Franz'ın müzisyen olması gerekirdi. Fakat binbaşı emeklisi babaları küçük oğlu Franz'ın müziğe daha yetenekli olduğunu anlayamamıştı. O bir askerdi, onun gözünde müzisyenlik askeri bandoda çalmak, kötü bir sözleşmeyle orduda memurluk yapmak demekti. Hem her an işten çıkarılma riski vardı, ilerde ellerine geçen emekli maaşı da oldukça düşüktü. Binbaşı her zaman bir oğlunu devlet memuru, diğerini de subay olarak görmeği düşlemişti.

Gençliğinde Georg kaza geçirmiş, bacağı kırılmış ve ömür boyu kötürüm kalmıştı. Yürürken hep topallıyordu. Müzik dersi almış olan Franz ilerde müzisyen olmak istiyordu. Ancak büyük oğlunun hastalığına çok para harcamış olan binbaşı babaları artık Georg'un müzik dersi almasına karar vermişti.

Geçim zorluğu yaşan aile Franz'ı askeri liseye yolladı. O günlerde Franz ağabeyinden nefret etmeye başladı, düşüp bacağını kırdı diye onu kıskandı. Ne olursa olsun askeri liseyi terk etmeyi kafasına koydu. Günün birinde düşüp bacağını veya kolunu kırmayı çok istedi. Kötürüm kalınca nasıl yaşayacağını ise hiç düşünmedi. Günü geldi, kalp hastası olmayı düşledi. O yıllarda kendini çok akıllı sanıyordu. Okul derslerinde başarılıydı, öğretmenleri ve babası orduda başarılı bir geleceğin onu beklediğine inanıyorlardı.

Lisedeki başarısı arttıkça ağabeyi Georg'dan daha çok nefret etti. Bu arada Georg müzik akademisine devam ediyordu. Noel ve Paskalya tatillerinde eve gelen kardeşler aynı odada kalıyor, aynı masada yemek yiyor ve birbirleriyle tek kelime bile konuşmuyordu. Dış görünüşleri de pek birbirlerine benzemiyordu. Franz daha çok babasını, Georg da annesini andırıyordu. Sakatlığı nedeniyle sokağa pek çıkamayan, çoğu zamanını odasında tek başına oturup kitaplarıyla geçiren Georg da her Yahudi gibi biraz hüzünlü, biraz da kendini diğerlerinden üstün gören bir yüz ifadesine sahipti. Franz ise ağabeyine göre daha değişik ve hareketli bir yaşamı olduğu için Yahudi annesinden almış olduğu yanlarını belli etmiyordu. Ancak burada şunu da belirtmek isterim ki, insanın yüz ifadesi yaşamındaki uğraşısıyla bağlantılıdır, ırkıyla değil (Yahudi olmayan, fakat Yahudi sinagoglarında koro şefliği yapabilecek çok kütüphaneci tanımışımdır).

Evet, baba evinde bir araya geldiklerinde aralarında hemen hemen hiç konuşmuyorlardı.

Bu inatçı suskunluğun nedeni dostum Franz'dı. İlerde de görüleceği gibi Georg yumuşak başlı ve geçimli birisiydi. Annesi tarafından şımartılmıştı. Franz'ın onu kıskanmasının nedeni sakat bacağından çok annesine olan yakınlığıydı. Babasının kaba, soğuk ve içki kokan dünyasında değil, annesinin sıcaklığında yaşamak isterdi. Okuldaki notları nedeniyle babasının övgüleri Franz'ı rahatsız ediyor, annesinin Georg'a okşayıcı sözleri ise çok acı veriyordu.

Franz baba evindeki tatillerini ve yemek masasında hep birlikte geçirdikleri saatleri ilerde unutmamış, onlardan bana da söz etmişti.

Babasının solundaki iskemle onundu. Annesiyle karşı karşıyaydı. Georg'un yeri annesinin yanındaydı. Linz'de liseye giden ve Georg'a âşık olduğu bilinen yeğeni Klara onun karşısında otururdu. Franz o günlerde genç kızın gözünde kötürüm bir müzisyenin sağlıklı ve yürekli bir asker lise öğrencisinin yanında bir hiç olduğunu sanıyordu. Fakat durum hiç de sandığı gibi değildi. Liseye devam eden, uzun yürüyüşleri ve jimnastik sporu seven kızlar topallayanı süvariye, müzisyeni cengâvere yeğliyordu. Sonra dört yıllık savaş süresince, müziği, jimnastiği ve doğayı sevenler vatan uğruna bir araya gelince bu değişmişti. Tunda ailesinin evinde suskunlukla yemekler yendiği günlerde insanların dünyası savaştan çok uzaklardaydı. Franz, ağabeyi Georg'u kıskanmadan edemiyordu.

Kimi sabah ikisi de aynı anda uyanıyordu. Göz göze geldiklerinde biri diğerine "günaydın" bile demiyordu. Araları o kadar açılmıştı. Düşmanlık artık yabancılaşmaya dönüşmüştü. Böyle sabahlarda çoğu kez Franz arkasını dönüp biraz daha uyumaya çalışıyor, ağabeyi giyinip de odayı terk etmeden yataktan çıkmıyordu.

XIV

Georg savaştan sonra yeğeni Klara'yla evlendi.

Evlenmesinin nedeni hayal gücünün kısıtlılığı, nazik ve ılımlı oluşu, rahatı ve alışkanlıkları sevmesiydi. Klara varlıklı bir büyük çiftçinin varlıklı kızıydı da. Ancak hayal gücü kısıtlı olan bir erkek "iyi bir hayat arkadaşı" denebilecek, kocasını sevmekten çok ona destek verecek böyle bir kadınla evlenebilirdi. Klara gibi bir kadın ancak dağcı, bisiklet yarışçısı, sirk cambazı olan veya tekerlekli iskemlede oturan bir erkeğe gerekebilirdi. Büyükkentli bir erkek böyle kadınla ne yapabilirdi? Ben bunun yanıtını bilmiyorum.

Klara –hoşuma gitmeyen bir isimdi– güzel bir arkadaştı. Elleri, nasırsız köylü ellerini andırıyordu. Dürüst, kendine güvenilen birinin sağlıklı elleriydi. Klara, nazik bir erkeğin elini öpmesinden korktuğunu söylüyordu. Bu nedenle zamanla el sıkışırken erkeğin alt kolunu hafifçe aşağı bastırmasını öğrenmişti. El sıkışmasını bir jimnastik hareketi gibi iyice denemiş olacaktı. Böyle anlarda kendini belki de güçlü hissediyordu. Almanya'da ve İngiltere'de, İsveç'te, Danimarka'da, Norveç'te, birçok Protestan ağırlıklı Avrupa ülkesinde kadınlar el sıkışırken erkeğin kolunu aşağı doğru bastırırlar. Onlara göre bu cinslerin eşitliğinin bir gösterisiymiş. Nazik davranırken mikrop bulaşmasını engellediği için de insan sağlığına olumlu katkısı varmış.

Klara'nın bacakları dümdüz aşağı iniyordu. Çok yürüyüş ve spor yapan bir kadının bacaklarıydı, aşk yapan değil. Baldırları yoktu. Hep ipek çorap giymesi kabul edilemeyecek bir lükstü. Bacaklarına baktıkça, dizleri nerede, kalçaları nerede, diye düşündüğüm olmuştu. Uzun çoraplarının külotuyla ayakları arasında dümdüz uzanması mümkün değildi. Fakat bu böyle olmalıydı. Klara aşk için yaratılmamış bir kadındı. Küçük iki kutuyu andıran biraz memeleri vardı. Acaba yüreği var mıydı? Kim bilir!

Klara'yı böyle tarif ederken gönlüm pek rahat değil. Bugüne kadar karşıma çıkmış en namuslu ve dürüst birisi hakkında daha çok cinselliğine ağırlık vererek yargıda bulunmak sanırım hatalı bir davranış. Kabul etmek gerekir Klara erdemli bir kadındı. Bir çocuğu dünyaya geldi. Tabii bando şefi kocasından. Bir kadının çocuk doğurması çok güzel bir şeydir. Klara'da hamilelik dönemi sanki bir "kaçamak" olmuştu. Kucağına aldığı bebeğini emzirmesi de "sekizinci dünya harikası"nı andırmıştı. Yaptıkları sanki denksiz ve çirkin şeylerdi.

Çocuğu, kızdı, dört yaşına geldiğinde bisiklete binmesini becerdi.

Varlıklı büyük çiftçi kızı Klara'yı yetiştirirken ona "toplumsal zihniyet"i öğretmiş ve aşılamıştı. Böyle bir zihniyet ancak zenginlere özgüydü. Davranışlarıyla topluma yararlı olmasını bilen büyük çiftçilerin arası yönetenlerle de iyi olurdu. Arazilerine kimse dokunmazdı. Klara'nın babası yöredeki ormanlardan sorumlu ormancılarla arada sırada bir araya gelir, şarap ve kanyak içer, orman işçileriyle kısa da olsa sohbet ederdi. "Toplumsal zihniyet"in de kademeleri vardı. Varlıklı büyük çiftçi çizmelerini emrinde çalışanlara değil, "çizme uşağı"na çıkartırdı. Çocukları kışın karla yıkanmak, uzaktaki okullarına tek başlarına yürümek, akşam saat sekiz oldu mu ışık yakmadan uykuya dalmak, sabah kalktıklarında da yataklarını kendileri yapmak zorundaydı. Yörede işi en rahat olan hizmetkârlar Klara'nın babasının çiftliğinde çalışanlardı. Klara bluzlarını kendi ütülerdi. Kısacası, babası dürüst ve açıksözlü bir insan, erdemli bir büyük çiftçiydi. Davranışlarıyla ve yaşam şekliyle sosyalizmi gereksiz kılabilecek birisiydi. Muhafazakâr bir partiden Alman parlamentosuna da seçilmiş olan adam yaşam şekliyle tutucu görüşlerle insani görüşlerin birbirleriyle bağdaşabileceğini kanıtlamıştı.

Klara'nın evliliğine karşı çıkmamış, bando şefini damat olarak kabullenmiş ve düğünden birkaç hafta sonra da ölmüştü. Yaşamı boyunca kızının zamanı geldiğinde bir büyük çiftçi oğluyla evlenmesini arzulamış olduğunu hiç belli etmemişti. Mezara kadar insancıl olmasını bilmişti.

XV

Georg geçimli bir insandı. Böyle insanların sanıldığından daha zor bir yaşamları vardır. Yaşam boyu karşılaştığı zorluklarla savaşır, tam mutlu olacağını sanarken acıklı bir duruma düşebilir. Yaşamında çok başarılar elde etmiş, kadınlarla arası hep iyi olmuş olan Georg mutlu değildi. Operanın orkestrasının yanı sıra belediye orkestrasını da yönetiyor, sevimli, güler yüzlü bir dünyanın ortasında yaşıyordu, fakat kendini yapayalnız hissediyordu. Çevresinde düşmanların veya birbirlerini umursamayan insanların yaşadığı bir dünyayı yeğlerdi. Herkese nazik olduğu için vicdan azabı çekmiyordu, fakat davranışlarını da her zaman pek akıllıca bulmuyordu. Yalan söylemesi gerektiğinde çok sıkılıp utanıyordu. Böyle anlarda karşısındakine gerçeği söylemeyi ne kadar isterdi. Fakat dili son anda beyninin almış olduğu kararı deviriyor ve gerçek yerine Georg'un ağzından cilalanıp parlatılmış, esrarengiz, kulağa hoş gelen bir melodiyi andıran kelimeler çıkıyordu. Ve çoğu zaman söylediklerine kendi de şaşırıp kalıyordu. Almanya'nın efsanevi akarsuları Tuna ve Ren'in kıyılarında böyle adamlar az da olsa hâlâ yetişiyor. Onlar güçlü Nibelungen tiplerinden geriye kalanlar...

Georg kardeşini sevmiyordu. Arada sırada söylediği yalanları tek fark edenin o olduğunu sanıyordu. Uzun süre Franz'dan ses seda çıkmayınca sevinmemiş değildi. Kayıplara karışmıştı! Hüzünlü, hüzünlü ve güler yüzlü görünmek zorundaydı.

Fakat şimdi Franz dönmüştü ve ona geçici de olsa yardım edebilecek tek insan Georg'du.

Bu nedenle Georg Tunda'yı aradım ve kardeşinin Viyana'ya dönmüş olduğunu bildirdim.

Bu habere en çok sevinen Klara oldu. Uzun süredir etkin olamamış, hep dinlenmiş *merhamet* kendine yeni bir kurban bulmuştu. Franz'a, biri çok candan ve içten, diğeri candan ve biçimsel iki davet geldi. Tabii ikinci davet Georg'dandı. En son on beş yıl önce görüşmüş olduğu ve neredeyse nasıl biri olduğunu unuttuğunu sandığı ağabeyinin davetini kabullendi ve Ren bölgesine gitti. Operasıyla ve edebiyatçılarıyla ünlü kente.

XVI

Bir kez aktarma yapması gerekti. Hiçbir kentte inip dolaşmadı. Almanya'dan sadece tren istasyonlarını, peronlardaki tabelaları, reklam panolarını, istasyon yakınındaki lokantaları, banliyölerin bomboş ve sıkıcı sokaklarını, yorgun argın ahıra dönen hayvanlar gibi bir istasyondan ötekine giden banliyö trenlerini gördü. Yolcular indi, yolcular bindi. Oturduğu kompartımana arada sırada ellerinde çantaları, redingotlu işadamları da girdi. Kendilerine çabucak boş bir yer aradılar, açık pencerelere öfkeyle baktılar. Sanki her an kavgaya hazırlardı, karşılarına bir düşmanın çıkmasını bekliyorlardı, fakat o ne yazık ki gelmiyordu. Az sonra sakinleşiyorlar, çantalarından çıkardıkları birtakım belgeleri sanki bir hücuma hazırlanırlarmış gibi heyecanla karıştırıyorlardı. Herhalde çok önemli şeyler olacaktı. Çünkü yabancı birisinin görmesini istemiyorlarmış gibi üzerlerine elleriyle kollarıyla kanat geriyorlardı.

Trene başkaları da bindi. Ellerinde dosya çantaları olmayan, gri takım elbiseli, yerlerine otururken karşısındakini nezaketle selamlayan, az sonra da ciddi bir sohbete başlayan görgülü beyler... Bazı istasyonlarda bir ellerinde tüfekleri deri kılıfla-

rında, diğer ellerinde geyik boynuzları, avcılar da bindi. Görünümleri biraz hoş, biraz korkutucuydu.

Tunda bir an için Rusya'daki trenlerin özlemini çekti, cana yakın yolcularının tatlı sohbetlerini aradı.

Bütün kompartımanlarda haritalar ve kartpostallar, Alman şarapları ve sigaralarının reklamları, değişik yörelerden dağlar ve ovaları gösteren afişler asılıydı. Koltukların önünde gazeteler ve dergiler, askılarda deri paltolar, eşya filesine konan çantaların çalınmasını engelleyen kilitli zincirler. Yemekli vagondan yerine dönerken yakaladığı hırsızı daha sonraki istasyonda şefe teslim eden yolcu ödüllendiriliyordu. Eşyası çalındığında değerini isteyen yolcunun seyahat sigortası yapması yeterliydi. Kompartımanlardaki camlı dolaplarda duran kazma, balta ve testere yolcuya tren kazaları olabileceğini anımsatıyordu. Almanya'da insanlar kendi hayatlarının yanı sıra çocuk ve torunlarının da hayatlarını sigorta edebiliyordu. Yolculuk sırasında hep bir kaza olabileceğini kafasından çıkarmayan kişi, tren karanlık tüneli terk ettiğinde düş kırıklığına uğruyor ve mola verilen ilk istasyonda kendine hardallı bir Frankfurt sosisi ısmarlıyor.

Her şey nasıl da uyum içinde! Dergiler, sosisler, madensuyu şişeleri, sigaralar, bavullar, peronda yan yana duran posta çuvalları, kutularda, camlı dolaplarda, kâğıtlara sarılı veya el arabalarında bir sürü şey. Sonra tren yine hareket ediyor, katedrali andıran istasyonu ağır ağır terk ediyor. Geride kalanlar ellerindeki mendilleri sallıyor, bir şeyler sesleniyor, son kelimeler uçuyor. Her şey hareket halinde, istasyonlar da. Tek duranlar, geçen trenlere selam veren askerler gibi hat bekçilerinin kulübeleriyle sinyaller. Demiryolu boyunca bir "şeref kıtası", havaya ateş etmeyen.

Tunda koridora çıktı ve bir sigara yaktı. Hoşuna gitmeyen şeyleri görmeyen her insan gibi, o da sigara içmeyi yasaklayan tabelayı görmedi. İnsanoğlunun doğası budur. Az ötede bir

başkası da sigara içmekteydi. Ancak o deneyimli olacak ki bir yandan kondüktöre kulak kabartıyor, bir yandan da sigarasını avucunun içinde gizliyordu. Biraz sonra koridora giren kondüktör diğer yolcunun sigara içtiğini yine de fark etti ve hemen dikkatini çekti. Önemli olan yasaklardan çok o anda otoritesini göstermesiydi. Sonra Tunda'ya döndü ve sigara içmeye devam etmesi durumunda para cezası kesmek zorunda kalacağını belirtti. İyi niyetli olduğu için bu defalık sesini çıkarmayacaktı. Tunda adamın söylediklerini kabullendi ve hemen sigarasını söndürdü, ancak ne yazık ki önünde durduğu pencerenin camına bastırarak. Az ötede duran bey Tunda'ya şöyle bir baktı ve kondüktörün görevini üstlenmek istermiş gibi sigara söndürmek için küllüklerin diğer kompartımanda bulunduğunu söyledi.

İki kişi tarafından kapana kıstırılmış olduğunu sezen ve daha fazla eleştiriden çekinen Tunda nazik olmaya çaba gösterdi. Başını hafifçe eğerek kondüktörle adama teşekkür edip özür diledi. Sonra da hemen konuyu değiştirmek istiyormuş gibi dışardaki doğanın güzelliğinden söz etmeye başladı. Adam yabancı olup olmadığını sordu. Tunda sınıf öğretmeniyle birden yakınlaşan, onun defter ve kitaplarını evine kadar taşımak istediğini söyleyen bir öğrenci gibi seviniverdi. Karşısındaki adama Rusya'dan Viyana'ya, Viyana'dan da buraya gelmiş olduğunu çabucak anlattı.

Bunu duyan adam da Tunda'nın az önce elindeki sigarayı söndürmek için pencereye bastırmış olmasını olağan bulduğunu söyledi.

Sibirya'da mutlaka pire vardı.

"Tabii Sibirya'da da bit var" oldu Tunda'nın yanıtı.

"Başka nerede bit var sizce?" diye ince sesli, gırtlaktan konuşan adam sordu.

"İnsanların yaşadığı her yerde" dedi Tunda.

"Temiz insanların yaşadığı yerlerde bit olmaz" diye adam mırıldandı.

"Sibirya'da da temiz insanlar yaşar" dedi Tunda.

"Gördüğüm kadarıyla siz o ülkeyi seviyorsunuz" diye adam alay eder gibi konuştu.

"Evet, seviyorum."

Bir süre ikisi de konuşmadı.

Birkaç dakika sonra ilk konuşan adam oldu:

"Yabancı ülkelere kolay alışılır..."

"Bazı durumlarda, evet."

"Geçen ilkyazda İtalya'daydım" diye adam konuştu. "Venedik, Roma, Sicilya... Geç kalmış bir balayı yolculuğu... Biliyor musunuz yardımcı yargıç olarak her istediğinizde izin yapamıyorsunuz... İzin verirseniz..."

Bu anda Tunda'ya karşısındaki adamın boyu birden uzamış gibi geldi. Gözleri parıldadı, burun kemiğinin üzerinde küçük kırışıklar oluştu...

"İzin verirseniz kendimi takdim etmek istiyorum" diye devam etti. Hafifçe Tunda'ya doğru eğildi, elini uzattı, ayak topuklarını asker gibi birbirine çarptı. "Savcı Brendsen."

Tunda o anda tutuklanacağını sandı. Kendini toparladı, ciddileşti, topuklarını çarpıp hazır ola geçti ve yüksek sesle adını söyledi:

"Üsteğmen Tunda!"

Karşısındaki savcı sesini çıkarmadan Tunda'yı süzdükten sonra konuşmasına devam etti, gecikmiş balayı yolculuğunu anlattı.

Konuşma sohbete dönüştü, savcı Tunda'ya bir sigara ikram etti. İçerlerken, kondüktöre tekrar yakalanmamak için sık sık sağına soluna bakındı.

"İyi bir adama benziyor!"

"Evet, vicdan sahibi bir insan!" dedi Tunda da, savcıya hak vermek istermiş gibi.

Ancak Tunda'nın bu söylediğini pek kabullenmek istemiyormuş gibi: "Yok, yok!" diye konuştu. Ona göre vicdan sahibiyle insan birbirine uymuyormuş gibiydi.

Biraz daha sohbet ettiler ve sonunda Ren kıyısındaki kente vardılar.

XVII

Saat akşamın onuydu.

Peronda ellerinde şemsiyeler, giysileri ıslak insanlar duruyordu. Lambaların güçsüz ışığı ıslak taşlarda soluk gölgeler oluşturmuştu. Sayısız sinek üzerinde oturdukları lambalarla sallanıyordu. Ancak her yerini silme kapladıkları lambalardan perona loş bir ışık düşüyordu.

Lambaların güçsüz ışığına şaşırıp yukarı bakan sineklerin küstahlığını fark edince başını sallıyordu.

Tunda, elinde ağır bavulu karşılamaya kim gelmiş bakınıp durdu.

Onu trenden almaya Klara gelmişti. Georg bazı nedenlerden kardeşini karşılamaya gelememişti. Günlerden cumartesiydi, o akşam üye olduğu kulübün toplantısı vardı. Üyeleri Ren kentinin akademisyenleri, sanatçıları, gazetecileri ve fahri doktor unvanı almış diğer meslek sahipleriydi. Kulübe hangi fahri doktorların üye olabileceğine kent üniversitesi karar veriyordu. Tüzükte yazan "sadece akademisyenler üye olabilir" maddesi üniversitenin seçimiyle kimi zaman yumuşatılabiliyordu. Son yıllarda üye olmak isteyenlerin sayısı öyle artmıştı ki, yönetim kurulu özellikle büyük endüstri mensuplarına bir *numerus clausus* uygulanmasına karar vermişti. Başka ülke vatandaşı Yahudi kökenli üye adaylarına bu *numerus clausus* Alman Yahudilerin isteği üzerine birkaç yıldır uygulanmaktaydı. İddia ettiklerine göre onlar bugünkü Ren bölgesine Cermenlerden önce Roma İmparatorluğunun kavimleriyle

gelip yerleşmişti. Söylemek istedikleri, yüzyıllar sonra Cermenlerin Ren topraklarına yerleşmesine bugünkü Yahudilerin atalarının izin vermiş olduğuydu. Bu nedenle de günümüz Almanyası Ren havzası Yahudilerini Polonyalı Yahudilerden korumakla hükümlüdür. İşte Georg, kardeşi geldiği saatlerde bu kulübün toplantısındaydı.

Tren istasyonuna gelmemesinin diğer nedeni de aile içindeki görev dağılımıydı. Başka ailelerde erkeklerin yerine getirdiği görevleri onun ailesinde çoğu kez Klara üstleniyordu.

Georg'un gelmemesinin üçüncü nedeni, Franz'dan biraz çekinmesiydi. Trenden inen kardeşinin gece odasına çekilen ve uykuya dalandan daha tehlikeli olabileceğini düşünmüştü.

Klara'nın üstündeki kahverengi dana derisinden ceket ortaçağda şövalyelerin zırhlarının altına giydikleri gömleği andırıyordu. Sanki çok uzaklardan, karanlık ve tehlikeli ormanlardan geçip buraya gelmişti. Franz'a bir an iç savaşı anımsattı. Biraz sıkılgan, fakat açıkyürekli insanların yakınlığıyla Franz'ı selamladı.

"Seni hemen tanıdım" diye konuştu.

Sonra sokulup onu dudağından öptü ve uzanıp elindeki ağır bavulu aldı. Franz ona engel olamadı ve hizmetçi kızın okuldan aldığı uslu bir ev çocuğu gibi Klara'nın yanında yürümeğe başladı.

İstasyonun önündeki alan otomobil doluydu. Ortalarında duran trafik polisi robot gibi bir yandan elini kolunu sağa sola, aşağı yukarı sallıyor, öteki yandan ağzındaki düdükle otomobillere yön vermeye çabalıyordu. Sanki yoğun trafiğe söz geçirebilmek için her an bacaklarını kullanmaya başlayacaktı. Tunda bir durdu, hayran hayran adama baktı. Az sonra önlerinden geçtikleri meyhanelerden dışarı yayılan müzik trafiğin gürültüsüne karışıyordu. Alan pazar coşkusunu, kadeh, bardak seslerini, taşkömürünü, endüstriyi, büyükkenti ve toplum rahatlığını yaşıyordu.

İstasyon ve önündeki alana sanki kent kültürü yansıyordu.

Tunda, az sonra orkestra şefinin villasının kapısında durduklarına kendine geldi.

Parmaklıklı demir kapı, yanındaki zile basılınca gıcırdayarak ağır ağır açıldı. Mavi ceketli bir uşak çok soylu kişileri karşılıyormuş gibi, neredeyse yerlere kadar eğildi. Villaya doğru yürürlerken Franz ıslak çakılların dişler arasındaki kum gibi çatırdadığını hissetti. Sonra birkaç basamak çıktılar. Terası aydınlatan büyük lambanın altında bir kız duruyordu. Kanatları andıran bembeyaz giysileriyle sanki bir melekti. Onlar önünden geçerken hafifçe diz kırıp reverans yaptı. Sonra bütün duvarları kahverengi parke kaplı büyük bir hole girdiler. Franz'ın bakışları geyik boynuzlarını aradı, fakat duvarda sadece bir Beethoven maskesi asılıydı.

Çünkü villanın sahibi bir orkestra şefiydi.

"Demek ki siz böyle varlıksınız?" diye sordu Tunda her zamanki saflığıyla.

"Çok zengin sayılmayız!" dedi Klara ve özür dilemek istermiş gibi gülümsedi. Toplum vicdanı Franz'ın söylediğine değil, ailesine zengin demesine karşı çıkmıştı. "Biz sadece kültür içinde bir yaşam sürdürüyoruz. Georg'a böyle bir yaşam gerekli."

Georg bir saat sonra eve geldi.

Üzerinden bir smokin vardı. Soluk yanakları pudralanmış gibiydi. Şarap ve tıraş sabunu kokuyordu. Georg'dan yayılan koku kardeşine bir an için mentolü anımsattı.

Franz'la Georg yaşamlarında ilk kez öpüştüler.

Orkestra şefi yıllar önce Rus sığınmacılardan gümüşten bir semaver satın almıştı. Evinde ender bir şey olsun istemişti. Aradan geçen yıllarda, artık bir Rus olduğuna inandığı kardeşine göstermek için, o değerli eşyayı mavi ceketli, beyaz eldivenli uşağa getirmesini söyledi. Az sonra da tekerlekli bir

masanın üzerinde içeri getirdiği semaveri, maşayla aldığı küçük kömür parçalarını altına yerleştirip yakmaya ve içindeki suyu ısıtmaya çalıştı. Aynı anda küçük bir banliyö treninin kömür kazanından çıkan ve rahatsız edici kokuyu andıran bir koku odaya yayıldı. Franz'ın bir semaverin nasıl yakılacağını göstermesi gerekti. Rusya yıllarında semaver kullanmamıştı, içgüdüsüne güvenebilirdi.

Sonra oturdukları salonun masalarının ve dolaplarının üzerinde birçok Yahudi eşyası dikkatini çekti. Şamdanlar, kupa ve kaplar, Tora ruloları...

"Yoksa din değiştirip Yahudi mi oldunuz?" diye sordu.

Kardeşinin anlattığına göre kentte yaşayan birçok varlıksız Yahudi aile böyle değerli birçok eşyayı bir zamanlar yarı fiyatına elden çıkarmıştı. Villanın diğer odalarında, Ren kıyılarında Buda dinine inananlar yaşamamasına karşın Buda heykelcikleri, Hutten şövalyelerinden kalmış elyazmaları, bir Luther *İncili*, Katolik kiliselerinden değerli eşyalar, abanoz ağacından Meryem Ana heykelcikleri ve Rus ikonları...

Orkestra şefleri böyle yaşıyordu.

Franz Tunda'nın odasında modern Alman ressamlarının küçük tabloları asılıydı. Başucunda Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ* romanı duruyordu.

XVIII

Ertesi sabah uyandığında günlerden pazardı.

Eski top fabrikalarının savaşın ardından ordudan artakalan malzemelerden ürettiği modern çanlar insanları kiliselerde duaya çağırıyordu.

Villaya kahve kokusu yayılmıştı. Tunda kahvaltı masasında sabahları içtikleri kahvenin kafeinsiz olduğu için kalbi rahatsız etmediğini öğrendi. Kahvenin lezzeti de yerindeydi.

Orkestra şefi henüz uyanmamıştı. Sanatçılara uzun uyku gereklidir. Klara ise baba evinin sağlıklı geleneklerini evlendikten sonra özel yaşamında da sürdürmüştü. Bir kuş gibi güneşin ilk ışığıyla gözlerini açıyordu. Kahvaltının ardından cerrahların kullandığı ince eldivenleri andıran eldivenleri eline geçirip odalarda duran dinsel heykel ve diğer eşyaların tozunu almaya başladı.

Tunda dolaşmaya çıktı.

Arada sırada tramvayların çan seslerinin geldiği yöne doğru yürüdü. İki yanında bahçeli evlerin olduğu, küçük çocukların bisikletleriyle gezindiği sokaklardan geçti. Bu evlerde çalışan hizmetçi kızlar güle oynaya yanından geçti. Yüksek bahçe parmaklıklarının ardında köpekler gururlu aslanlar gibi çimenlerde oturuyordu.

Tunda az sonra kendini kentin eski mahallelerinde buldu. Çatıları rengârenk küçük evlerin, adları yöreyi anımsatan şaraphanelerin arasında gezindi. Fakir giyimli adamlar, sahipleri uluslararası para babaları olan maden ocaklarında çalışan işçileri olacak, yanından geçti.

Bir yerlerden kulağına müzik sesi geldi. Az sonra önde borazanlar ve davullar, arkalarında iki sıra olmuş gençler, ellerinde kalın sopalar yanından geçtiler. Çaldıkları melodi Franz'ın kulağına hayalet müziği gibi geldi. Hafif bir melodiyi askeri marşa dönüştürmüş de olabilirlerdi. Yürüyen gençlerin yüzleri çok ciddiydi. Hiç kimse konuşmuyordu. Sanki bir ülkünün peşinden gidiyorlardı.

Arkalarında ve yanlarında, sağlı sollu kaldırımlarda geziniyormuş gibi yürüyen erkekler ve kadınlar da onlara eşlik ediyordu.

Hepsi de bir tapınağı anımsatan tren istasyonuna doğru yürümekteydi. Basamaklara oturmuş hamallar numaralanmış dilencilere benziyordu. İstasyonun içinden duyulan tren düdükleri sanki yürüyenlere bir saygı göstergesiydi.

İstasyon kapısına varan gençler ikiye ayrılıp içeri girdiler. Onlara eşlik etmiş olan yayalar yavaş yavaş dağıldılar. Az önceki müzikten etkilenmiş gibi yüzlerinde bir huzur vardı. Gençlerle buraya kadar gelmekle bir görevi yerine getirmiş gibiydiler. Şimdi pazar gününü içleri rahat geçirebilirlerdi.

Birkaç sokak kadını, yüzlerindeki makyajı silmiş, yanından geçip gitti. İşleri bitmiş olacaktı. Bazıları kara gözlüklüydü. Ölümü anımsatıyorlardı.

Bir grup aceleci bisikletli zil çalarak hızla yanından geçti. Pazar gezintisine çıkmış oldukları sırt çantalarından belli erkekler gururlu adımlarla yürüyüp uzaklaştılar.

Birkaç itfaiyeci de, üzerlerinde üniformaları, yanlarında eşleri ve çocukları pazar gezisine çıkmıştı.

Bölge ordu mensupları cemiyeti yanından geçtiği reklam kulelerinde kentlilerin dikkatini askeri bando konserlerine çekiyordu.

Kahvehanelerin büyük camekânlarının ardında hasır koltuklarda oturan keyfine düşkün insanların önünde krem şantili pastalar duruyordu.

Neredeyse cüce denecek çok kısa boylu bir adam elindeki ayakkabı bağlarını satmaya çabalıyordu.

Saralı adamın biri güneşi altında yere uzamış titriyordu. Çevresine insanlar toplanmıştı. İçlerinden biri profesör havasında bir şeyler söylüyordu. "Gölgeye oturması gerek" dedikten sonra sustu.

Küçük gruplar oluşturmuş, başlarında küçücük kasketler, gözlüklerinin ardındaki gözlerinin bakışı cam gibi donuk gençler yanından geçti. Üniversite öğrencileri olacaklardı.

Çok ötelerden hızla akan Ren'in sesi duyuluyordu.

Franz'ın yanından başlarında kasketler başka gençler de geçti. Onların kasketleri kâğıttandı.

Fakat onlar üniversiteli değil, bir eğlentiden dönen baca temizleyicileriydi.

Ağırbaşlı yaşlı adamlar da, yanlarında köpekleri ve eşleri pazar gezintisine çıkmıştı. Franz'ın yanından geçtiği şaraphanelerden şarkılar caddeye taşıyordu.

Birden bulutlar kentin üzerini kapladı. Aniden yağmur boşandı. Beyazlar giyinmiş kadınlar ıslanınca içlerindeki beyaz jüponları göründü. Siyah ve renkli giysili herkes ellerindeki siyah şemsiyeleri açtı. Her şey alelacele düzenlenmiş gizemli ve ıslak bir cenaze törenine benziyordu.

Franz Tunda karnının acıktığını hissetti ve önünden geçtiği şaraphanelerden birinden içeri girdi. Yanına para almayı unutmuş olduğunu o anda hiç düşünmedi. Yemek listesindeki fiyatları görünce, elini cebine attı. Parası yoktu. Tekrar dışarı çıkmak istedi, ancak üç garson yolunu kesti.

"Yanıma para almamışım!" diye konuştu Tunda.

"Sadece adınız yeterli" garsonlardan biri.

Tunda adını söyleyince garsonlar ona orkestra şefiymiş gibi servis yaptılar.

Kardeşi onu yavaş yavaş etkilemeye başladı.

Kamburu çıkmış adamın biri içeri girdi. Hasta gibiydi. İnce bacaklarının üzerinde zor yürüyordu. Başı hafif öne eğik, bakışlarında yalvarma masadan masaya gitti. Elindeki kâğıtları müşterilerin önüne bırakırken sanki bir günah işliyordu.

Tunda önündeki kâğıda bir göz attı:

Dans ve jimnastik kursları .
Vücudu eğitme. Kasları gevşetme.
Esneklik, enerji, atılganlık, yürüyüşler, koşular ve atlamalar.
Ritmik hareketler, dans ve vücudun uyumlu hareketi.
Sonsuza kadar gençlik.
Müzik eşliğinde tek ve grup çalışmaları.

Tunda yemeğini yedi, içkisini içti ve lokantayı terk etti.

Dışarı çıkınca caddeyi tanıyamadı. Islak kaldırımlar çabucak kurumuştu. Kentin üzerinde bir gökkuşağı oluşmuştu. Doğanın kucağına giden insanlarla dolu tramvaylar yavaş yavaş ilerliyordu. Sarhoşların ayaklarını birbirine dolaşıyordu. Sinemalar açılmıştı. Kapılarında duran, şapkaları altın sırmalı adamlar bağıra çağıra gelip geçenlere el ilanları dağıtıyordu. Güneş binaların en üst katlarına ışıl ışıl vuruyordu. Yüzleri buruş buruş yaşlı kadınlar, başlarında Biedermeier dönemini andıran, kenarlarından inciler sallanan şapkalar, kaldırımlarda geziniyordu. Sanki içinde muhafaza edildikleri çekmeceler günlerden pazar diye açılıp dışarı çıkarılmışlardı. Güneş içindeki büyük alanda yürürlerken yere tuhaf gölgeleri vuruyordu. Sanki ancak masallarda rastlanan çok yaşlı büyücü kadınlar kutsal bir yeri ziyarete gidiyordu.

Sonra gökyüzünde, gömlek düğmelerinin yapıldığı sedeften bulutlar oluştu... Görünümleri, sigara içen beylerin dudaklarının arasında tuttuğu, kehribardan yapılmış kalın ağızlıkları andırıyordu.

Güneş yavaş yavaş kayboldu, sedeften bulutlar renk değiştirip soldu. Spor alanlarından insanlar kente döndü. Beraberlerinde ter ve toz getirdiler. Korna çalan otomobiller ezilmiş köpekler gibi feryat etti.

Sokak kadınları loş kapı aralıklarında yerlerini aldılar. Kapıcılar iskemlelerini kaldırıma çıkarıp oturdular, caddelerdeki akşam hareketliliğini keyifle seyrettiler.

Gezintiye çıkmış genç kızlar neşeyle gülüşerek sağa sola gittiler. İri, kaba elli işçiler pazarlık şapkaları başlarında, iyi oturmayan giysileri üzerlerinde, ne yapacaklarını bilmiyormuş gibi öyle dolaşıp durdular. Askerler reklam panoları gibi dimdik gezindiler.

Caddeleri aydınlatan kocaman lambalar sağa sola sallandılar. Kirli sokak köşelerinde kâğıtlar arada sırada sert esen rüzgârla sağa sola uçuştu.

Sanki bu kentte kimse yaşamıyordu. Sadece pazar günleri ölüler mezarlıktan çıkıp buraya tatile geliyordu. Açılmış kabristanlar dönmelerini bekliyordu.

Akşam olunca Tunda eve döndü.

Orkestra şefi kardeşinin onuruna küçük bir davet verdi.

XIX

Pazar akşamı villada düzenlenen toplantıya az kişi davet edilmişti. Ancak gelenler böyle davetlere sadece pazarları gidiyormuşa pek benzemiyordu. Çünkü onlar üst sınıfın insanlarıydı. Böyleleri çarşamba veya perşembe, hatta pazartesi akşamı da bir davete çağırılabilirdi. Çağırılıyorlardı, onlar da çağırıldıkları her davete katılıyordu. Onlar sanatçılardı, akademisyenler ve kent politikacılarıydı. Müziği sevdiği bilinen kent belediye başkan yardımcısı da o akşam gelenler arasındaydı. Kent üniversitesinin bir profesörü de davetliydi. Franz'a söylendiğine göre hanımlarla arası pek iyiydi. Berlin Devlet Tiyatrosu'nda başarıya ulaşmış bir tiyatro sanatçısı da davete gelmişti. Küçük rollere çıkan genç bir kadın, söylediğine göre şişko belediye başkan yardımcısıyla bir süre aşk yaşamış ve tam zamanında, zarar görmeden, kolları arasından kurtulmasını başarmıştı. İsviçreli ressam Arnold Böcklin'i beğenmesine karşın van Gogh üzerine bazı eserleri olan bir müze müdürü de davetteydi. Üstü kapalı bir sözleşme yapmış gibi orkestra şefiyle arasının çok iyi olduğu sezilen, kentin büyük gazetesinin müzik eleştirmeninin de o akşam gelmişti.

Davetlilerden bazıları eşlerini de yanlarında getirmişti. Katılan kadınları iki gruba ayırmak mümkündü. Paris'e yakınlıkları giysilerinden belli olanlarla, görünümleriyle Mazurya bölgesinin göllerini andıranlar. Çelik ve zaferin ışıltısı salonu kaplıyordu. Kadınlardan bazıları yandan yırtmaçlı elbise giymişti. Giysileri ve davranışlarıyla aşırılığa kaçmayan kadınlar-

la, şıklığa çok önem verenler ve onlara eşlik eden beyler o akşam bir araya gelmişti. Franz'la yengesi davetlilerin arasında dolaşıp sohbet ediyorlardı. Üzerindeki Sibirya giysisiyle çevresine steplerin ve Buz Denizi'nin soluğunu yayan Franz'ı salondaki şık kadınlardan bazıları buz gibi bakışlarıyla süzüp duruyordu. Bazı erkekler omzuna vuruyor ve ona Sibirya'dan söz ediyorlardı. Müzik eleştirmeni Franz'a Rusya'daki yeni müzik üzerine bazı sorular sordu, ancak yanıtını beklemeden yöneticisiz de çalmasını başaran Moskova Devlet Orkestrası üzerine bir konferans verdi. Müze müdürü de Peterburg'daki Hermitage Müzesi'nin bütün salonlarını tanıyordu. Marx'ı küçümseyen profesör Troçki'nin Kızıl Ordu'nun kuruluşundan söz ettiği kitabı okumuştu.

Davetliler aralarında çok değişik konulardan söz ediyorlardı, konuşmalar kopuk kopuk oluyordu, pek bir bağlantı yoktu. Gece yarısına doğru davete katılan fabrikatör, üniversitede fahri doktordu ve derneğin onur üyesiydi. Konuşmaya başladıktan az sonra yüzü kıpkırmızı oldu. Ellerini kollarını boğulmakta olan biri gibi çaresizce hareket ettiriyordu. Karşısında duran Tunda'ya, sorguya çekiyormuş gibi, sorular sormaya başladı.

Söylediğine göre fabrikatör Rusya'da değişik alanlarda temsilci ikler almıştı. Tunda'ya ilk sorularından biri:

"Ural havzasında endüstri ne durumda?" oldu

"Bilmiyorum" diye Tunda itiraf etti.

"Peki Bakû'de petrol durumu nedir?

"Çok iyi" dedi Tunda ve kendine olan güvenini yitirir gibi oldu.

"*İşçiler memnun mu?*"

"Hayır! Çoğu zaman durumlarından memnun değiller."

"Bu iyi bir haber değil" diye fabrikatör konuştu. "İşlerinden memnun değiller demek. Sevgili dostum, sizin Rusya üzerine pek bilginiz yok gibi! İnsan çok yakın olduğu bazı şeylere il-

gisini yitirir. Ben de böyleyimdir. Bu utanılacak bir şey değil, sevgili dostum."

"Evet" dedi Tunda "insan zamanla bazı bağlantıları yitiriyor. Günlük yaşamda çok yakın olduğunuz şeyleri bir gün geliyor artık görmüyorsunuz. Bakın, sorsam size, üzerinizdeki yelek kaç düğmeli, diye söyleyemezsin. Öyle yaşayıp duruyoruz. İnsanlarla bir arada oluyoruz, sonra onları yine yitiriyoruz, ağaçların zamanı geldiğinde yapraklarını yitirmesi gibi. Orada yaşadığım yıllarda Bakû'de ne kadar petrol olduğu beni ilgilendiriyor mu sanıyordunuz? Bakû çok güzel bir kent. Orada rüzgârlar esmeye başladı mı..."

"Sizin şair yanınız da var" diye fabrikatör konuştu.

"Rusya'da insanlar İlya Ehrenburg okuyor mu?" diye ufak tefek tiyatro sanatçısı kadın sordu. "O kuşkulu birisidir."

"Ben onu tanımıyorum" diye profesör biraz asık suratla söze karıştı. "Kim o?"

"Genç bir Rus yazarıdır" dedi Klara. Yanında duranlar, biraz şaşkın orkestra şefinin eşine baktılar.

"Bu yıl Paris'e gidecek misiniz?" diye Paris modasını takip eden kadınlardan biri yanındaki şık kadına sordu.

"Geçen gün *Femina*'da en son şapkaları gördüm. Yine saksıyı andırıyor. Ceketler de çan şeklinde. Bana kalırsa bu yıl Paris'e gitmeme gerek yok."

"Eşimle ben geçen hafta Berlin'deydik" diye müzik eleştirmenin eşi söze karıştı. "Bu kent çok hızlı gelişiyor. Caddelerinde de gittikçe daha çok şık kadına rastlıyorsunuz."

"Evet, gelişmesi gerçekten çok hızlı" diye fabrikatör atıldı. "Bu kentte bütün Almanya'nın kalbi atıyor."

Hemen Berlin'le ilgili bir konuya atladı. Oradan endüstriye geçti, yeni bir Almanya'nın oluşmakta olduğundan söz etti. Fabrika işçilerine, Marksizmin yavaş yavaş çökmekte olduğuna, günlük politikaya ve savaşın ardından kurulan Milletler

Cemiyeti'ne de değindi. Oradan da sanata ve Max Reinhardt'a atladı.

Biraz sonra fabrikatör yan odalardan birine çekildi. Geniş bir kanapeye uzandı. Yanındaki küçük masanın üzerinde, Katolik kiliselerinde görülen, içinde takdis olunmuş suyun muhafaza edildiği, çok değerli büyükçe bir bakır kap duruyordu. Ayağındaki rugan ayakkabıların bağlarını çözmüştü. Gömleğinin yakası da çift kanatlı bir kapı gibi iki yana açıktı. Çıplak göğsünün üzerinde ipek bir mendil koymuştu.

Tunda odaya girdiğinde onu böyle uzanmış gördü.

"Ben az önce sizin ne demek istediğinizi çok iyi anladım, Bay Tunda" diye konuştu fabrikatör. "Niçin, Bakû'*de rüzgârlar esmeye başladı mı*... dediğinizi çok iyi biliyorum. O ülkede sizin başınızdan çok şey geçti. Şimdi hiçbir şeyden habersiz bizler kalkmış size saçma sapan şeyler soruyoruz. Bana gelince, sizden bazı şeyler bilmek istememin nedeni bencillik. Daha *doğrusu ben bunu yapmak* zorundayım. Ne demek istediğimi hemen anlayacağınızı sanmıyorum. Aramızda bir süre daha yaşamalısınız. Fakat o gün geldiğinde diğer insanlara belli şeyleri sormak ve onlara belli yanıtları vermek zorunda kalacaksınız. Burada herkes aynı yasalara uygun, kendi isteklerine karşı yaşıyor. Tabii her birey yaşama adım atarken bilinç sahibiydi, yaşamını istediği gibi düzenliyor, adımlarını amaçlarına uygun atıyor, kimsenin yaptıklarına karışmasına izin vermiyordu. Fakat bir zaman sonra, o gün mutlaka geliyor ve kişi bunu fark etmiyor, verdiğikararlara, sonuçlarını umursamadan 'yasa' gözüyle bakmaya başlıyor. Size gelince, siz bu 'yasa'yı henüz tanımıyorsunuz.

Siz bilemezsiniz, hep açık, hiç kapanmayan gözlerin işi ne kadar zordur! Ben buralara geldiğimde dik yakalı, renkli gömlekler modaydı. Zamanla ben de çok katı ve acımasız bu yasaya uymak zorunda kaldım. Ben ise yakaları değiştirilebilen beyaz gömlekler giymeyi severdim. Ancak yasa şöyle diyordu:

Dik yakalı renkli gömlekler giyen fabrikatör X işçilerinin yanındadır. Çünkü kravatını çıkardığı anda işçilerinden ve memurlarından hiç farkı yoktur, artık onlardan biridir. Evet, fabrikatör de bir işçidir. Ben önceleri haftada bir kez, pazar günleri, beyaz gömlek giydim. Bazı yasaların boşlukları vardır,. diye düşündüm. Cumartesi akşamüstü de, bir süre sonra cumaları da beyaz gömlekle işe gittim. Ses çıkaran olmadı. Fakat bir çarşamba da deneyince –çarşamba benim uğursuz günümdür– şirkette beni tanıyanlar sitem eder gibi yüzüme baktılar. Büromdaki sekreterim, fabrikadaki ustabaşım da...

Belki, gömlek o kadar önemli değildir, diye düşüneceksiniz. Fakat bence az önce değindiğim konuda bir simgedir. Başka önemli şeylerde de benzeri görüşler geçerli olabilir. Bu kente bir fabrikatör olarak geldiğimde, kardeşinizden on kat daha yetenekli olsam da, günün birinde orkestra şefliğine atılmayı aklımdan geçirdim mi sanıyorsunuz? Ya da kardeşinizin fabrikatör olabileceğine inanıyor musunuz? Bana kalırsa meslek o kadar önemli bir şey değildir. İnsanın nasıl geçindiği de pek önemli sayılmaz. Benim değer verdiğim şey kişinin karısına ve çocuğuna olan sevgisidir. İyi bir aile babası olmaya karar verdiğiniz andan sonra, bundan günün birinde vazgeçebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Evinizdeki aşçı kadına bir gün, *ben artık beyaz etli balık sevmiyorum*, dedikten on yıl sonra görüşünüzü değiştirebileceğinizi sanıyor musunuz? Ben buraya geldiğimde çok şey yapmam gerekmişti. Çünkü sermaye bulup fabrika kurmak istiyordum. Şunu bilmenizi isterim: Ben yaşamını seyyar satıcılık yaparak geçirmiş bir Yahudinin oğluyumdur. O günlerde tiyatroya, sanata, müziğe, elişleri sanatına, Katoliklerin katedrallerine, kısacası hiçbir şeye zamanım yoktu. Bana sokulup benden bir şey isteyen herkesi kabaca yanımdan uzaklaştırıyordum. Bana 'nezaketsiz' diyenler vardı, çalışmalarımdaki enerjim nedeniyle bana hayran olanlar da vardı. İçinde yaşadığım dünyada geçerli yasa beni

eline geçirmişti. Bana kabalığı ve umursamazca davranışı emrediyordu. Sizinle nasıl konuşacağıma yasa karar veriyor. Bilmem beni anlayabiliyor musunuz? İşlerin kötü gittiği Rusya'yla ticaret yapmamı bana kim emrediyor? Yine yasa! Belki Bakû'de esen rüzgâr beni petrolden daha fazla ilgilendiriyor? Fakat size orada esen rüzgârların gücünü sorabileceğimi sanıyor musunuz? Ben bir meteorolog muyum? Yine de size bunu sorarsam acaba yasa ne der?

Evet, benim gibi herkes yalan söylüyor. İnsanlar yasanın öngördüğü şeylerden söz edip duruyor. Size az önce o genç Rus yazarını sormuş olan küçük sanatçı kız belki petrole de ilgi duyuyor. Bilmek istedikleri var. Fakat hayır, herkesin hangi rol oynayacağına çoktan karar verilmiş. Müzik eleştirmeni ve kardeşiniz örneğin, borsada oynadıklarını biliyorum. Fakat onlar hep nelerden söz edip duruyorlar? Bir aydın olarak bambaşka şeylerden. Bir odaya girdiğinizde oradaki insanların size neler söyleyeceğini hemen yüzlerinden anlarsınız. Çünkü herkesin oynadığı bir rolü vardır. Kentimizde yaşam böyle geçer. Gerçekte ise insanlar kendileri için öngörülmüş rolü oynamak istememektedir. Burada olup bitenler başka kentlerde de yaşanır, en az ülkemizin büyük yüz kentinde durum buradakinden değişik değildir.

Bakın, bir zamanlar Paris'e gitmiştim. Döndükten sonra, Sen nehrinin köprülerinden birinin altında fakir yaşamını, buradaki orta halli bir fabrikatör yaşamına yeğleyebileceğimi kimseye söyleyememiştim. Eğer söyleseydim kimse bana inanmazdı. Bugün de bu isteğimin gerçek olup olmadığından pek emin değilim. Fakat Paris'ten söz açmamın nedeni size başka bir şeyi anlatmak istemem. Avenue de l'Opera'da yanıma bir adam sokuldu ve bana genelevi göstermek istediğini söyledi. Ben dikkatli davranıp pek ilgi göstermeyince de adam endişemi yok etmek istermiş gibi bazı müşterilerinin adlarını saydı. İçlerinde tanıdığım bir bakan da vardı. Ben kendisiyle bir hafta

önce görüşmüştüm. Yanıma sokulmuş olan adamın kanıtları da vardı. Bana mektuplar gösterdi. Evet, mektuplardaki el yazısı bakanındı. Sevgili Davidoviçzi, diye bakan mektubuna başlamıştı. Davidoviçzi'nin iyi bir tanışı olmalıydı. Niçin ona 'sevgili' diyordu? Çünkü bu bakanın sapık bir yanı vardı. Sabah akşam keçilerden başka bir şeyi düşünmüyordu. Evet, söylediğim gerçek: Adamın kafasında hep keçiler vardı. Üstelik bu adam ziraat bakanı da değil! Resmi görüşmelerde öylesine inanılmaz bir coşkuyla konuşuyor ki, bakan olarak görevini çok başarıyla yürüttüğüne inanıyorsunuz. Fakat bu adam sizinle konuşurken kafasında kim bilir neler var? Hayvanlar. Ancak düşündüklerini söylemesi yasak. Çünkü yasa böyle emrediyor."

İki kadın içeri girince fabrikatörün toparlanıp üstünü başını düzeltmesi gerekti. Gelenler Paris hayranı bir kadınla, Paris'e öyle pek önem vermeyenler grubundan bir başkasıydı. Aralarındaki sohbetin konusu giysilerdi. Tunda'nın duyduğu kadarıyla pek şık olmayanı, şık olanın anlattıklarını dikkatle dinliyordu.

"Bana sorarsanız" diye fabrikatör fısıldar gibi devam etti, "bakan hayvanlardan Davidoviçzi'yle konuştuğu gibi doğrudan değil, fakat dolaylı söz edebilir. Örneğin günlük yaşamdaki yararlarına değinebilir. Bunu bile yapmıyor. Kim ne zaman gerçeklerden söz ediyor? Tek tek herkesin çekmecesini açıp içine baksak kim bilir neler neler ortaya çıkardı! Sadece çekmecelerde değil, saklı gizli başka köşelerde de inanılmaz şeylere rastlayabileceğimize çok eminim.

Siz az önce rüzgârdan söz ettiğinizde gözlerim yaşlanmıştı. Ağlamama izin var mı sanıyorsunuz? Hayır, ben sadece bağırıp çağırabilirim.

Size bir şeyi itiraf etmek istiyorum: Ben arada sırada sinemaya giderim. Ağlamak için. Evet, sinemaya gitmemin tek nedeni budur."

Başka bir kadın içeri girdi. Tunda'yı görünce içtenlikle gülümsedi. Gülümsemesinde hem çekicilik, hem de iticilik vardı. Sanki Tunda'yla arasındaki mesafeyi cetvelle ölçmüştü. Buna ve gülümserken karşısındakine kaç dişini göstereceğine bir yasa karar veriyordu.

"Hiç vatan özlemi çekmediniz mi?" diye sordu. "Sizden arada sırada söz ederdik. Bizler için siz bir kayıptınız." Son cümleyi söylerken başını hafifçe yana eğmişti. Karşısında duran adama "siz bir kayıptınız" dediği için utanmış gibiydi. Kaybolmak üzücü, hatta belki de yakışıksız bir şeydi. Yaşayan birisine "ölü gibisiniz" demeye benziyordu.

"Kardeşiniz sizden sık sık söz ederdi. Bir kez, Noel ve Paskalya tatillerinde eve geldiğinizde ikinizin de Klara'ya âşık olduğunu anlatmıştı. Çoğu kez siz öfkelenirmişsiniz. Savaşa katılmak için yola çıkmadan önce kardeşinizi sarılıp öptüğünüzde Georg çok hüzünlenmiş. Çünkü sakat bacağı nedeniyle askere gitmesine izin vermemişler. Evet, dediğim gibi sizden sık sık söz ederdik. Hiç düşündünüz mü, buradakilerin sizi ..."

Kadın birden sustu. Belki de: "... bir ölü gibi anımsadığını" diyecekti. Fakat böyle birşey yaşayanın yüzüne karşı söylenmez.

Franz kardeşinin tanışlarına anlatmış olduğu şeylere şaşırmadı değil. Bu gibi şeylerden söz eden bir kadınla daha fazla ayakta durmak doğru olmazdı. "Şöyle oturalım!" dedi. Oturdular. Orkestra şefinin evinde oturacak çok olanak vardı. Bunlar değişik eşyalardı, oturur oturmaz sanki yatılıyordu. Belki de bu kadınların giysileriyle bağlantılıydı. Giydikleri onları yatıp uzanmaya davet ediyordu veya onlara yatılabileceğini anımsatıyordu. Bunlar Tunda'ya göre Avrupa geleneklerine yüz çevirme demekti.

Büyük bir Buda'nın geniş, kahverengi sırtına yan yana oturdular. Sanki üzümlerin sarmış olduğu bir çardağın altındaydılar. Kadın, kılları tamamen alınmış bacaklarını toplamıştı. Üzerlerinde, ipekten aynı giysiler, yan yana öyle oturan iki kız

kardeşi andırıyorlardı. Tunda eliyle bacaklardan birine dokundu. Kadın bundan rahatsız olmamış gibiydi. Sadece bir ara ayak sesleri duyulunca yanındaki adamın elini itmeye çalıştı.

Ah, yıllarca kaybolmuş bir insan için bazı şeylere göz yumulamaz mıydı?

Tunda, Sibirya büyüsünün ve güçlü dinsel duyguların yarattığı olanakları kullansaydı belki yazgısı ertelenir, fakat kesinlikle değişmezdi. Bir süre sonra onlardan yararlanıp yararlanmadığını bilemiyorum.

XX

Misafirler gittikten sonra iki kardeş baş başa kaldılar. Oturdukları odanın duvarlarını tablolar, tanrılar ve azizler süslüyordu. Tunda için onlar sanki uşaklardı, sessiz kulak misafirleriydi. Düşündü, koltuğumun arkasında, saç tellerimi sayan uşaklar dursa da hiç umurumda değil. Eşi Klara'nın insancıl görüşleri olmasaydı, orkestra şefinin evinde de mutlaka uşaklar hizmet verirdi. Emindi, başkalarını aşağılamak Klara'nın hiç hoşuna gitmiyordu.

Duvarlardaki Tanrılar için bu geçerli değildi.

Oturdukları odada dikkatini bir şey çekti. Başkalarını hayran bırakmak, hoşa gitmek isteyen bir ev kadını yapabilirdi bunu. Ayaklı bir lambaydı, tabii sadece Klara'nın aklına böyle bir şey gelebilirdi. Abajurundaki sayısız delikten çevresine hafif bir ışık sızıyordu. Ancak bu deliklerin görevi odayı aydınlatmak değil, akşam boyu odaya sinmiş sigara dumanını emip yutmaktı. Bu lamba, havalandırmak için pencerelerin açılmasını, odada oturanların üşütüp doktora gitmelerini engelliyordu. Her yıl Almanya'da ve Amerika'da bu gibi ilginç buluşlar yapılıyordu. Orkestra şefi, nikotinsiz sigaraları yeğliyordu. Sihirli lambanın abajurundaki delikler onun sigarasının dumanlarını da çekip emiyordu. Kardeşinin evi, çok sağlıklı bir evdi.

"İyi geceler!" diye konuştu Klara ve eşinin yanına sokulup alnına çok içten bir öpücük kondurdu. Erotik olmayan bir öpücüktü. Franz da aynı öpücüğü aldı, fakat heyecanlandı. Hemen ayağa kalkmak istedi, ancak yengesi onu omuzlarından tutup tekrar yerine oturttu.

Az sonra iki kardeş salonda tek başlarına kalmıştı. Sohbete başlayabilirlerdi.

Zor başlangıçları kolayca aşmasını çok iyi başaran orkestra şefi hemen söze girdi:

"Kentimiz hoşuna gitti mi?"

Bu hem nazikçe, hem de içten sorulmuş bir soruydu. Franz söylemek istediği bazı şeyleri o anda kendine sakladı. Yanıtı kısa oldu:

"Çok neşeli Renli insanların yaşadığı daha canlı bir kent beklemiştim."

"Burası rahatını ve huzurlu bir yaşamı seven insanların kentidir. İşçi sınıfı da diğer kentlerdeki gibi radikalleşmemiştir. Büyükşehir belediye başkanı Alman Halk Partisi'ne üyedir. İki yardımcısı Sosyal Demokrat Parti'ye kayıtlıdır. Orkestramdaki müzisyenlerin beşi de aynı partinin üyesi. Başçı koyu bir sosyalist."

"Buna şaşırmış gibisin..." dedi Franz. "Partiye üyelik onun başarılı bir başçı olmasını engellemez ki. Öyle değil mi?"

"Değil" diye orkestra şefi kardeşi konuştu. "Kendini politik çalışmalara veren bir müzisyen zamanla verimli olamaz. Sanat çok kutsal bir şeydir! Ona hizmet eden kendini bir papaz olarak görmelidir. Sen bir müzisyenin yapacağı politik bir konuşmanın ardından 'Parsifal'i yönetebileceğini mi sanıyorsun?"

"Bence yerine göre politik içerikli bir konuşma 'Parsifal' kadar önemli olabilir" dedi Franz. "İyi bir politikacı iyi bir müzisyen kadar değerlidir. Fakat aynı şeyi bir rahip için söyleyemem. Bana kalırsa bir konser salonu sanatın tapınağı olmadığı gibi bir toplantı salonu da politikanın tapınağı değildir."

"Senin görüşlerin artık Avrupalı değil" diye konuştu orkestra şefi, bir sinir doktorunu andıran ses tonuyla. "Benzeri görüşler şu günlerde hemen hemen bütün Almanya'da geçerli. Her şey Berlin'de başladı. Fakat bizim Ren bölgesinde hâlâ eski burjuva kültürünün 'kaleler'i olan yöreler vardır! Bizlerin geleneği eski çağlardan Katolik ortaçağa, hümanizmden Rönesans'a ve Alman romantizmine uzanır..."

"Bunlar Avrupa kültürü mü?" diye sordu Franz ve eliyle Buda heykelciklerini, geniş koltukları, büyük yastıkları, doğuya özgü halıları gösterdi. "Bana öyle geliyor ki bazı şeyleri başka kültürlerden ödünç almışsınız. Bugün misafirlerinden bazıları zenci dansları yaptı. Eminim bu dansların 'Parsifal'de yeri yok. Senin 'Avrupa kültürü'nden söz etmeni pek anlayamıyorum. Nerede o? Hanımların giysilerinde mi? Misafirlerinden biri olan fabrikatör Avrupa kültürüyle mi yetişmiş? Ben onu diğerlerinden daha çok beğendim. Çünkü bir çoğunuzu hiçe sayıyor. Senin sözünü ettiğin eski kültür bu arada delik deşik olmuş. Şimdi siz o delikleri Asya'dan, Afrika'dan, Amerika'dan ödünç aldığınız şeylerle tıkamaya çalışıyorsunuz. Fakat delikler yine de gittikçe büyüyor. Sizler ise Avrupalının üniforması olan smokini üzerinizden çıkarmadan camileri, Hint tapınaklarını anımsatan evlerde yaşıyorsunuz. Ben senin yerinde olsam üzerimde bir ihramla dolaşırdım."

"Tabii bazı ödünler vermek zorundayız" diye orkestra şefi konuştu. "Dünya gün geçtikçe küçülüyor. Afrika, Asya ve Amerika gittikçe bize yaklaşıyor. İnsanlar her çağda yabancı gelenekleri almış, kendi kültürlerine katmıştır."

"Peki katmak istediğiniz o kültür şimdi nerede? Bence geriye kalan eski kültürün taklidi şeyler. Başlarında renkli, çarpık kasketlerle dolaşan üniversite öğrencileri eski Alman kültürü mü? Şaraphanelerde sarhoşların 'Renli Kızlar' şarkısını söylemesi, ayıkların Çarliston dansı yapması kültür mü?

Sivri çatılı eski yapılarınızda kuyumcu ustalarının, el sanatçılarının, saatçilerin, ozan ve şarkıcıların değil, elektrikli asansörleri tanıyan, fakat gotik harfleri okuyamayan fabrika işçilerinin, proleterlerin yaşaması da mı sizlerin kültürü? Bütün bunlar maskeli balo, gerçek kültür değil! Sizler üzerlerinizdeki kostümleri bir türlü çıkarıp atamıyorsunuz! Buraya gelirken şık üniformalı bir itfaiyeciyi çocuk arabası iterken gördüm. Yakında bir yerde yangın çıkmamıştı. Her şey sakindi. Acaba 'bu itfaiyeci üniforması giymiş bir çocuk bakıcısı mı?' diye bir an düşünmeden edemedim. Yoksa bu itfaiyeci çocuk bakıcısı rolü mü oynuyordu? Sonra yanımdan kumaştan şapkalı üniversite öğrencileri, kâğıttan üniversite öğrencisi şapkalı insanlar da geçti. Kılık değiştirmiş olanlar öğrenciler miydi, yoksa ötekiler miydi? Az sonra oturduğum kahvehanenin önünden, başlarında kadife kepler, ayaklarında denizci pantolonları, başka gençler de geçti. Garsona, bunlar kim, diye sordum. Adam, marangozların geleneksel giysisi, dedi. Bu doğru mu? Marangozlar başlarında kadife keplerle mi tabutlar ve çocuk beşikleri yapıyor? İnsanlar kucaklarında çıkınlar hâlâ tozlu köy yollarında mı yürüyor? O yıllar artık yok ki! Herkes otomobillere ve uçaklara biniyor."

"Sen bir günde çok şey görmüşsün" diye konuştu orkestra şefi usul sesle. "Ben sokaklarda pek yürümem."

"Niçin? Oradaki insanlar seni ilgilendirmiyor mu? Sanatın bir rahibi olduğun için insanlar arasına karışmaktan çekiniyor musun? Burada tabloların ve kutsal su kaplarının arasında geçirdiğin eski kültür yaşamı seni çok mutlu mu ediyor? Dışardaki dünyada olup biteni gazetelerden mi öğreniyorsun?"

"Ben pek gazete okumam" dedi orkestra şefi ve gülümsedi. "Sadece müzikle ilgili makaleler ilgimi çeker."

"Askeri okula gittiğim yıllarda dünyada olup bitenlerden senden daha çok haberdardım!" diye atıldı Franz. "Yaşamımız boyunca aramızda doğru dürüst sohbet etmedik. Şimdi ise

tren kompartımanında oturan iki yolcu gibi politikadan söz edip duruyoruz."

"Buraya gelirken yataklı vagona binmedin mi?" diye orkestra şefi şaşırmış gibi sordu.

Aralarında konuşacakları ortak konuları olmadığını az sonra fark ettiler.

Yumuşak başlı orkestra şefi suskunlaştı.

Bir süre sonra aklına yeni bir şey gelmiş gibi başını kaldırıp kardeşine baktı ve:

"Irene'den hiç haber aldın mı?" diye sordu.

"Duyduğuma göre bu arada evlenmiş" dedi Franz.

"Paris'te yaşadığı kulağıma geldi" diye Georg konuştu.

Sonra uykuya çekildiler.

XXI

Georg arada sırada orkestrasıyla Ren bölgesinin küçük veya büyük kentlerine gidiyordu. Kısa süre sonra bitkin ve yorgun eve döndüğünde de birkaç gününü dinlenerek geçiriyordu.

"Zavallı Georg'un hava değişimine gereksinimi var" diyordu Klara.

"Bir süre dinlenmeliyim" diye orkestra şefi karşılık veriyordu.

Kısa süre sonra Franz'ın kulağına geldiğine göre kardeşinin yolculuklarının nedeni aşk oyunlarıydı! Onu daldan dala konan, sürekli şarkılar söyleyen bir kuşa benzetti. Konserler verdiği eski kültür kentlerinde genç kızlar, boksörlerle spor öğretmenlerinin yanı sıra sanatın rahiplerine de tapıyordu.

Orkestra şefinin evlilik yaşamı üzerinde sürekli serin rüzgârların estiği sakin bir gölü andırıyordu. Çocukları, iki liman arasında yüzermiş gibi neşeyle annesiyle babası arasında gidip geliyordu. Hiç hastalanmıyordu. Boğmaca bile olmamıştı. Ağlamıyordu da. Kaprisli bir çocuk değildi. Annesinin huzur

veren sütünü içmiş, onun kişiliğini almıştı. Kusursuz bir kız çocuğuydu. Mutfakta, banyoda yıkamakta, temizlemekte kullanılan süngerle bebek gibi oynuyordu. Kısa sürede "anne" ve "baba" demişti. Diğer insanlara da yüzünde hep bir gülümsemeyle "teyze" veya "amca" diyordu.

Orkestra şefinin evininde çok kez masaya sebze ve yumurta, krema ve meyve geliyordu. Yemeklerin ardından yenilen üstlükler kâğıt tadındaydı. Çoğu kez hafif şaraplar içiliyordu. Masadan kalkarken insan kendini hafif bir balon gibi hissediyordu. Orkestra şefi yine de kanepesine şöyle bir uzanıyordu. Doğru dürüst uyumuyordu. Sanki kendi kültür dünyasında gezintiler yapmak için tek başına kalmak istiyordu...

Eve sık sık misafirler geliyordu. Onlar da tanışlarını ziyarete gidiyordu.

Kent büyük bir "kültür merkezi"ydi. İçinde irili ufaklı bir sürü kültür evi vardı. Sayısız sanatçı atölyelerinde çalışıyor, bohem bir yaşam sürdürüyordu. Bir avukat vardı, Yahudilerin dini bayramlarında Hıristiyan tanışlarını da evine davet ederek dinler arasındaki barışı güçlendiriyordu. Yahudi motiflerinden yararlanan Hıristiyan ressamlar uygun bir ücret karşılığı eski Renli ailelere soyağaçlarını çiziyordu. Bir pul koleksiyoncusu vardı, en değerli pulların sergilediği etkinliklere katılanlar arasında evliliğe kadar uzanan dostluklar oluşuyordu. Romantizm akımı edebiyatçılarının torunları arada sırada dedelerinin ilginç, hiç görülmemiş mektuplarını sergiliyordu. Ünlü bir şair de kent merkezindeki bir müzede yaşıyordu. Yaşlı bir profesör hemen hemen bütün gününü kilise kulesinde geçiriyor ve saat başı çanları çalarak güzel bir melodi oluşturuyordu. Kent merkezindeki tarihi mezarlıkta toplanan sanat akademisi resim atölyesi öğrencileri saatlerce çalışarak kâğıtlarına mezar taşlarındaki sanatsal motifleri çiziyorlardı. Kent merkezindeki bazı çeşmeler günün birinde yerlerinden alınıp belediye meclisinin kararıyla, ortasında 1920'den bu yana Savaş Anıtı'nın durduğu parka ta-

şınmıştı. Aynı parkta, 1872'de dikilmiş, etrafı telle çevrili Bismarck meşesi de duruyordu. Kent merkezinde, "küçük adamın otomobili" denen bisikletlere de sık sık rastlanıyordu.

Orkestra şefine duyulan saygıdan, zamanla Franz da yararlanmaya başladı. Kardeşi sayesinde tanıştığı insanlar ondan Sibirya öyküleri dinlemek istiyordu. Başından geçenlere bir süre sonra yeni maceralar da ekledi ve çevresi ona artık ünlü bir Sibirya kâşifi gözüyle bakmaya başladı.

"Bu kentte pek çalışmadan geçen yaşamıma hiç üzülmüyorum" diye günlüğüne yazdı. "Hatta daha da az çalışsam iyice mutlu olurdum.

Tanıştığım insanlar arasında, ister fabrikatör, isterse işadamı olsun, doğru dürüst çalışanla pek karşılaşmadım. Sanki bu insanlar ayaklarıyla yere basıyor. Vücutlarının bedenden aşağısı bu dünyada. Her insan iki bölümden oluşuyor. Yukardaki bölüm aşağıdakinden utanıyor. Ellerinin ayaklarından daha önemli olduğuna inanıyor. Her insanın iki yaşamı var. Yemek, içmek ve aşk yapmaktan vücudun aşağıdaki, değeri düşük bölümü sorumlu, meslekten ise yukardaki.

Georg eline şef değneğini alıp karşısındaki orkestrayı yönetmeye başladı mı genç hayranlarıyla yatağa giren insan olmaktan çıkıyor, bambaşka biri oluveriyordu. Dün bana bir kadın, bir süre önce sinemaya gitmiş olduğunu anlattı. Filmi seyrederken bir an için yüzünü örtmeyi aklından geçirdiğini düşünmüştü. O günden sonra da sinemaya vücudunun değersiz kabul ettiği bedenden aşağısıyla gitmeye başlamıştı. Filmleri artık, opera dürbününü veya uzun saplı gözlüğü andıran, hiç değersiz gözleriyle seyrediyordu. Yatağa girdiğim bir kadın aradan daha bir saat geçmeden beni uyandırdı ve ona olan tinsel aşkımın bedensel gücümle uyuşup uyuşmadığını sordu. Çünkü duyguların olmadığı bir ilişkide kendini 'kirletilmiş' hissedecekti. Hemen yataktan çıkıp giyindim. Telaşımdan yatağın altında düşen bir gömlek düğmesini ararken, duygu-

larımın o anda bana gerekli olan organımda olduğunu anlatmaya çalıştım. Örnek de verdim: Sokakta yürürken duygularım ayaklarımdaydı.

'Sen çok ahlaksızın birisin' dedi kadın.

Askeri öğrenci okulunda, sonra da alayda pek akıllı olmayan arkadaşlarımın arasında kendimi mutlu hissederdim. Bana göre ikinci sınıftan kabul edilen hizmetçi kızlar bu kadınlardan daha akıllı. Üst sınıf kadınlarının gerçek yaşama verdiği tek ödün her sabah saat altıda yaptıkları jimnastik hareketleri. Fakat onlar yaptıklarına 'jimnastik' değil, 'ritimli hareket' diyor.

Yengem bana Nataşa'yı anımsatıyor. Eğer bir zamanlar kardeşimin evinden ayrılıp Rusya'ya gitseydim Nataşa'ya kesinlikle âşık olmazdım. Nataşa kendini devrimci ideolojiye kurban etmiş bir kadındı. Klara kendini kültüre ve toplumsal görüşlere veriyor. Eminim Nataşa kişiliğine pek uymayan bir ideolojinin peşinden gitmişti. Klara ise kişiliğinden ödün vermiyor. Toplumsal yanlarının güçlü olması nedeniyle yanında çalışanların sağlıklı yaşamasına dikkat ediyor, hizmetkârlara 'silah arkadaşı' gözüyle bakıyor. Ben de onun 'sütkardeşi'yim... Kimi gün onun büyüleyici bir insan olduğunu düşünüyorum. Klara daha sağlıklı bir yaşam yolunda yürüyebilir, gerçek bir kadın rolünü üstlenebilirdi. Fakat bu, insanların her sabah yerdeki halılarını temizledikleri bir elektrikli süpürgeye âşık olması kadar gerçekdışı bir düşünce.

Sanırım kardeşim kişisel görüşleriyle bana yaşam hakkı tanımıyor. Ne de olsa, benim ne bir mesleğim var, ne de bir kazancım. Onu ekmeğini yediğim için kendimi suçlu hissediyorum. Eminim, ben bu dünyada meslek sahibi olacak birisi değilim. Belki günün birine dünyada yaşananlar üzerine öfkeli konuşmalar yapmam için elime para tutuşturmaya hazır birilerini bulurum. Şu sıralar geçerli politik görüşlere uyum sağlayabilecek birisi değilim.

Geçenlerde genç bir kadınla tanıştım. Yazar ve komünist. Romanyalı bir komünistle evli. Kocası da yazar. Bence yeteneksiz ve budala birisi. Fakat budalalığını komünist ülkü ve tembelliğini de günlük politikanın ardında gizleyecek kadar da akıllı. Bu karı koca, banker olan amcalarının yaptığı parasal destek ve radikal dergilere yazdıkları makalelerle geçiniyor. Genç kadın alçak topuklu ayakkabılar giyiyor ve sayesinde geçindiği toplumla alay ediyor. Öz kızına bir 'yetiştirme yurdu'nun, küçük bir çocuğa söz geçirmek isteyen yöneticisi gibi davranıyor. Tanıyanlar onun için 'ailesinin dengesiz çocuğu' diyorlar, kötü alışkanlıklarına da göz yumuyorlar. Çok keskin bakışlarıyla karşısındakini etkilemesini başarıyor. Yakın tanışları arasında edebiyatçılar var. Berlin'e gittiğinde hep aynı gece kulübüne uğruyor, benzeri görüşte olduğu insanlara destek vermek amacıyla bir süre proleterlerle aynı mahallede yaşamış. Üç ay sonra amcasının yolladığı parayla Berlin'i terk edip batıya geçmiş. Artık toplumun derin uçurumlarını ve sonsuz doruklarını tanıyor, proleter yaşamı konu eden öyküler kaleme alıyor. Kendisine 'Sayın Bayan' diyenleri küçümsüyor, 'Bayan Tedescu' dendiğinde de neredeyse şoke oluyor. Rusya'daki yaşamımı bırakıp buraya döndüm diye beni hiç önemsemiyor. İç savaşta görev aldığımı bilmiyor. Anlatsam da inanacağını sanmıyorum. Nezaket onun gözünde bir burjuva seviyesizliği. Bir süre sona ona nasıl davranmam gerektiğini keşfettim. Küçük, zarif elini erkekçe sıkıyor, ona 'yoldaş' diye hitap ediyor ve öykülerinde de sözünü ettiği cinsel konulara açık açık değiniyorum. Kimi sohbetlerimizde gözlerinin nemlendiğini fark ediyorum.

Benim duygulanıp hüzünlendiğim tek an Irene'yi düşündüğüm anlar. Acemi bir üsteğmen olduğum yıllarda Viyana'da tanımış ve nişanlanmış olduğum genç kadın değil gözümün önüne getirdiğim. Benim için çoktan yabancılaşmış, sevdiğim ve şu sıralar hayatta olup olmadığını bilemediğim genç kadın...

Georg'un söylediğine göre Paris'te yaşadığı kulağına gelmişti. Bunu duyduğumda aynı anda üşüdüm ve terledim. Bakû'de yakından tanımış olduğum kadının Rue de la Paix'in anlattığı vitrinler gözümün önünde canlandı. Sanki yaşamım boyunca Irene'yi arıyordum ve birileri bana onu şurada veya burada gördüğünü anlatıp duruyordu. Gerçekteyse ben onu aramıyordum. Özlemini de çekmiyordum. Belki o genç kız benim için çevremdeki dünyadan çok daha başka bir şey, aklıma geldiğinde bu toplumda inandığım tek şey. Kafamdan geçenleri daha iyi anlatabilmek için bir edebiyatçı olmak isterdim.

Kimi gün oluyor onu ziyaret etmek istiyorum. En iyisi Paris'e gitmek. Belki bir yerde karşıma çıkar. Fakat yola koyulabilmek için para gerekli. Tabii Georg'dan isteyemem. Yoksa bu yanlış bir çekingenlik miydi? İstesem mutlaka bana para verir, onu terk ediyorum diye de sevinirdi. Belki başka nedenlerden Georg'dan para isterdim, Paris'e gitmek için değil.

Hem artık para kazanmamın zamanı da gelmişti. İçinde yaşadığımız dünya düzeninde insan çalışmak zorundaydı. Daha da önemlisi hem çalışmalı, hem de para kazanmalıydı. Geliri olmayan birisi adsız bir insan, gölgesiz bir vücut gibiydi. O sadece bir hayaletti. Ancak tembel tembel yaşadığım için vicdan azabı çekmiyorum. Sadece başkaları çalışmadan para kazanırken ben niçin kazanmıyorum diye kızıyorum. Kişiye var olma hakkı tanıyan tek şey para!"

XXII

Berlin'de yaşıyordum. Günün birinde M. bana şunu söyledi:

"Irene Hartmann'la karşılaştım. Yanımdan geçerken selam verdim. Fakat o beni tanımadı. Acaba yanıldım mı, diye bir an düşündüm ve dönüp peşinden gittim. Yanına sokulup tekrar selamladım. Ancak o beni yine tanıyamadı."

"Yanılmış olmayasınız?"

"Hayır!" dedi M.

Bunun üzerine oturup Franz Tunda'ya bir mektup yazdım.

"Sevgili dost!" diye başladım. "Dönüş nedenlerini bilmiyorum. Sanırım bunu sen de bilmiyorsun. Eğer buraya gelmenin nedeni Irene'yi bulmak ise, sana bir haberim var. Tanışım M. kısa süre önce ona Berlin'de rastlamış."

Aradan birkaç gün geçmeden Tunda Berlin'e geldi.

Karşımda duran adamın görünüşünü beğendim.

Bazı insanların yüzü sık sık değişir, işe yarayan bir görünüşe kavuşmaları yıllar alır. Bu gibilerine Tanrı sanki doğarken geçici bir yüz vermiştir. Burunlarına, gözlerine, alınlarına zamanla kavuşurlar. Doğru ve kalıcı bir görünüşe erişmeleri için sabırlı olmaları gerekir. Tunda da beğendiğim görünüşüne daha yeni kavuşmuş gibiydi. Sağ kaşının sol kaşına göre biraz daha yüksekte olması yüzüne, bu dünyada olup bitenlere biraz şaşkın, biraz üst perdeden bakan, burnu büyük bir erkeğin ifadesini veriyordu. Görünüşü, iyi terbiye almamış insanlarla aynı masada oturmak ve davranışlarına sabırla ve lütfen katlanmak zorunda kalan kibar birisini andırıyordu. Bakışlarından akıllı ve hoşgörülü olduğu belliydi. Yaşamında deneyim kazanmak için kimi eziyetlere katlanmaya hazır bir insan olduğu söylenebilirdi. Bu akıllı insan iyiliksever birisi de olabilirdi. Bana göre akıllılığı onu kayıtsız bir insan yapmıştı.

"Demek ki sen Irene'yi görmek istiyorsun?"

"Evet" dedi. "Senden gelen mektubu okuyunca içimde onu tekrar görmek isteği uyandı. Fakat şimdi pek emin değilim. Belki biraz yüzüne bakar ve mutlu olarak tekrar yoluma devam ederim."

"Diyelim ki, Irene'yle gerçekten karşılaştın. Onun mutlu bir evlilik yaşamı var. Alışkanlıklardan, gönül borcundan, ortak ilgilerden, bir arada yaşananlardan, bedensel yakınlıktan oluşmuş bir aşkla onu seviyor. İçtenlik ve tutkunun arada sırada

görüldüğü bu yaşamda artık utanca yer yok. Çoktan anıların altında yok olmuş o nişanlılığını anımsayarak şimdi seni görür görmez boynuna atılacağını mı sanıyorsun? Sen ondan bunu beklerken karşındaki kadını hâlâ eski coşkunla seviyor musun?"

"Beklentilerimin yerine gelmesi için önce senin bu söylediklerinin gerçeklemesi gerek" dedi Tunda. "Irene'ye zamanında dönmüş olsaydım şimdi bambaşka bir yaşamım olurdu. Fakat sayısız rastlantı bunu engelledi. Geçmişteki yaşamımı şimdi kınadığımı bilmeni isterim. O günlerde karşıma çıkan bütün rastlantılara hemen boyun eğdiğim için şimdi utanıyorum. Eski günlerime dönebilmek için de Irene'yi arayıp bulmamın gerektiğine inanıyorum. Gerçekteyse bunu nasıl yapacağımı bilemiyorum. İnsanın hep bir hedefi olmalı, öyle değil mi?"

"Evet" dedim. "Bir insana yaşamında ülküden çok hedef gereklidir."

"Bir hedefim olabilseydi ne güzel olurdu" diye Tunda konuştu.

Sonra Irene'nin Berlin Hotel Bellevue'de üç hafta kalmış ve kısa süre önce de Paris'e dönmüş olduğu kulağımıza geldi.

"Ben Paris'e gideceğim" dedi Tunda.

XXIII

Sibirya'da yaşadıklarını kitaplaştırmaya karar verdi. Ancak o güne kadar kaleme aldıklarını tam olarak bitirmemişti. Düşlediği kitaba yazdığım sonsözde yazarın Sibirya'da kaybolduğunu ve müsveddelerin bir mucize sonucu elime geçtiğini açıkladım. Kitap sonunda basıldı. Yazarının adı Baranoviç'di, çevirisini Tunda yapmıştı. Berlin'deki büyük bir yayınevinde basıldı.

Berlin'de yaşamaya başladığı ilk haftalarda Tunda'nın kentin geniş caddelerine, büyük yapılarına nasıl şaşırmış olduğu-

nu anımsıyorum. Günlük yaşamda bizler için olağan sayılan birçok şey ona tuhaf geliyordu. İki katlı otobüslere binince mutlaka üst katta oturuyordu. Cadde ve sokak köşelerindeki, yön gösteren o çirkin tahta levhaların önünde duruyor, yazanları merakla okuyordu. Tunda'nın bu dev kentin olağan çılgınlığını kavrama yeteneği olağanüstüydü. Bir süre sonra Irene'yi unutmuş gibiydi.

"Bu kent" diye konuştu, "Almanya'nın dışında, hatta Avrupa'nın da. O kendi kendinin başkenti. O çevresinden beslenmiyor. Üzerine kurulmuş olduğu topraklardan hiçbir şey almıyor. O bu toprakları asfalta, tuğlaya ve duvarlara dönüştürüyor. İnşa ettiği yapılarla çevresine gölge veriyor, fabrikalarıyla insanlara ekmek parası kazandırıyor, diğerlerinin konuşacağı dili saptıyor, ulusal geleneklerini ve giysilerini de. O örnek bir büyükkent. Ülke varlığını ona borçlu, onunla doğup gelişiyor. Hayvanat bahçesinde hayvanlar kendi dünyalarında yaşıyor. Dev kafeste kuşlar, akvaryumda balıklar. Botanik bahçede kendine özgü bitkileri yetişiyor. Çevresindeki topraklara ekilen temellerin üzerinde fabrikaları yetişiyor. Büyükkentin limanları da var. Nehir onun denizi. O bir kıta. Şimdiye kadar gördüğüm kentler arasında değişik nedenlerle en insancıl olanı. Sayısız kuruluş özen göstermese, vatandaşların yaşamını ve sağlığını korumasa binlerce insan ölürdü. Bu kent yürekli. Çirkin ve biçimsiz inşa edilmiş çok şeye sahip. Cadde kenarları, alanlar, kavşaklar, direkler, tahta perdeler, iğrenç içten ışıklandırılmış kurbağayı andıran lambalarla dolu. Beyaz eldivenleriyle hayaletlere benzeyen trafik polisleri, kısa süre önce demiryolu şirketinden ödünç alınmış sinyalleri andıran madeni sopalar ellerinde caddelerde duruyor.

Bütün bunlardan öteye bu dev kent içindeki Alman taşrasına da göz yumuyor. Belki günü geldiğinde onu da yutup yok edecek. O, karnını doyurmak için Düsseldorf'u, Köln'ü, Breslau'yu besliyor. Onun Breslau, Köln, Frankfurt, Königsberg

gibi kendine özgü bir kültürü yok. Dini ve toplumu da. Dünyanın en çirkin ibadethaneleri orada. Fakat diğer kenttekilerden daha çok tiyatro, sinema, metro, sanat, borsa ve ticaret orada var."

Sonraki günlerde değişik şeyler yaşadık: Sokağın ortasında adam öldüren bir çılgını, önümüzden geçen dinsel bir alayı, bir filmin ilk gösterilişini, bir ip cambazının Unter den Linden Bulvarı'ndaki ölümünü, kimsesizlerin barınağını, Tiergarten parkında iki insanın güpegündüz sevişmesini, eşeklerin çektiği reklam kulelerini, eşcinsel çiftlerin uğradığı on üç kulübü, parkta bir ağaca adlarını kazıyan on dört, on beş yaşlarında çekingen genç çiftleri, ağaçlara zarar verdikleri için adlarını not eden bir polisi, kaldırımdan kaldırıma yürüyeceğine kavşağın ortasından geçen bir adamın para cezasına çarptırılışını, Fakirlere Destek Cemiyeti'nin bir toplantısını...

Ben Tunda'yı sanatçıların sık sık bir araya geldiği kulübe de götürdüm.

O yıllarda yazarlar, artistler, film rejisörleri, ressamlar yine para kazanmaya başlamıştı. Alman parası güçlenmiş, yeni banknotlar piyasaya sürülmüştü. Artık en radikal dergilere bile reklamlar veriliyor, burjuvanın okuduğu gazetelerin edebiyat eklerinde radikal yazarların makaleleri çıkıyordu. Dünya artık yeterince sağlamlaşmıştı, gazete sütunlarında devrimci içerikli yazılar çıkabilirdi. İç huzursuzlu ar toplumlara o kadar uzakta kalmıştı ki, ileri görüşlü yazarlar artık haklarında açılan davalara seviniyor, savcıların tehditlerini övgü olarak kabulleniyorlardı.

Tunda'ya Berlin'de bütün ünlü kişileri gösterdim: Dalgalı saçları genç yaşta ağarmış, başı bir kuyumcunun elinden çıkmış gümüş bir eşyayı andıran, eleştirilerini şeytanca yapmasını çok iyi beceren, yazdıklarının yarısı zevkle okunan, diğer yarısındaysa duygusallıktan kaçan yazarı, Tunda'ya gösterdim. Herkese iyi yürekli –her zaman karşılık almasa da– davranan,

bir yazarın tutkuları yerine hemen hemen her erkekte görülen kibirliliği ön plana çıkaran, üstün becerisiyle borsada oynayan ve iyi para kazanan, büyük endüstri patronlarıyla baş etmeye çalışan o gazete sahibini, pek yetenekli olmamasına karşın inat ve sabırla ünlülerin tablolarını yapıp durmuş, sonunda kendini onlara kabul ettirmiş ressamı, özgürlük, hak ve yeni bir dünyada yaşamak uğruna devrimci öyküler kaleme aldığı için adaletin kurbanı olmuş, zamanla üne kavuşmuş devrimci yazarı da...

Tunda'ya yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan, kendini çabuk yenileyen, sonradan gelenlerin gururuyla daha önce gelmişleri selamlayan, başkalarının başarılarına ilgi duyan, üzerinde kafa yoran, monokl kullanan, renkli kravatlar takan, varlıklı bankerlerin çocuklarını andıran, çevrelerine kendilerini bir Yahudi büyükannenin torunu mu yoksa bir Hohenzoller prensinin evlilik dışı çocuğu olarak mı tanıtacaklarına bir türlü karar veremeyen gençliği de gösterdim.

Evet, Tunda'ya benden nefret eden, fakat selamlamak zorunda olduğum herkesi gösterdim. Çünkü ben geçimimi kalemimle kazanıyorum.

Ertesi gün Tunda para yolladı. Bakû'deki eşine ve İrkutsk'daki Baranoviç'e. Ona uzun bir mektup da yazdı.

Tunda'yı haftalar sonra, 27 ağustosta Paris'te tekrar gördüm.

XXIV

Tunda 16 mayıs sabahı Paris'e vardı.

Treni kente girdiğinde güneş doğuyordu. Çoğunlukla selvi ağaçlarından oluşmuş ormanların kapladığı koyu yeşil doğanın üzerinde güneş ateş topu gibi ağır ağır yükseldi, az sonra rengini yitirip soldu.

Sanki Tunda yaşamında ilk kez gerçek bir güneş doğuşu yaşıyordu. Uzun yıllar yaşadığı topraklarda güneş, geceden

gündüze geçişi örten sis bulutlarının arasından çıkar, insanlara gizemli bir sabahı getirirdi. Buralarda ise sanki kat kat bulutlar geceyle gündüzü birbirinden ayırıyor, sabah, bir merdivenin basamaklarını çıkar gibi onların üzerinde yavaş yavaş yükseliyordu.

Tunda Paris'te masmavi, berrak bir havayla karşılaşacağını sanmıştı. Fakat Paris sabahı yumuşak kalemle çizilmiş bir resmi andırıyordu. Fabrika bacalarından yükselen tozla karışık dumanlar, henüz sönmemiş sokak lambalarının ışığıyla evlerin yüzlerini okşuyordu.

Bu dünyanın bütün kentlerinde olduğu gibi Paris'te de sabahın yedisinde evlerinden çıkan ilk insanlar kadınlardı. Hizmetçilerle sekreter kızlar. Tunda'nın görmüş olduğu bütün kentlerde sabahın bu saatinde yola düşen kadınlar ona aşkı, geceyi, yatağı ve düşleri anımsatmıştı. Paris'te ise bu kadar erken evlerinden çıkan kadınlar yaşadıkları geceyi çoktan unutmuş gibiydi. Makyajlı yüzleri capcanlıydı. Dudaklarında ve yanaklarındaki kırmızı, doğanın üzerini örten sabah çiyini andırıyordu. Hepsi de, sanki tiyatroya gidiyormuş gibi şık giyinmişti. Fakat onlar soğukkanlı, bakışlarında kendine güven, yeni bir güne başlıyorlardı. Güçlü bacaklarıyla hızlı adımlar atıyorlardı. Tunda, ayaklarının kaldırım taşlarına okşar gibi dokunduğunu hissetti. Sanki ayakkabıları topuksuz ve pençesizdi.

Ucuz dükkânlarla dolu, asfaltı delik deşik, çirkin sokaklardan geçti. Fakat başını kaldırıp baktığında sarayımsı binalarla karşılaştı. Sanki ayaklarının altındaki bakımsız dükkânları umursamıyorlar, onlara ses çıkarmıyorlardı. Pencereleri hep birbirine benziyordu. Eski çerçeveler sekiz dikdörtgenden oluşuyordu. Kirli gri jaluziler yarıya kadar inikti. Pencerelerin çoğu kapalıydı. Tek tük açık pencerelerde duran çıplak insanlar da yoktu.

Tunda çoğu dükkânın önünde, kuyruklarını bayrak gibi iki yana sallayan kediler gördü. İçleri yeşil salata, sarı havuç, mavimsi ışıldayan lahana ve pembe turplarla dolu sepetlerin altında bekçi köpekleri gibi dikkatli gözlerle duruyorlardı. Dükkânlar sebze bahçelerini andırıyordu. Güneşin örtüp içine aldığı kurşuni havaya, bacalardan yükselen dumanlara ve ayağının altındaki asfalttan yayılmaya başlayan sıcağa karşın Tunda kendini sonsuz bir doğanın ortasında hissetti, toprağın kokusunu burnuna çekti.

Az sonra yuvarlak, ortasında komiğine giden bir heykelin durduğu küçük bir alana ulaştı. Evet, heykeli görür görmez yüksek sesle güldü. Güldüğünü duyan insanların evlerinden çıkıp ona bakacağını sandı. Fakat az ötede duran birkaç kişi bile başlarını çevirip ona bakmadı. Temizleyicinin önünde şişman, siyah bir kadın gördü. Kara bıyığı hemen dikkati çeken iriyarı bir adam da çikolata dükkânın kepenklerini kaldırıyordu. Kadınla adam uzaktan birbirleriyle konuşuyorlardı. Tunda'yı ya görmemişlerdi ya da görmek istemiyorlardı. Sabahın bu erken saatinde şakalaşıyorlar gibiydi. Heykele bakan Tunda da gülüyordu.

Alanın ortasındaki kaidenin üzerinde duran sinekkaydı tıraşlı, paltosunun etekleri uçuşan bir adamdı. Ölümü günlük yaşamını etkilememiş gibiydi. Olsa olsa biraz rahatsız etmişti. Sanki öteki dünyaya giden uzak yolda yürüyeceğine kısa yolu seçmiş, buraya alanın ortasına gelmişti. Heykelin az ötesinde, ön cephesini klasik sütunların örttüğü küçük bir tiyatro binası yükseliyordu. Adam eski yaşamını, edebiyatçılığı, burada da sürdürüyormuş gibiydi.

Açmaya hazırlanan iki dükkânın ötesinde diğerleri henüz kapalıydı. Binalar, uykusundan uyanmamış alanın çevresinde, parmağı saran yüzük gibi dolanıyordu. Dar sokaklar ışık demeti örneği alana açılıyordu. Az ötedeki küçük parkın ağaçlarından sabah şarkılarına başlamış kuşların sesi duyuluyordu.

Bir köşede, dükkânı andıran bir otel Tunda'nın dikkatini çekti.

Oraya doğru yürüdü. İçeri girerken kapının üzerindeki çıngırak çaldı. Yüzü makyajlı genç bir kadın, ucuz kumaştan yapılmış çiçekli bir perdenin arkasından çıktı. O karanlık delikte yaşamaya cesaret ettiği için Tunda bir an genç kadına hayran oldu ve hemen ardından ne istediğini soran biraz umursamaz, biraz üst perdeden, biraz da dostça ses tonuyla kendine geldi. Çok soğukkanlı birisine benziyordu. Tunda, et ve kandan oluşan bu insana düşler arasında yaşamasını başaran bir mucize gözüyle baktı.

Otelin altıncı katına bir oda kiraladı. Nedeni bu genç kadındı. Odasının penceresinden taştan edebiyatçının şapkasının üzerinde dans eden serçeleri, tiyatronun dik üçgen çatısını, bir ışık demetini oluşturan dar sokakları, küçük parkın koyu yeşilini ve sabah pusunun arasında hoplayıp zıplayan çocukları andıran kısa bacaları gördü.

Öğleden sonra kentin küçük ve uzun, dar ve geniş caddelerinde gezindi. Kaldırımlar, ince bacaklı masaları açan çiçekleri andıran kahvelerle doluydu. Garsonlar, çiçeklerin arasında geziniyor gibi masadan masaya gidiyordu. Tepsilerinden biraz kahve ve süt çevreye saçıldığında sanki beyaz çiçeklere su serpiyorlardı. Caddelerde ağaçlar altında küçük gazete kulübeleri vardı. Sanki ağaçlar gelip geçene gazete satıyordu. Mağaza vitrinleri eşyalarla doluydu, fakat her şey belli düzenle sunuluyordu. Kaldırımlarla polisler sanki yapacak işleri yokmuş gibi keyifli keyifli geziniyordu. Sol veya sağ omuzlarına atmış oldukları küçük pelerin onları doludan veya sağanaktan nasıl koruyacaktı? Fakat onlar kumaşın kalitesine veya Tanrı'nın merhametine çok inanıyorlarmış gibiydi. Kim bilir? Gezinirken polisten çok, zamanı bol, sağa sola takılan bir aylağa benziyordu.

Tunda bir an için düşündü, acaba Irene'nin nerede olduğunu biliyor mu diye polislerden birine sorsa mıydı? Adam mutlaka sorusunu yanıtlar veya iyi bir öneride bulunurdu. Irene bu kentte yaşıyordu. Bayan G. de bu kentte yaşıyordu. Paris'e geldiği günden bu yana iki kadını birbirinden ayırmakta zorluk çektiğini fark etti. İkisi, sevdiği tek bir kadın oldu. Bayan G.'ye oturup bir mektup yazmaya karar verdi. Nerede oturduğunu biliyordu. Üzerinde adresi yazılı kâğıtla giderken bırakmış olduğu not cüzdanında duruyordu.

Kaliteli parlak bir mektup kâğıdı aldı. Az sonra yazmaya başlayacağı satırlarla sanki yaşamında yepyeni dönem açılacaktı. Mektuplar çok önemli olabilir, insanın yazgısını belirleyebilir. Bu nedenle üzerine yazılacak kâğıtların güzel, çekici, yüreklendirici ve sevindirici olması gerekir. Yazdıklarının alışılmış mektuplardan daha değişik olmasını isteyen Tunda menekşerengi bir mürekkep kullandı. Bayan G.'ye bir şey itiraf etmesi gerekiyordu, yazacakları belki de kadını düş kırıklığına uğratacaktı.

Masanın başına oturup yazmaya başlayınca itirafları için Fransız dilini seçtiğine sevindi. Fransızcayla her şeyi daha rahat söyleyebiliyordu. Hep acımasız bir tınısı olan kesin gerçekler bu dilin yumuşak ve güçlü deyişleriyle daha kolay anlatılabiliyor, sanki gözle görülebilen gerçekler oluyordu. Belki mektubu bazı hatalarla doluydu. Fakat Tunda için yapılan hataları hoşgörüyle ve kibarca karşılayıp af eden başka bir dil yoktu. Az sonra zarfı kapatıp üzerine itinayla adresi yazarken kendini aşağıda resepsiyonda duran yüzü makyajlı genç kadın kadar yürekli hissediyordu.

Aradan birkaç gün geçti. Yanıt gelmedi. Bekledi. Bu bekleyişi ıstırap ve korkuyla dolu değildi. O günlerde kendini, oturduğu tiyatro salonunda sabırla perdenin açılmasını bekleyen bir izleyiciye benzetti.

Günlerinin çoğunu odasında geçirdi, pek dışarı çıkmadı. Her gün öğleye doğru sokaktan gelen bir gürültüyle uyandı. Fakat yataktan çıkıp bunun ne gürültüsü olduğuna bakmadı. istemedi.

Meraklıydı. Her gün bu saatte gürültü nereden geliyordu? Fakat her defasında, ertesi gün bakarım, diye düşündü ve merakına söz geçirebilecek gücü kendinde bulduğu için de sevindi.

Her sabah odaya gelen bir hizmetkâr, Tunda henüz yataktan çıkmamasına karşın odasını temizledi. Adam sanki onlarca yıldır bu otelde çalışıyordu. Çünkü görevini çok dikkati çeken bir ilgi ve itinayla yerine getiriyordu. Her toz tanesini silmeden önce merakla seyrediyordu. Onu ilgiyle seyreden Tunda her defasında lavaboyu da neredeyse, altında bir şey bulacakmış gibi, tersine çevireceğini sanıyordu. Adamın odaya girince ilk söyledikleri: "Bugün hava güzel, parkta bir gezinti yapmalısınız!" oluyordu. Tunda da hep aynı yanıtı veriyordu: "Önemli bir mektup bekliyorum." Adam ona, inatçı yeğeninle konuşan iyi niyetli bir amca veya zararsız hastasıyla sabırla konuşan bir akıl hastanesi bakıcısı gibi davranıyordu. Otelin hizmetkarı hem alaycı, hem de nazik bir adamdı. Konuşmayı sevdiği belliydi, o anda düşündüğünü de doğrudan söylemekten çekinmiyordu: "Siz uykuyu çok seven birisisiniz!" dedi bir sabah. Odaya her gelişinde Tunda'yı yatakta görüyor ve her defasında ondan özür diliyordu: "Sizi uyandırdığım için kusuruma bakmayın!"

Bir sabah her zamankinden erken geldi ve elindeki zarfı sallayıp yüksek sesle: "İşte beklediğiniz mektup!" dedi. Zarfı yorganın üzerine bıraktı ve sanki yakacakmış veya patlayacakmış gibi elini hemen çekti. Kâğıdı ince, ucuz bir zarftı, mürekkep kurutma kâğıdını andırıyordu ve içinde otel faturası vardı. Tunda o gün odasından çıktı ve yakındaki küçük parka gidip havuzun karşısındaki sıralardan birine oturdu. Küçük çocuk-

lar, ellerindeki kâğıttan gemicikleri yüzdürmeye çalışıyordu. Çok kurnazca davranıp mektubun ona gelmesi için büyülemeyi ne kadar isterdi. Fakat mektup sabırsızca beklendiğini de bilmemeliydi. O zaman mutlaka gelirdi.

Fakat sonraki günlerde de mektup gelmedi.

Tunda, resepsiyondaki genç kadına birisinin onu arayıp aramadığını sordu. Yanıtı, hayır, oldu. Sonra da hüzünlü birisini teselli etmek ve ona başsağlığı dileyen bir tabut yapımcısı gibi ağır ağır başını salladı ve:

"Mektuplar henüz gelmedi" diye konuştu. "Postacı her gün saat yediye doğru uğruyor..."

Postacı o gün de mektup getirmedi.

Ertesi sabah Tunda sokaktan duyulan, ne olduğunu hâlâ bilemediği gürültüyle uyandı. Az sonra hizmetkâr içeri girdi. Kahvaltıdan yeni kalkmış olacak, ağzındaki son ekmek dilimini çiğniyordu. Hemen temizliğe girişti. Musluğu itinayla parlatırken birden konuştu:

"Dün birisi sizi aradı."

"Kim? Ne zaman? Saat kaçta? Bir kadın mı?"

"Akşamüstü saat beşe doğru..."

Adam böyle konuşurken, gümüş zincire takılı, gümüş kaplama iri saatini cebinden çıkardı ve sanki kadranında yazıyormuş gibi bir süre baktıktan sonra tekrar:

"Akşamüstü saat beşe doğru" diye konuştu.

"Peki gelen kimdi?"

"Bir kadın."

"Bir haber bıraktı mı?"

"Hayır."

"Genç bir kadın mıydı?"

"Sanırım genç bir kadındı..."

"Bir daha uğrayacağını söyledi mi?"

"Bana söylemedi."

"Peki kime söyledi?"

"Kimseye."

Sonra musluğu itinayla temizleyip parlatmaya devam etti. İşi bittikten sonra kenarda duran sabunu küçük bir top gibi havaya fırlattı ve gülümseyerek:

"Şirin, ufak tefek genç bir kadındı" dedi.

"Onunla sadece siz mi konuştunuz?"

"Evet, sadece ben konuştum."

"Peki buna bana niçin dün söylemediniz?"

"Ben dün akşam burada değildim. İşten sonra gezintiye çıkmıştım."

"Şu bahşişi lütfen alın ve kadın bir daha geldiğinde gezintiye çıkmadan önce haber verin."

Adam verilen parayı, az önce sabuna yaptığı gibi şöyle bir havaya fırlattı ve:

"Rahatsız ettiğim için kusuruma bakmayın" diye konuştu ve çıkıp gitti.

Ertesi gün uzun bir cumartesi başladı. Odanın temizliğiyle ilgilenen adam yeni yatak takımları ve havlular getirdi. Değiştirmeden önce sever gibi okşadı. İşi bitip odadan çıkarken eli kapı tokmağında birden durdu. Önemli, fakat pek hoşa gitmeyen bir şey söyleyecekmiş gibi mırıldandı:

"Kimse gelmedi."

Tunda pazar sabahı uyandığında güzel bir günün onu beklediğini gördü.

Gökyüzü çok yakındı, sanki penceresinden içeri girecekti. Bembeyaz bulutlar hafif bir esintiyle kayar gibi geçiyorlardı. Güzel bir mayıs sabahıydı.

Kapısı çalındı. Dışarda duran hizmetkâr konuştu:

"Sizi görmek isteyen birisi var..."

Bayan G. odadan içeri girdi.

Yavaş yavaş eldivenlerinden birini çıkardı. Rüzgâr vurmuş gibi eldiven yatağın üzerine düştü. Yumuşak, dermanı kalmamış tuhaf bir hayvan gibi çarşafın üzerinde öyle durdu.

"Evet, dostum" diye kadın konuştu, "buraya benim için mi geldiniz yoksa devrim hazırlıkları yapmak için mi geldiniz?"

"Sizi görmek için! Bana inanmıyorsunuz gibi! Size yazdığım her şey gerçek. Yemin ederim!"

Tunda çabuk çabuk ceketinin cebindeki bazı evrağı çıkardı. Sanki karşısında özgürlüğünü kısıtlamak isteyen bir polis duruyordu. Evrağın arasından Irene'nin fotoğrafını çekip aldı.

"Kim bu güzel kadın?"

"Bir zamanlar nişanlımdı."

"Şimdi yaşamıyor mu?" diye karşısında duran kadın sakin bir sesle sordu. Evet, Irene ölmüş olabilirdi. Onun için dünyada bütün kadınlar ölmüştü, toprağın altına girmişlerdi.

"Henüz yaşadığını sanıyorum" diye Tunda kadından özür dilemek istiyormuş gibi usulca mırıldandı.

Tunda uzanıp eldivensiz elini öptü. Kadın dudaklarının arasına bir sigara soktu. Tunda, sanki o anda yapacak başka hiçbir şey yokmuş gibi hemen odanın içinde kibrit arandı. Buldu. Kibrit yandı. Alevi masmavi bir sevinç ışığı gibi yükseldi.

"Allahaısmarladık!" diye konuştu kadın ona bakmadan. Bakışları bir an için Irene'nin yatağın üzerinde duran fotoğrafına takılmıştı.

Dışarda gökyüzü masmaviydi.

XXV

Tunda, cebinde kardeşinin ve yeni tanışlarının yazmış olduğu referans mektupları bazı ziyaretler yaptı.

Ancak hepsi de can sıkıcı ziyaretler oldu. Karşısında oturduğu beyler bilge ve yarı bilge ağırbaşlı kimselerdi. Yüzleri güzel tıraşlı, derisi eskimiş veya bakımlıydı. Aklaşmaya başlamış sakallarını itinayla taramışlardı. İçlerinde üst düzey memurlar, üniversite profesörleri, yazarlar, hayırsever veya kültür

dernekleri başkanları da vardı. Çoğu otuz yıldır hep aynı görevi yapmaktaydı. Alman meslektaşlarından farkları, konuşurken sık sık el kol hareketleri yapmaları ve karşısında oturana nazik davranmalarıydı.

Tunda başkan Marcel de K.'yla tanıştı. Paris'in banliyösünde, yılda iki veya üç kez terk ettiği villasında yaşıyordu. Sadece başkanı olduğu akademideki tören ve önemli toplantılara katılıyordu.

Tunda'ya Almanya'yı sevdiğini söyledi.

"Sayın Başkan" diye Tunda atıldı, "benim gibi özel bir kişiye, Almanya'ya olan o değerli sevginizi açıklamanız çok gurur verici bir davranış. Ancak ben sizin dostça sözlerini kabullenemeyeceğim. Çünkü ben buna yetkili değilim. Ben resmi bir makamı temsil etmiyorum, özel bir görevim bile yok. Sorsanız, size mesleğimin ne olduğunu söylemekte de zorluk çekerim. Ben kısa bir süre önce Rusya'dan döndüm. Almanya'da az kaldım. Ren bölgesindeki kardeşimin yanında bir süre yaşadım, Berlin'de de iki haftamı geçirdim. Rusya'dan döndükten sonra vatanım Avusturya'ya da alışacak zamanım olmamıştı."

Tunda anlattıklarıyla karşısındaki saygıdeğer yaşlı beyi biraz zora sokmuş gibiydi. Hemen konuşmaya devam etti: "Eğer ilginizi çekerse size Sibirya üzerine çok şey anlatabilirim."

Sonra uzun uzun Rusya'dan söz ettiler. Akademi başkanı Petersburg'da hâlâ silahların konuştuğunu sanıyordu.

Tunda sohbetin ardından şunu inandı: Bu yaşlı bey canının istemediği konularda hiçbir şeyden habersiz rolünü başarıyla oynuyordu. Her şeyi bilmek zorunda değildi. Bu onun hakkıydı. Fransa canının çektiği her şeyi ona veriyordu: Dağları, denizleri, doğayı, sanatı, bilimi, devrimi, dini, tarihi, gururu, trajediyi, güzelliği, nükteyi, hicivi, tepkiyi ve aydınlanmayı...

Tunda karşısındaki yaşlı beye bakarken bir an için keyif duyduğunu hissetti. Kendi bakımlı bir bahçede gezinen ve gördükleriyle mutlu olan insanlara benzetti. Karşısındaki hat-

ları birbirini andıran yüzün kırışıklarına yaşamın sıkıntıları ve düş kırıklıkları saklanmıştı. Mutlulukların güzel izleriyse gözlerin ışıltısında kendini belli ediyordu. Dudakları birbirine yapışık geniş ağzın çevresini, aklaşmaya başlamış sakalı sarıyor, yüzüne huzur veriyordu. Saçlarının biraz döküldüğü yerde ortaya çıkan alnı onu akıllı bir insan yapıyordu. O örnek bir yaşlıydı! Akademi başkanı olması sadece onun hakkıydı.

Tunda yaşamında güzelliğe pek güvenmemeğe kendini alıştırmıştı. Bu nedenle başkanın söylediklerinin tek kelimesine inanmadı. Bazı meclis toplantılarının ardından şu veya bu bakanı bir kenara çekip gerçeğin ne olduğunu yüzüne söylemiş olduğunu anlatınca, Tunda bunu yaşlı insanların olayları çoğu kez abartmasına bağladı. Mösyö K.'nın sırmış gibi sözünü ettiği şeyler, herkesin başının derde girmesinden çekinmeden toplum içinde söyleyebileceği gerçeklerdi.

Ancak karşısındaki cana yakın insanla konuştukça bu yaşlı insanın anlattıklarını hiç abartmadığının farkına vardı. O gerçekleri abartmıyordu, sadece içtenliği kimi yerde sınırsızdı. Çok büyük bir gerçekmiş gibi sözünü ettiği bazı şeyler aslında öyle pek önemsenmeyecek konulardı. Değişik alanlardaki bilgisi sınırsızdı. Almanya üzerine herkesin bildiği, sık sık tekrarlanan beylik sözler onun ağzından saygıyla çıkan yepyeni, övgü dolu sözlere dönüşüyordu. "Sevgili genç adam, ben sizin toplumunuza hayranım" derken yüzüne babacan bir ifade yayılıyordu. Yaşlı adamın yavaş hareket eden ağzından çıkan bu gibi sözlerin Tunda için büyük anlamı vardı, onu gerçekten mutlu ediyordu. Bu nedenle bir bakanla karşılıklı konuşup yüzüne: "Az önce kürsüde söylediklerinizin çift anlamlı şeyler olduğunu ben çok iyi kavradım" demiş olması da çok olağandı.

Tunda için karşısındaki yaşlı beyin kibarlığı saygınlığıyla bağlantılıydı. Aşırılığa kaçmıyordu, gerçeğe ve erdemliliğe olan inancı sonsuzdu. Onu daha başka tarif etmek büyük bir hata olurdu.

Tunda yaşlı akademi başkanı sayesinde başkalarıyla da tanıştı:

"Önemli" bir derginin yayıncısıyla, orada çalışanlarla, bir bakanla ilişkisi olduğu söylenen eşiyle... Ren bölgesinde doğmuş, Fransa'da, İtalya'da ve Avusturya'da şato yıkıntılarında yaşayan akrabaları olan bir soylu kişi yaratıcı olduklarını kanıtlamak, tantanalı adlarını toplumda daha çok duyurmak için dergi veya gazete çıkaran aristokratlardan biriydi. Son yıllarda güç yitirmiş olduklarını soylular henüz kabullenemiyordu. Mirasçıları kabul edilen sanayicilerin masalarında oturup karınlarını doyururken bu davetlerin süsü olduklarını da bir an olsun unutmuyorlar. Fabrika müdürü veya maden ocağı işletmecisi olma yeteneğinden yoksun oldukları için de daha çok politikayla ilgileniyorlar. Savaş nedeniyle yitirmiş oldukları mal ve mülklerini hiçbir zaman geri alamayacaklarını bildikleri için de "barış politikası"nın peşinden gidiyorlar.

Burada sözü edilen adamın ilginç bir kişiliği vardı: Güçten yana olduğu için diktatörlük ilkesine sıcak bakıyordu. Düşünde, Papa'nın başında olduğu ortak bir Avrupa vardı. Ona göre bu, güçlü bir "dünyevi diktatörlük"tü. Karşısında birisiyle konuşurken hep ellerini göbeğinin üzerinde kavuşturuyordu. Sadece parmaklar birbirine dokunuyordu. Ellerden bir çatı yapmasını bir papazdan öğrenmiş olacaktı. Sakin konuşuyordu, güçlü ve melodik çıkan sesiyle karşısındakine bir hipnotize eden birisini anımsatıyordu. Önemsiz konulara gizemli bir parlaklık vermesini başarıyordu. Çoğu kez bir zavallı rolünü başarıyla oynamasını da biliyordu. İçinde yaşadığı toplum için bunların çekici yanı olabilir.

Varlıklı fabrikatör kocalarının kendilerini her zaman anlamadığından şikâyet eden, yazarların kimi zaman tehlikeli olabileceğinden çekindikleri için edebiyatla pek ilgilenmeyen karıları, edebiyata yakınlık duyan, kadın ruhunu çok iyi anlayan aristokratlarla ilişkiye girmeyi yeğliyorlar. Çünkü onlarda

anlayışı, yumuşaklığı ve sevecenliği, hem soylu, hem de bohem yaşamı buluyorlardı. Tunda'nın tanışmış olduğu aristokrat fabrikatörlerin masalarından kalkmıyor, onların yataklarından çıkmıyordu. Onun her köşede adamları vardı. Ne de olsa Avrupa barışını arzulayan dürüst insanlar toplumun içinde yaşıyordu.

Bunlardan biri de, Fransa'nın Berlin Büyükelçiliği'nde görevli bir diplomattı. Bu kişi Berlin'deki görevini, çabalarıyla Alman-Fransız dostluğunu pekiştirmek ilkesiyle kabullenmişti. Yıllardır Almanya'da yaşıyordu, fakat buradaki yaşamı hiç sevmiyordu. Onun sevdiği tek şey kendisi ve gerçekleştirdikleriydi. İki ülkenin birbirine yaklaşması için göstereceği çabalara ve emeklerine olan inancı sonsuzdu. Bu diplomat zamanla *Almanya sevgisi* uzmanı olmuştu!

Tunda'nın tanıştırıldığı kişiler arasında güler yüzlü, güzel vücutlu bir kadın da vardı. Ancak aklı bir gazete haberini kavrayacak, bir Alman bakanla sohbet edecek seviyedeydi.

Tunda'nın yeni tanışları sürekli ortak Avrupa kültüründen söz edip duruyordu. Bir sohbet sırasında Tunda soramadan edemedi:

"Acaba bana, dışardan kimsenin saldırmamasına karşın hep savunduğunuz bu ortak kültürün ne olduğunu açıklayabilir misiniz?"

"Bu ortaklık dindir...!" diye konuştu kilisenin kapısından içeri girmeyen akademi başkanı.

"Ahlaktır...!" dedi, kaçak aşklarını herkesin bildiği kadın.

"Sanattır...!" oldu, okulu bitirdikten sonra tek bir resim sergisine gitmemiş diplomatın yanıtı.

"Ortaklık Avrupa ülküsündedir...!" diye konuştu, adı Rappaport olan adam çok akıllıca.

Aristokrat ise sesini yükseltti:

"Bunu anlamak için yayınladığım dergiyi okumanız yeter!"

"Sizler ortak bir Avrupa topluluğu yaratmak istiyorsunuz" dedi Tunda. "Fakat önce bir araya gelecek toplulukları yaratmak zorundasınız. Ben böyle toplumların varlığını sezmiyorum. Eğer onlar var olsalardı çoktan kendilerini korumasını başarırlardı. Bu nedenle sizlerin yaratmayı düşlediğiniz şeye kuşkuyla bakıyorum. Hem sözünü ettiğiniz kültüre -diyelim ki o gerçekten var- kim saldıracak? Bolşevikler mi? Onlar da Rusya'da ortak bir kültür oluşturmaya çabalıyor."

"Fakat aynı zamanda buradakini yok ederek kendi kültürlerinin tek başına hüküm sürmesini istiyorlar!" diye Bay Rappaport sesini yükseltti.

"Sizin dedikleriniz gerçekleşmeden yeni bir savaşla yok olacaklar!"

"İşe biz de buna engel olmak istiyoruz" diye Tunda'nın çevresinde duran birkaç kişi aynı anda atıldı.

"Siz bunu 1914 yılında da yapmak istememiş miydiniz? Fakat savaş çıktığında ülkede savaş karşıtları kurşuna dizilirken siz İsviçre'ye geçtiniz, orada dergiler yayınladınız. Siz tehlikeyi sezdiğinizde yine Zürih'e bilet bulabilir, yandaşlarınız aracılığıyla da pasaport alabilirsiniz! Fakat halk ne yapacak? Bir fabrika işçisi barış zamanında bile vize alabilmek için günlerce beklemek zorunda. Askerlik sevk belgesi ise ânında eline geçiyor."

"Siz çok kötümsersiniz" diye akademi başkanı konuştu.

Aynı anda Tunda'nın tanıdığı birisi içeri girdi. Gelen kişi Bay de V.di. Bir Amerika yolculuğundan döndüğünü söyledi. Avukatın yanındaki görevini bırakmıştı. Şimdi tanınmış bir politikacının sekreteriydi.

Tunda'nın Paris'e geleceğini hiç aklından geçirmemiş olduğunu söyledi. Uzun yıllardır tanıştığı akademi başkanının davetinde onunla karşılaştığı için çok mutluydu.

Sonra Amerika'dan söz etmeye başladı.

O, anlatmasını çok seven birisiydi. Önce bazı önemsiz şeyleri biraz abartarak anlattı, özel konulara ve özel yaşama değindi. Önemli gözüyle baktığı şeylerde sesini alçalttı, pek önem vermediği şeylerde ise yükseltti. Uzun uzun caddelerdeki trafikten ve kaldığı otellerden söz etti. Amerikan insanını hafif alaylı anlattı. Tiyatrolardan söz ederken ses tonunda biraz sinsilik sezildi, kadınlara fazla samimi yaklaştı. Konuşması sırasında nedense elini pantolonun ütü çizgisine götürüp durdu. Bu hareketi Tunda'ya ürkek bir genç kızın ikide bir naylon çorabını çekiştirmesini anımsattı. Sekreter mutlaka ilginç ve cana yakın birisiydi. Fakat Amerika'dan ani dönüşünün ardından iyi niyetli yaşlı akademi başkanı Tunda'yı artık eskisi kadar davetlerine çağırmadı. Karşılaştıklarında da ona "sevgili bay" yerine "bayım" diye hitap etti.

XXVI

Tunda Bayan G.'nin davetinde büyük bir edebiyatçının çok samimi dostu birisiyle tanıştı, başka dostluklar da edindi.

Davete katılan kadınların hepsi şapkalıydı. Yaşlı bir kadın da bütün akşam eldivenlerini çıkarmadan oturdu. Küçük çörek ve bisküvileri deri kaplı parmaklarıyla aldı, kıpkırmızı dudaklarının arasına götürdü, porselen dişleriyle çiğnedi. Acaba damağı yapay mı, diye Tunda düşünmeden edemedi. Ancak o akşam davetlilerin en büyük ilgisini ünlü edebiyatçının yakın dostu çekti.

Bu dost bir Macar'dı. Kendini Paris'te eskiden Budapeşte'de olduğu kadar rahat ve mutlu hissediyordu. Bir Macar melodisi mırıldanır gibi Fransızca konuşuyordu. Anlattıklarına çoğu kez büyük edebiyatçı dostunun yaşamından kimi alıntılar katıyordu. Bu Macar çok dil bilen bir kültür aracısıydı. Geçimini Molnar'dan, Anatol France'dan, Proust'tan ve Wells'den yaptığı çevirilerle sağlıyordu. Birçok dile çeviriler yapmasını

başarıyordu. Cenevre'deki Milletler Cemiyeti'nin toplantılarında gazetecilerin arasında yer alıyordu. Berlin'deki revü ve tiyatro ajanslarının yanı sıra Avrupa'daki birçok gazetenin kültür bölümleriyle de arası çok iyiydi.

Konuşurken dudakları arasından kelimeler bir flüt melodisi gibi çıkıyordu. İnsan Hakları Cemiyeti'nde yaptığı melodik konuşmalarıyla Macar dostlarına öncelikler tanınmasını başarmıştı. Yaptığı iyiliklerin nedeni çoğu kez insanlara yardımı seven birisi olması değildi, bağlantıları onu bu çabalara zorluyordu.

O akşam Bayan G.'nin evini Tunda'yla aynı anda terk etmesinin nedeni sadece rastlantıydı. Birçok Orta Avrupalı erkeğin yaptığı gibi onda da yanındakiyle sohbet ederken koluna girme alışkanlığı vardı. Bu kişiler yürürken arada sırada durur ve bir an için susardı. Konuşurken yanında yürüyen kolundan çıktı mı, fişi çekildiği için sönen bir lamba gibi susuverdi.

"Bay de V.'yi tanıyorsunuz demek?" diye sordu.

"Şöyle böyle tanırım..." dedi Tunda.

"İşini iyi bilen birisidir... Bakın kısa süre önce Amerika'dan döndü. Sık sık yolculuklar yapmak onun için büyük bir sorun değildir. Bildiğim kadarıyla bugüne dek dünyanın yarısını görmüştür. Hem de cebinden tek kuruş bile harcamadan. Sürekli varlıklı veya çevresine sözü geçen birilerinin yanında kendine iş bulmasını becerir. Sekreter veya..."

Bir an için sustu. Sonra konuşmasına devam etti: "Bayan G.'le olan ilişkisi sona ermişti."

Tunda'nın kolundan çıktı. Bir şey söylemesini beklermiş gibi bir an için yüzüne baktı.

Fakat Tunda konuşmadı.

"Biliyorsunuz, öyle değil mi?"

"Hayır!"

"Fakat bu bey ilginizi çekiyor."

"Biraz."
"Bir yerde oturup kahve içelim."
Sonra yakındaki bir kahvehaneden içeri girdiler.

XXVII

O günlerde Tunda'nın cebindeki para azalmaya başladı.

Kardeşine bir mektup yolladı. Georg verdiği yanıtta ne yazık ki nakit parayla ona yardım edemeyeceğini yazıyordu. Fakat her zaman dönebilir, evinde istediği kadar kalabilirdi.

Tunda'nın hep hoşuna gitmiş olan güzel otelci kız yavaş yavaş öfkelenmeye başladı. O da yaşamını bütün gün otelin loş ve çirkin odasında boş yere geçirmiyordu. Onun da eline para geçmesi gerekiyordu.

Otelde kalan bir müşterinin fakirleşmesi kızın gözünde hainlikten başka bir şey değildi.

Çoğu insan gibi o da fakirlik üzerine şu görüşteydi: Bir fakir, fakirliği zamanla kendine çekmişti. Onun aracılığı ile diğer insanlara ıstırap veriyordu.

Toplumda çok şey her şeyini yitirmiş küçük vatandaşa bağlıdır. Bulutların üzerinde, çok ötelerde bir yerde Tanrı yaşıyordu. Her şey onun rahmetine bağlıydı. Daha aşağıda, fakirlik nedir bilmeyen, zor duruma düşmüşlere anlayış gösteren, hayırsever ve önyargısız, yaşamın en güzel yanlarının tadını çıkaranlar yaşamaktaydı. Bu iyilikseverlerle, iyilikseverliğe muhtaçlar arasında da toplumun ekmeğini pişiren, insanların besin ve ikametgâh gereksinimi karşılayan orta sınıf vardı. Ekmek dağıtan varlıklılar ekmeği pişiren fırıncılar olduğunda toplumun yaşadığı tüm sorunlara çözüm bulunurdu. Yargıtayda görev yapan yargıçlar arada sırada ceza mahkemelerinde görev aldığında, emniyet müdürleri sokağa çıkıp küçük hırsızları elleriyle yakaladığında ülkelerde daha az haksızlıklara rastlanırdı.

Fakat durum böyle değildi.

Tunda'nın parasının suyunu çektiğini ilk fark eden odasını temizleyen adam oldu. Otele gelip giden müşterilerin varlıklı olup olmadığını uzun yıllar edindiği deneyimin yanı sıra içgüdüsüyle de kısa süre sonra anlıyordu. Bu adam milyonlarca tıraş bıçağının körlendiğini, milyonlarca sabunun küçüldüğünü ve milyonlarca diş macunu tüpünün boşaldığını, dolaplardaki binlerce giysisinin yine yola koyulduğunu görmüştü. Hangi müşterinin karnı aç parktan, hangisinin tok lokantadan döndüğünü otel kapısından içeri girer girmez anlardı.

XXVIII

Tunda Avrupa'yı pek tanımıyordu. Bir buçuk yıla yakın büyük devrim uğruna savaşmıştı. Yine burada yaşamaya başlayınca devrimlerin burjuvaya değil, kendini koruyamayan fırıncılara, garsonlara, küçük manavlara, kasaplara ve otel hizmetkârlarına karşı yapıldığını kavramıştı.

Tunda yaşamında bir an olsun fakirlikten korkmamıştı. Çünkü onu tanımamıştı Ancak bir zamanlar Avrupa'da özgürlüğün doğduğu ülkenin başkentinde bugün insanlar kuru ekmek kabuklarına bile para vermek zorunda. Her dilencinin iyi yürekli bir destekçisi vardır. Onların dışında kapısını çaldıklarında: "*Meşgul!*" yanıtını alırlar.

Günün birinde kalktı Bayan G.'ye gitti.

Yol boyunca düşündü. Aralarındaki ilişki bir hiçti. Bakû'deki o akşamüstü yaşadığı birlikteliği, değişik yönlere giden trenlere binmeden önce bir istasyonda birbirlerine veda eden iki insanın karşılaşmasına benzetti. Acıyı, sevinci, korkuyu, sıkıntıyı, neşeyi ve yaşamın diğer yanlarını ruhunda yıllar sonra yine hissetti. Acaba varlıklı, güven içinde bir yaşam kadının duygularını körleştirmiş miydi? Bilemiyordu. Zarif parmaklarıyla insanlara okşarmış gibi ne hoş dokunuyor, küçük

ayaklarıyla yere ne güzel basıyordu. Yaptığı her hareketin sanki şiirsel bir anlamı var. Bazı insanların kurtarmaya çalıştığı Avrupa kültürü onun ruhunda yerleşmişti. Bayan G.'nin varlığı, bu kültürün henüz ayakta durduğunun en güçlü kanıtıydı. Ancak insanların yüreksiz, fırıncıların acımasız ve fakirlerin ekmeksiz olmasının da nedeniydi. Bu kötü durumun "ürünü" olan o kadın gelişmelerden habersizdi, bilmemesi gerekiyordu, duygulanmaması da. Çünkü duygularını göstermesi güzelliğine zarar verebilirdi. Ancak Nataşa'nın da bir zamanlar söylemiş olduğu gibi dünyada yaşam o kadar kolay değildi. Zenginlikle fakirlikten öteye başka karşıtlar da vardı. İnsanlar sıkıntılardan ve sefaletten yeni yeni deneyimlere erişir, yaşamı daha başka yönleriyle kavrarlar. Zenginliğin sadece güzel, büyüleyici ve mutlu edici değil, öldürücü olduğunu da...

Sanki bir yasa onu zorluyormuş gibi Tunda: "Sizi seviyorum!" diye konuştu. Buraya gelmiş olmasını o anda başka nasıl açıklayacaktı ki?

Evet, burada ne işi vardı? Sevdiğini yitirmiş insanı arayan birisine benziyordu. O andaki dürtüsü nefsini korumaktan daha güçlüydü. Sanki sevdiğini yitirmemek için her çıkar yolu denemek istiyordu.

Kafasından sadece bunları geçirmiyordu. Para istediğinde karşısındaki insan acaba nasıl bir tepki gösterecekti? Cebinde parası yoktu, şu andaki tek sorunu, yarın ne yiyeceğini bilememesiydi. Bunları yüzüne söylediğinde kadın onu acaba ayıplayacak, onu hor mu görecekti? Parasızlık ne kadar iğrenç bir şeydi! Dünyanın en güzel kentinde güzel bir kadına muhtaç olmak çok çirkindi. Fakir olmak onun gözünde erkeğe yakışmayan bir şeydi. Sadece o kadının gözünde mi? Bütün dünyada parasızlık erkeklik değildi, güçsüzlüktü, budalalıktı, korkaklıktı ve başkalarına yük olmaktı.

Kadına veda ederken yüzünde sahte bir keyif, varyete artistlerinin yapmacık gülümseyişi ardı. Sanki o da, seyircilerin karşısında sürekli eğilmek zorunda kaldığı için bütün gün mutlu görünme çabasında olanlardan biriydi. Sevdiği ve nefret ettiği yaşamına son vermeden önce her şeyden uzaklaşan birisi gibi kadınla sessizce vedalaştı.

Dışarı çıktıktan sonra ağır ağır Rue de Berri'de yürüdü. Champs Élyées'e vardı. Kendini, dokunur gibi yanlarından geçtiği insanlara çok uzak hissetti. Sanki o, bu dünyanın dışında kalmış bir dilenciydi, kalın camından öteki yanın pek görünmediği bir pencerede durmuş mutlu insanları seyretmeye çabalıyordu.

Güzel bir öğleden sonraydı. Geniş caddelerde küçük otomobiller oynayan, neşeyle koşuşturan, gürültü yapan çocuklar gibi dolaşıp duruyordu. Açık renk eldiven giymiş, ayaklarında açık renk tozluklarla yaşlı ve kibar beyefendiler gezintiye çıkmıştı. Bir davete gider gibi koyu renk takımlarının içinde keyifleri yerindeydi. Gezindikleri Bois de Boulogne'da sanki yaşamlarının son bölümünü, yeniden doğmuş gibi neşeli ve mutlu geçirmek istiyorlardı. Yanından, annelerinin elinde yürüyen uslu, akıllı, yaşından büyük gösteren, genç kadınlar gibi adım atan, prensesleri andıran, "dünya kenti" kızları da geçti. Kaldırım kahvelerinin masalarında, önlerinde büyük bardaklar, ince flütlere benzeyen kamışlar ellerinde, oturuyorlardı. Tunda'nın çevresindeki dünya, bir müzede, parçalanmasından korkulduğu için vitrinde muhafaza edilen, çok eski ve değerli halı gibi, kalın bir camın arkasında duruyordu.

Tunda ünlü edebiyatçının dostuna rastladı. O günlerde Paris'te belli bir sınıfın insanları Champs Élyées'nin kaldırımlarını sanki istila etmişti. Bu hanımların ve beylerin gezintisine "istila" demek çok yerindeydi.

Sanki birisi onları, günün belli saatlerinde hayvanat bahçelerinde veya sirklerde, boyunlarındaki tasmalardan tutarak

seyircilere gösterilen hayvanlar gibi dolaştırıyordu. Kentin bazı müzelerinde de çok değerli eşyalar halka sadece haftanın belli günleri sunuluyordu.

Kim yönetiyordu bu insanları? Champs Élyées denen müzesinin ortasına onları kim koyuyor, kim gezindiriyor, kim onları mankenler gibi yürütüyordu? Başkanların ve güzel kadınların çaylı, yemekli toplantılarında onları kim bir araya getiriyordu? Ünlü edebiyatçılar kendilerine nasıl dostlar buluyordu? Birileri ünlü edebiyatçılarla nasıl dost oluyordu? Mösyö de V. nasıl akademi başkanı olmuştu?

Her şeyin nedeni o "*yasa*"ydı, rastlantı değil.

Ah, neler yapmıyordu onlar! Kimi gün geldi Tunda onları, mezarın içinden ölüleri kemiren kurtlara benzetti. Dünya tabutlarıydı. Fakat tabutun içinde kimse yatmıyordu. Tabut toprağın altındaydı, kurtlar tahtasını kemiriyor, deliklerinden içeri giriyor, her yeri kemiriyor, tabut koskocaman bir delik oluyor. Ve görenler içinde ölünün yatmadığına şaşırıp kalıyor.

XXIX

Günün birinde Tunda saygıdeğer akademi başkanını ziyaret edip ondan yardım istemeye karar verdi. Fakat gitmeden önce birkaç hafta bunun doğru olup olmayacağı üzerine kafa yordu. Çünkü bir şeye karar vermeden yapmak istedikleri üzerinde uzun uzun düşünen, her şeyi ince eleyip sık dokuyan ve hatalarını kesinlikle affetmeyen yaşlı beyi evinden ziyaret etmesi mi, yoksa çok nazik bir mektup kaleme alması mı doğru olacaktı?

Kısa süre sonra henüz kendini evinde hissetmediği bu dünyada kararsız birisi olduğunun farkına vardı. Kendine pek güveni yoktu. Cephede vatanı uğruna çarpışmış, yaylım ateşinde gözlerini, kulaklarını, burunlarını ve bacaklarını kaybetmiş savaş malullerinin evlerine döndüklerinde hizmetçi

kızdan bile çekinen, ürkek insanlar oluşunu o anda daha iyi kavradı. O da şimdiye kadar sadece bazı durumlarda kendini yürekli hissetmiş, kendinde yaşam gücünü bulmuştu. Ona göre korkaklık sadece evcilleştirilmişlere özgüydü!

Oturdu bir mektup yazdı. Beğenmedi, bir daha yazdı. Arka arkaya üç, dört mektup kaleme aldı. Fakat hepsini yırtıp attı. Kızıl geceleri, kırmızı alevlerin ışığında yaşadığı yakın geçmişini düşünmeye çalıştı, Sibirya buzunun o bembeyaz sonsuzluğunu, sessizliği tehlikeli, içinde uzun yürüyüşler yaptığı, ölümün nefesinden başka hiçbir şeyin sesinin duyulmadığı, öldürücü açlıkların yaşandığı ucu bucağı bilinmeyen ormanlarını gözünün önüne getirdi. Kamptan kaçışı, yaşadığı tehlikeler, onu dörtnala giden bir atın sırtına bağladıkları da aklından geçti. Korkunun, dehşetin ve ölümün onu beklediği kara, kırmızı bir uçurumun dibine yavaş yavaş düşmüştü. Fakat bütün bu geçmiş anıları ona destek olamadı. Çünkü o anda yaşadıkları geçmişinden çok daha güçlüydü. Bundan on yıl önce tehlikeli bir ameliyat geçirmiş insanlar şimdi diş ağrısına dayanamıyordu.

Akademi başkanını evinde ziyaret etmeye karar verdi. Geleceğini önceden bildirdi. Saati geldiğinde villanın kapısının önünde dururken neler söyleyeceğini tekrar kafasından geçirdi. Önce bu ani ziyareti nedeniyle yaşlı beyden özür dileyecekti. Tabii akademi başkanı da her zamanki içtenliğiyle bir karşılık verecek ve Tunda'nın ziyaretine sevindiğini belirtecekti. İşte bu girişin ardından Tunda karşısındaki adamı düş kırıklığına uğratacak şeyleri söylemek cesaretini kendinde bulacaktı.

Akademi başkanı onu bekliyordu. Ve evde ondan başka kimse yoktu. Tunda her zamanki gibi belirli bir mekanizmayla uygulanan "karşılama töreni"nin zevkini yaşadı. Bunun gururlu, özgür ve bağımsız birine duyulan saygı olduğunu

biliyordu. Ancak emindi, bugün onu çok saygıyla karşılayan hizmetkâr, yalvarması boşuna olduğunda bir daha geldiğinde kendinden öncekiler gibi kapının önüne koyabilirdi de. Burada ayırım yapılmıyordu. Tunda, bir zamanlar öfkeli fabrikatörün sözünü etmiş olduğu o "yasa"yı anımsadı. Eski yaşamından uzaklaşmış, sınıf atlamıştı, fakat ona "karşılama tören"i yapanlar bunu pek bilmiyordu. Yükseliş herkesin gözünde gerçekleşmeden çevresi ona kolay kolay inanmayacaktı. Tunda, depremde yıkılmış bir kentten gelen birisiydi. Ancak hiçbir şeyden habersizler onu az önce tam zamanında istasyona girmiş olan trenden inen bir yolcu gibi karşılıyordu.

Az önce kısaca beklemiş olduğu hol ona eskisi gibi geldi. Aradan haftalar –ona uzun yıllar gibi geldi– geçmişti. Yaşlı akademi başkanının karşısına çıktığında ise onu her zamankinden bir başka buldu. Çünkü dertsizler, çok varlıklılar –hatta az varlıklılar da–, güven altında yaşadıkları dünyalarına girmek isteyen herkese karşı savunmaya geçerler. Bu gibi şeylerde içgüdüleri erişilmezdir. Karşılarında duran ve ricaya geldiğini sezdikleri zavallı insana dokunmaktan tiksinirler. Böyle durumlarda içgüdüleri onları, bozkırın ortasında durmasına karşın çok uzaklardaki bir orman yangınını sezen hayvanlara benzetir. Akademi başkanı, o anda yanına yaklaşan kişi parasızlığını itiraf etmek isteyen Tunda değil de, Citroen kulübünden uzun yıllar tanıdığı bir milyoner dostu da olsaydı, değişikliği fark eder, niçin gelmiş olduğunu hemen kavrardı. Akademi başkanı peygamber yeteneklerine sahipti. Bu yetenekler malını mülkünü, içine sığındığı dünyadaki rahat yaşamını, bir köre eşlik eden kurt köpeği gibi koruyordu.

Soylu yüzünde ürkeklik belirdi, suratını astı, her zamanki cana yakın bakışlarına bir soğukluk geldi. Her zamanki rahat yüz ifadesi şimdi ucuz bir kendini beğenmişliğe dönüşüvermişti. Aklaşmaya başlamış, gümüşi sakalının güzelliği bir tarakla bir fırçadan geliyordu. Dümdüz alnı düşüncesizce ve

tembel bir egoizmin belirtisiydi. Bakımlı tırnakları dış görünümüne itina eden birisinin pençesi gibiydi. Dünyadaki her şeyi aynadaymış gibi izleyen bakışları camdan gözlerin donuk bakışlarını andırıyordu.

"Durumum iyi değil sayın başkan!" dedi Tunda.

Başkanın yüzü ciddileşti ve hastasının anlatacaklarını merakla dinlemek isteyen bir doktor gibi eliyle yanındaki koltuğa oturmasını işaret etti. O ise sanki büyük bir bulutun gölgesinde binlerce yıldır aynı yerde oturmaktaydı. Pencerelerden içeri giren güneş ışığı Tunda'nın dizlerine vuruyor, hemen önünde altınrenginde bir duvar oluşturuyordu. Bu ışık duvarının ardında, söylediklerini duyup duymadığını bilemediği yaşlı adam oturuyordu. Fakat hiç beklemediği bir anda başkan ayağa kalktı, Tunda'ya doğru birkaç adım attı, güneş ışığının oluşturduğu güneş duvarı vücudunu altın bir örtü gibi sarıp sarmaladı. Bir an için saçlarından mavi ceketinin omuzlarına düşmüş kepekler ışıldayıverdi. *Akademi* başkanı Tunda'nın karşısında durdu. Yüzü o anda değişmiş, insancıl oluvermişti. Elini hâlâ oturmakta olan Tunda'ya doğru uzattı ve:

"Belki sizin için bir şey yapabilirim" diye konuştu.

XXX

Tunda kentin büyük, aydınlık caddelerinde yürüdü. Ruhu bomboş. Kendini az önce cezaevinden çıkmış, özgür yaşamda ilk adımlarını atan bir adama benzetti. Yaşlı başkanın yardımının kısıtlı olacağını biliyordu. Belki karnı doyacaktı, üzerine giyecek bir şeyler de alacaktı. Cezası bitip de kapının önüne konan birisi kendini boşlukta hisseder. Öksüz bir çocuğu yetimhaneye yerleştirmekle onu mutlu edeceğini sananlar yanılır. Bu dünya Tunda'nın evi değildi. Peki, neresiydi? Toplu mezarlar.

Bilinmeyen asker mezarının üzerinde mavi bir ışık yanıyordu. Çelenkler kurumaya başlamıştı. Ellerinde kasketler, ellerini arkalarında kavuşturmuş birkaç genç İngiliz öyle duruyordu. Café de la Paix'den buraya mezarı görmeye gelmişlerdi. Yaşlı bir adam sessizce savaşta yitirmiş olduğu oğlunu anıyordu. Mezar yaşlı adamla, genç İngilizler arasında uzanıyordu. Altlarında, toprağın derinliğinde, bilinmeyen askerin kemikleri duruyordu. Yaşlı adamla İngiliz gençler mezarın üzerinden birbirlerine baktı. Sanki o anda aralarında sessizce bir anlaşma yapmışlardı. Burada yatan bilinmeyen asker için birlikte yas tutmayacaklar, onu unutacaklardı.

Tunda, bu anıt mezarın yanından birkaç kez geçmişti. Her geçişinde ellerinde şapkaları turistlerin durduğunu görmüştü. Onların bu "saygı duruşu" Tunda'yı her defasında rahatsız ediyordu. Dindar turistlerin her gittikleri ülkede ayin sırasında, büyük bir kiliseden içeri girip –kendilerini rahat hissetmek için olacak– ellerinde kılavuz kitapçıkları ayine katılmalarına, mihrabın önünde diz çöküp dua etmelerine benzetiyordu. Tunda'ya göre onların bu davranışları, vicdanlarını rahat ettirmek için yaptıkları bir gösteriydi. Arc de Triomphe'un altında titreşen mavi alev cephede ölmüş olan askerlere gösterilen saygı değildi. O öncelikle yaşamda olanları teskin edip yatıştırmak içindi. Burada en acımasız gerçek, hiçbir şeyden habersiz oğlunu kurban etmiş babanın sessiz duasıydı. Kimi gün oluyordu Tunda, orada yatanı kendi sanıyordu. Başkaları da olabilirdi. Vatanlarını terk etmişler, cephede ölmüşler, mezara girmişler veya ülkelerine geri döndükten sonra tek başlarına kalmışlar da... Mezarda olmamız veya sağlıklı bir yaşam sürdürmemiz hiç de önemli değildi. Bizler bu dünyada yabancıyız, bizler "gölgeler imparatorluğu"nun çocuklarıyız.

Birkaç gün sonra akademi başkanı Tunda'ya haber yolladı, uğramasını istedi.

Yardımcıyla ondan yardım bekleyen arasındaki ilişki, bir yaşlıyla bir genç, bir yerliyle bir yabancı, bir güçlüyle bir güçsüz arasındaki ilişkiden farklıydı. Şimdi aralarına biraz mesafe girmişti. Çünkü Tunda'nın eli kolu bağlıydı, özgür değildi. Yaşlı adam bakışlarıyla onu aşağılamıyordu, ancak davranışı saygın bir kişinin yeni tanıştığı insana gösterdiği önyargısız dostluktan da uzaktı. Belki aralarındaki özgürce ilişki şimdi yok olmuştu? Belki yaşlı adam Tunda'ya bazı sırlarından söz edebilirdi, fakat kızlarından birini kesinlikle onunla nişanlamazdı.

"Size vereceğim bir görev buldum" diye konuştu yaşlı başkan. "Tanışım Bay Cardillac'ın kızı şu günlerde Almanya'ya gelecek. Ona eşlik edecek ve kendisiyle Almanca sohbet edecek birisini arıyoruz. Böyle görevler çoğunlukla Elsas bölgesinden Almanca bilen yaşlı kadınlara verilir. Fakat ben buna karşıyım. O kişiler Almanca bilir, fakat şiveleri başkadır, sohbetlerde değindikleri konular da zengin evinden genç bir kıza göre değildir. O yaşlı kadınların gençlere göre bambaşka kelime hazineleri vardır. Bu nedenle iyi terbiye almış, günümüz dünyasını iyi tanıyan, bilgili ve deneyimli genç bir erkeğin" –Tunda'nın yetenekleri gittikçe artıyordu– "bu kadın için daha doğru olacağına, onunla anlayacağı bir dille konuşacağına inandım. Genç kadına, ziyaret etmek istediği ülkenin özelliklerini, tabii yanlış bir izlenim edinmemesi için, eleştiride bulunmadan anlatması bence en doğrusu. Bay Cardillac'ın –aramızda kalsın, bu tanışımın takma adıdır– kızının önyargılara sahip olmamasını istiyoruz. Ne de olsa tanışımın Almanya'nın, yanılmıyorsam Dresden ve Leipzig kentlerinde akrabaları var."

Avrupa barışı için hep çaba gösterdiği bilinen akademi başkanının Almanya'ya olan saygısını ona kanıtlamak istemesini Tunda biraz tuhaf karşıladı. Tanışı Bay Cardillac'ın adının

takma olduğunu söylemesini, Almanya'da akrabaları olduğunu açıklamasını da gereksiz buldu. Yaşlı başkan konuşmasına devam etti:

"Açık söylemek gerekirse Bay Cardillac'ı öyle pek yakından tanımıyorum. Küçük biblolarla, çini sobalar imalat eden ve bütün dünyaya satan tanınmış bir İtalyan ailesi bundan birkaç yıl önce Bay Cardillac'ı bana tanıştırmıştı. Kendisi hali vakti yerinde değerli birisi. Yanılmıyorsam antikacılık yapıyor. Mesleği nedeniyle önemli insanlarla tanışan birisi. Ancak sevgili dost, savaş sonrasında toplumda önemli dostluklar, sosyal nedenlerin ötesinde mesleki nedenlerle de oluşmaya başladı." Yaşlı akademi başkanı birden sustu. En son söylemiş olduklarına kendi de şaşırmış, biraz ara verip dinlenmek istiyormuş gibi konuşmadı.

Evet, uluslararasında barışın özlemini çekiyordu, ancak barış deyince sadece toplum sınıfları arasındaki barışı gözünün önüne getiriyordu. Önyargıları olmayan birisiydi, fakat kendini aydınlar dünyasının en ilerici görüşlü insanı sanıyordu. Bütün bunların en ilginç yanı, doğru bulduğu ve kendine yarattığı sınıfların gerçekte karşı çıktığı önyargılar üzerine çok sağlam kurulmuş "yapılar" olmasıydı. Kendilerine "geri kafalı" denenlerle akademi başkanı aynı temeller üzerinde ayakta duruyordu. Ancak bu temel şöyle bir dokunulduğunda yıkılıp çökebilirdi. Tunda emindi, Bay Cardillac dostları arasında olduğu için utanıyordu. Adını ağzına aldığı için rahatsız olmuş gibiydi. Başka zaman olsa belki Tunda'yı daha yüksek sınıftan bir kızla tanıştırmak isterdi... Fakat yardımını istediği günden sonra gözünde Tunda'nın değeri biraz düşmüştü.

XXXI

İşte Tunda'nın Cardillac ailesini tanıması böyle oldu.

Yaşamında bu kadar büyük bir ev görmemişti. İlk anda gözüne olduğundan daha da büyük göründü. Hemen bütün bölümlerini gezmedi, her gelişinde yeni odalarını ve salonlarını tanıdı. Sanki belli bir kavramı bulabilmek için bir ansiklopedinin sayfalarını karıştırıp durdu.

Bu evde en çok ilgisini çeken kişi, uzun uzun sohbetler edeceği genç Pauline'ydi. On sekiz yaşındaydı. Teninin hafif esmerliği –Bay Cardillac güney Romanya doğumluydu– demir, rüzgâr ve güneş ışınlarından oluşmuş göktaşlarının rengini andırıyordu. Omuzları dar, kolları inceydi. Hafif yuvarlak, yumuşak kalçaları yakın gelecekte tehlikeli bir çapa ulaşacak gibiydi. Tunda bir an, Pauline'ye daha iyi baba, daha güzel bir yaşam yaraşırdı, diye düşünmeden edemedi., Güzel kadınlara acımak onun kaçınılmaz yazgısıydı. Kadınlar güzelliklerinin karşılığını almalıydı. Bir kadın vücudunun güzelliğinin bir fazlalık, bir lütuf ve bir lüks değil, ellerin, kolların, başın, gözlerin ve diğer uzuvların bir araya gelmesinden ortaya çıkmış çok olağan bir güzellik olduğunu kabullenemiyordu. Memelerinin, cinsiyetinin ve analığının simgesi olduğu gibi güzelliği de kadınlığının bir simgesiydi. Nasıl birçok insan sakat doğmazsa, birçok kadın da dünyaya güzel gelirdi. Tunda bir kadının güzelliği karşısında çoğu zaman önce şaşırıp kalır, o anda ne yapacağını bilemezdi. Onun aşkının başlangıcında merhamet hep önemli bir rol oynardı. Büyük bir haksızlığı ortadan yok etmesi gerektiğine inanırdı.

İlk günlerde Pauline'yi biraz gözünde büyüttü. Onu beklediği odaya nasıl dikkatle girdiğini görünce gülümsedi. Genç kız önce kapıyı hafifçe araladı, sanki içinde inanılmaz değerde şeylerin durdurduğu bir kutuymuş gibi aralığından içeri baktı. Sonra odaya adımlarını attı, sağ kolunu arkaya doğru uzattı,

büyük kapının neredeyse omuzlarının hizasına gelen tokmağına dokunup kapıyı kapatmaya uğraştı. Sanki burada sadece onları ilgilendiren, herkesten gizli bir buluşmaya gelmişti. Tunda'ya uzattığı küçük ve zarif elleri pespembeydi, buz gibiydi. Karşısında çocukluktan genç kızlığa geçmekte olan Pauline vardı. Ellerini, ödünç almış olduğu değerli eşyalarmış gibi çok dikkatli kullanıyordu. O, henüz kanat çırpmaya başlamış bir yavru kuştu. Tunda'yla konuşurken kolunu uzatıyor, sonra ürkmüş gibi geri çekip dirseğini göğsüne yapıştırıyordu. Sanki karşısındaki insanla arasına nasıl bir mesafe koyacağını bilemiyordu. Hafif öne eğik yüzündeki çenesinin yuvarlaklığı, esmer tenine yayılmış yumuşak ayva tüyleri Tunda'nın hoşuna gitti. Gümüşrengi yosunlar gençliğinin ve güzelliğinin üzerini bir örtü gibi kaplamıştı.

Ancak Tunda şunu da unutmadı, bu kız henüz çok genç de olsa, büyükleri gibi hor gördüğü, güzelliğini sevmediği bir dünyanın insanıydı. Nereden gelip nereye gidiyordu? Bütün günlerini içinde yaşadığı dünyanın insanlarının tuhaf ve utanılacak davranışları, yaşantıları, görüşleri ve konuşmalarıyla geçiriyordu. Onlarla gezintilere çıkıyor, balolara katılıyor, dağlara ve göl kıyılarına gidiyor, gördüğü şeyler hep hoşuna gidiyordu. Ve günü geldiğinde kendi dünyasından bir insana âşık olacak, onunla dans edecek ve evlenip birbirine benzeyen çocuklar doğuracaktı. Tunda'nın o toplumdan nefret etmesi için bütün bunlar yeterli nedenlerdi! Ona göre, doğa bu tuhaf sınıfın kadınlarını güzel, erkeklerini sağlıklı yapacak kadar kördü. Bir kadının hoşuna gitmesinden korkan bir rahip gibi Tunda da Pauline'nin çekici anlarını görmemeye çalıştı. Kısa süre sonra da canlı, kimi zaman çekici, fakat sürekli temkinli bakışların derinliğinde duygusuzluğun bir duvarı olduğunu sezdi. Yaşadığı birçok şey ne yazık ki bu duvara çarpıp parçalanıyordu.

Tunda genç kızın çok dikkatli ve güzel davranışlarında tuhaf bir budalalık da sezdi. O, kaldırımda oturan bir dilenciye gösterilen acımayı andıran iyi yürekliliğe, cana yakınlığa ve olup bitenden habersiz yaşam sevincinin oluşturduğu inanılmaz akılsızlığa benziyordu.

Zengin eviydi. Eve girip çıkan gençler binicilik kulüplerinin ve uluslararası spor etkinliklerinin gediklileriydi. Babaları da Bükreş'le Amsterdam arasındaki mücevher borsalarından çıkmıyordu. Renk ayırımı yapamayan, moru maviden, maviyi koyu yeşilden ayıramayan renkkörleri gibi bu genç insanlar da belli durumlarda güzel, çirkin, tiksinti, doğasal, doğasal olmayan ve rahat nedir bilemiyordu. Evet, onlar bu duygulardan yoksundu. Yine de doğaya olan hayranlıklarından ve ona olan bağlılıklarından söz ettiklerinde Tunda şaşırmıyor değildi. Sanki doğanın keyfinin sürekli değişmesini de pek umursamıyorlardı. Havanın kapalı ve serin veya açık ve sıcak olması onlar için önemli değildi. Duygularında hiçbir değişiklik olmuyordu. Rutubetin yüksek olduğu, bir fırtınanın beklendiği anlarda, yağmur sonrasının serinliğinde, öğle sıcağında, güneşin doğuşunda ve batışında, kahkahaların atıldığı keyifli toplantılarda hiç değişmiyorlardı. Üzerlerinde ister smokin, ister spor gömlek olsun, hep aynı insan olarak kalıyorlardı. Gülümsemiyorlardı. Diş macunu reklamlarındaki gibi sadece ağızlarını açıp beyaz ve iri dişlerini gösteriyorlardı. Omuzları vatkalı, belleri dar ceketler giyiyorlar, el sıkışmak için uzattıkları iri ve sinirli ellerini karşısındakine şöyle bir dokunduruyorlardı. Boyunlarında renkli küçük papyonlar, kısa kesilmiş, rengini hiç yitirmeyecekmiş gibi görünen saçlar bakımlı, az önce masaj masasından kalkmış, duşunu almış, banyolardan çıkmış genç adamlar, terbiye edilmiş ve bakımlarından belediyenin sorumlu olduğu bir grup yırtıcı hayvan örneği Tunda'ya doğru geldi. Konuşurken sesleri sanki çınlıyordu, kelimeler ağız boşluğunda yankılanıyordu. İyi davranışlar üzerine yazılmış rehber ki-

taplardaki önerileri kullanırken çok ciddileşiyorlardı. Yaşamı bütün yanlarıyla tanıyorlarmış gibi onlar için konuşmadıkları konu yoktu. Konuşmaları sırasında kullandıkları deyiş ve kelimeleri sanki, moda haberlerinin ardından politika, edebiyat ve ekonomiden de söz eden sosyete dergilerinden seçmişlerdi. Modern makineler ve yeni otomobillerden söz eden genç adamların dili reklamlardaki dili andırıyordu. Sohbetlerinin konusunu sanki çoğunlukla gazetelerde izledikleri reklamlardan seçiyorlardı. Her şeyden haberleri varmış gibiydi. Birçok konuya kafa yoruyor, yanlış doğru yorumlarda bulunuyorlardı.

Bu sınıfın hep neşe içinde yaşayan kadınları ince, renkli, hafif ve pahalı giysileri yeğliyordu. Kendilerine en son moda şık ayakkabılar alıyorlar, güzel bacaklarıyla kaldırımlarda yürüyorlar, yeni otomobilleri kullanıyorlar, atlarını dörtnala koşturuyorlar, faytonlarla gezintilere çıkıyorlar ve Claude Anet'in aşk romanlarını okuyorlardı. Tek başlarına ortalıkta pek görünmüyorlardı. Her yere göçmen kuşları gibi sürülerle gidiyorlardı. Güzellikleri kuşlardan farklı değildi. Onları ancak giysilerinin, saçlarının ve dudak boyalarının renklerinden birbirlerinden ayırmak mümkündü. Bu kızları daha önce hiç görmemiş birisi onların bir annenin çocukları, birbirleriyle kardeş olduğuna inanırdı. Sanki soyadlarının değişik olması nüfus dairesinin bir hatasıydı.

Çoğunlukla birbirini andıran İngilizce önadları vardı. Anne babaları onlara azizelerin ve ninelerin adını vermemiş, Amerikan filmlerinin veya İngiliz tiyatrolarının ünlü kadın artistlerinin adlarını yeğlemişti. Yaşamlarında belirli bir rolü üstlenmeleri için her şey hazırdı. Vücutlarından yükselen güzel kokularla bir salona adımlarını atarken herkesin dikkatini çekmesini başaran bu genç kadınlar sanki bir tiyatro sahnesine çıkıyordu veya beyazperdede kendini gösteriyordu. Böyle canlı bir yaşam sürdüren bu insanlar gerçekte yaşamıyordu. Tunda gördüklerini gerçek kabul edemedi. Onları varyete

sahnesindeki kızlara benzetti. Hepsi de aynı yaşta, aynı güzellikte ve capcanlıydı. Gözleri açık bir düş görüyordu. Sanki müzikli bir oyun seyrediyor, hipnotize oluyordu. Tunda'nın gözünde bütün bu kızlar bol resimli dergilerdeki cansız modellerdi. Ona doğru yürürlerken sanki karıştırdığı derginin sayfalarından çıkıyorlardı. Gerçekte de onlar gazete ve dergilerin sık sık konu ettiği alımlı sınıfın insanlarıydı. Sosyetenin bu üyeleri kışın, üzerlerinde bembeyaz ışıldayan kazaklar, St. Moritz'in pırıl pırıl karlarında kayak yapıyor, şubatta Nich'in kıyı bulvarında çiçeklere bürünmüş, karnavala katılıyor, yazları yarı çıplak deniz kıyılarında güneşleniyor, güz geldiğinde de yine büyükkente dönüyor ve başlarında en son model şapkalar kışa hazırlanıyorlardı.

Hepsi de güzeldi. Sanki yaratıcı onlara güzelliğin en yücesini vermiş ve hepsine aynı oranda dağıtmıştı. Birini ötekinden ayırt etmek mümkün değildi.

XXXII

Tunda, Irene'yi düşündüğünde onu bu dünyadan çok uzaklarda bir yerde gözünün önüne getiriyordu. Böyle anlarda romantik düşüncelere dalıyordu. Sanırım günümüzde insanlar arasındaki ilişkilerde hâlâ geçerli tek kavram bu. Bana kalırsa gerçekle gerçekdışı arasındaki bir dünyada, insanın sadece kendisinin inandığı ruhsuz bir yaşama katlanması mümkün değil. Tunda, günlerini golf oynamak ve Çarliston dansı yapmakla geçiren bir Irene'yle poliste kaydı bile olmayan bir Irene arasında seçim yapmak zorunda kalsaydı ikinci seçeneği yeğlerdi. Ancak diğerlerinden bambaşka bir kadını karşısında görme hakkını ona kim veriyordu? Gerçekte Irene ona, bir akşam boyu sevmiş olduğu Bayan G.'den daha da uzaktaydı. Nişanlısıyla yaşamını birleştirmek üzereyken yazgısı onu bir

rüzgârın önüne katmış, başka yörelere, bambaşka zamanlara ve yaşama sürüklemişti...

Pauline ve ailesine veda etme zamanı gelmişti. Genç kızın, yarısı dolmuş bavulları odasında duruyordu. Sonunda Dresden'e gitmesine karar verilmişti. Tunda babasıyla konuştu. Bay Cardillac'ın vücudu oturduğu iskemleye sığmıyor, sağından solundan sarkıyordu. Adam öyle pek yağlı ve etli değildi. Şişman sayılmazdı, vücudu adaleli birisiydi. İriyarıdan çok tıknazdı. Kısa bacakları üzerinde yere sağlam basıyordu. Demirden bir heykel gibi onu sarsmak zordu. Ensesi sert ve kırmızı, boynu kısa, elleri kocaman, parmaklarıysa sanki sonradan yapılıp takılmış gibi ince ve zarifti. Onlarla masanın üzerinde trampet çalarken veya yeleğinin düğmeleriyle oynarken veya boynuna götürüp sıkan yakasını çekiştirirken sempatik oluyordu. Evet, Tunda bir süre sonra Bay Cardillac'ı cana yakın bulmaya başlamıştı. Yaşamı boyunca nedense hep kendisinden yaşlılarla daha iyi anlaşmıştı. Emindi, Bay Cardillac'ın bir oğlu olsaydı dostluğuna katlanamazdı. Baba ise, kendini unuttuğu anlarda yumuşuyor, sempatikleşiyor, temiz yürekli, önyargısız ve dürüst, kendisine acınacak bir fabrika işçisi oluveriyordu. Diğer zamanlarda dürüstlüğü pek su yüzüne çıkmasa da davranışlarının altında bir yerlerde, gururun, kendine güvenin ve yapmacık kendini beğenmişliğin oluşturduğu koruyucu setlerin arkasında gizleniyordu. Karşısındaki Bay Cardillac'ın gözlerinin içine bakarak onunla kişisel bir sohbete başladığında adam çoğu kez gözlüğünü çıkarıp eline alıyor –gözleri hasta değildi, sadece kaşları dökülmüş olduğu için gözlük takıyordu–, sesini alçaltarak geçmişinden, en çok da zor gençlik yıllarından söz etmeye başlıyordu. Böyle anlarda Bay Cardillac gerçeği konuşuyordu. Fakat konular değişip de günlük şeylerden söz edildiğinde başka birisi oluyor, resmileşiyordu. Kendine, ona rahat bir yaşamı sağlamış bu toplumun tek temsilcisi ve destekçisi gözüyle bakıyordu.

Tunda bir süre onunla sohbet etti. Bay Cardillac evinden ayrılacağı için üzüldüğünü söyledi ve onu kışın birkaç aylığına yine davet etti. Değişik insanların, gençlerin de katıldığı büyük ve küçük toplantılara kışın da devam ediliyordu. Sonra el sıkıştılar. Tunda verilen çeki aldı, genç kızla vedalaştı ve evden ayrıldı.

Evin önünde bir otomobil duruyordu. Motoru çalışıyordu. Şoför otomobilin kapısını açtı. İnce, zarif, sarışın, üzerinde gri bir kostüm, genç bir kadın indi. Tunda eve doğru yaklaşan genç kadının küçük deri ayakkabılarına, bacaklarını saran, onu bir an için heyecanlandıran ince çoraplarına baktı. Gözleriyle, dar ve hafif dolgun kalçalarını iki el gibi sardı. Kadın gittikçe yaklaştı. Kaldırımın kenarından Tunda'nın durduğu kapı eşiğine kadar belki üç metreydi. Ancak genç kadının adımları uzadıkça uzadı. Eve değil, ona doğru yürüyormuş gibiydi, kapıda duran adam da sanki yıllardır onu burada bekliyordu.

Evet, genç kadın iyice yaklaştı. Tunda gurur dolu güzel yüzünü çok yakından gördü. Bakışları bir an için karşılaştı. Genç kadın biraz istemeden, biraz gurur dolu bakışlarına yanıt verdi. Bir lokantada otururken veya bir merdiveni çıkarken gözleri yakındaki aynaya takılan, güzellikleriyle gururlanan bir kadının duyguları vardı onun da bakışlarında. Irene, Tunda'ya baktı ve onu tanımadı. Sanki gözlerinin önünde bir duvar yükseliyor, donuk ve isteksiz bakışlarından ruhuna uzanan yolu kapatıyordu.

Irene başka bir dünyanın insanıydı. O gün Cardillac ailesini ziyarete gelmişti. Kızları Fauline'yle Dresden'e gidecekti. Sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürüyordu. Golf oynuyordu, değişik denizlerin kumsallarında tatil yapıyordu, zengin bir adamla evliydi, sosyete toplantıları düzeliyor, davetlere katılıyordu, bazı hayır derneklerine de üyeydi ve iyi yürekli bir insandı.

Tunda da yanından geçen Irene'yi tanıyamadı.

XXXIII

Tunda'ya bir mektup geldi. Kalın bir zarftı. Yollayan Baranoviç'ti.

Mektup dolambaçlı yollardan Tunda'ya ulaşmıştı. Önce Viyana'ya, sonra Berlin'e gelmiş, oradan da kardeşi Georg'a yollanmıştı. Uzun yolculuğu tam üç ay sürmüştü. Sanki bu yolculuk sırasında şişmanlamıştı.

Baranoviç önce yollamış olduğu para için teşekkür ediyordu. Her an geri ödemeye hazırdı, hatta biraz daha fazlasını da yollayabilirdi. Son zamanlarda iyi bir iş yapmıştı! Elindeki topraklardan bir bölümünü devlet ondan satın almıştı. Toprağın altında değerli bir maden tahmin ediliyordu. Kulağına geldiğine göre bu platindi. Altı ay sonra Baranoviç'in yönetiminde bilimsel bir heyet Sibirya taygalarında bazı araştırmalar yapacaktı. Eğer isterse Tunda da onlara katılabilirdi. Baranoviç'e hazırlıklara başlaması ve gereken aletlerin temin edilmesi için bir ön ödeme de yapmışlardı.

Sonra yazdıkları Tunda için bir sürpriz oldu. Baranoviç başka bir konudan da söz ediyordu:

"Az kalsın en önemli şeyi unutuyordum. Bundan iki ay önceydi, beni genç bir kadın ziyaret etti. Havalar ısınmaya, karlar erimeye, günler uzamaya başlamıştı. Genç kadın bir kuşu andırıyordu. Bana yengem olduğunu söyledi. Kafkasya'dan geliyordu. Yanındaki kürkleri ve senin bir fotoğrafını gösterip beni söylediğine inandırdı. Üç aydır yollardaymış. Onu bana getiren Omsklu bir kürk tüccarıydı. Genç kadın senin para yollamış olduğunu da anlattı. Dünyadaki tek akrabanın ben olduğuna inandığı için kalkıp buralara gelmişti. Diğer akrabası, çömlekçi amcası, bu arada ölmüştü.

Adının Alya olduğunu söyledi. Günün çoğu saatlerini susarak geçiriyor.

Evimde kalıyor, öyle yaşayıp duruyor. Güzel bir genç kadın. Aramızda pek konuşmuyoruz. Sensiz yaşamaya nasıl devam edecek? Ben bunu hiç sormadım. Rusçası pek iyi değil.

Eğer istersen yanına gelmesi için ona para verebilirim. Tabii burada da yaşamaya devam edebilir. Vereceğin kararı ben kabullenmeye hazırım! Mektubunu bana İrkutsk'a 'bekler ulak' olarak yollayabilirsin. Ayda bir oraya giden gramofoncu İzak Gorin mektuplarımı alıp getiriyor.

Geçenlerde ondan bir gramofon satın almıştım. Eşin olduğunu söyleyen kadın müzik dinlenmesi çok seviyor. Arada sırada sessiz sessiz ağlıyor. Böyle anlarda, acaba kocası için mi gözyaşı döküyor, diye düşünmeden edemiyorum. Benim de gözlerimde yaşlar birikmiyor değil...

Bir süre önce Yekaterina Pavlovna'yı yanıma almak istemiştim. Fakat yaşadığı kenti terk etmemişti. Birikmiş parası vardı. Ölürsem kurtların değil, kent insanlarının arasında öleyim, demişti."

Tunda, isteseydi Irene'yi arayıp bulmak için yanından ayrılmış olduğu Baranoviç'e yine dönebilirdi.

Evet, o topraklardaki bir yaşam onu bekliyordu, karısı da.

Baranoviç'in arazilerini gözünün önüne getirdi. Evini, köpekleri Barin'le Yegor'u, içinde et parçalarının piştiği bakırdan büyük kazanı, üzerinde kuzey geyiklerinin postlarının durduğu yatağını, inleyip sızlayarak çalışan duvar saatini ve pencerenin tahtasını gagalayan kargaları da...

Fakat yine de tayganın özlemini çekmiyordu. Onun yaşayacağı ve öleceği yer bu topraklardı. Çürümeyi kokluyor, küflülükle karnını doyuruyor, yıkılan evlerin kokusunu ciğerlerine çekiyor ve tahta kurtlarının neşeli şarkılarına kulak kabartıyordu.

Irene'nin yıllardır yanında taşıdığı fotoğrafını ceketinin göğüs cebinden hiç çıkarmadı. Onu gittiği her yere beraberin-

de götürdü. Sokak ve caddelerde yürüdü. Madeleine kilisesinin olduğu alanda durdu ve Rue Royale'a doğru uzun uzun baktı.

Ben, Tunda'ya bir zamanlar orada rastlamıştım.

XXXIV

27 Ağustos 1926. Saat öğleden sonra dört. Dükkânlar tıka basa insan dolu. Kadınlar büyük alışveriş merkezilerine akın ediyor. çalışmasını pek sevmeyenler pasta salonlarında çene çalıyor. Fabrikalarda çarklar dönüyor. Seine nehrinin kıyısında dilenciler bitlerini ayıklıyor. Bois de Boulogne parkının yollarında âşıklar öpüşüyor. Ev bahçelerinde çocuklar salıncaklara biniyor.

Dostum Tunda, 32 yaşında, sağlıklı, güçlü, çok yetenekli genç adam, dünya başkentinde, Madeleine kilisesinin önünde ne yapacağını bilemiyormuş gibi öyle duruyor.

Mesleği yok, kimseye âşık değil, keyifsiz ve ümitsiz. Ne hırslı, ne de bencil.

Bu dünyada onun kadar gereksiz bir başkası yok.

S O N

adam kirsch

öngörülü bedbaht*

Joseph Roth'un yeniden keşfi takriben son on yıldaki en *mutlu* -belki de "mutlu" sözcüğü Roth'un ismiyle aynı cümlede ilk defa kullanılıyor- edebi gelişmelerden biri olmuştur. 1894 yılında Avusturya Galiçya'daki Brody kasabasında doğan Roth, tefrika denilen empresyonist kişisel denemenin ustası olmasıyla 1920'lerin Almanya'sında en iyi tanınan gazetecilerden biriydi. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşü hakkındaki romanı *Radetzky Marşı*'nın 1932 yılında yayınlanmasıyla da *kurgu* yazarları arasında birinci sıraya katıldı.

Ancak, bir yıla kalmaz, Naziler iktidara gelince, Roth için ya da Alman Yahudisi olan herhangi bir yazar için, Almanya'da yaşamak ve çalışmak imkânsız hale geldi. Roth, sonraki beş yılını Fransa'da kıt kanaat yaşayıp, gittikçe ümitsiz bir hal alan geçimini sağlamak için müthiş bir hızla kısa romanlar üreterek geçirdi. Tarihin ve alkolizmin kurbanı olarak 1939 yılında öldüğünde sadece kırk beş yaşındaydı, gerçi alkol sebebiyle mahvolmuş yüzünü fotoğraflarda görünce, çok daha yaşlı bir adam gibi gözüküyormuş diye düşünmek de mümkün. Oysa

* Bu yazı daha önce *New Republic*'te 8 Şubat 2012'de yayımlanmıştır. (İngilizceden çeviren Hande Yazıcı)

sonunda bu vakitsiz ölüm karanlık bir lütuftu, çünkü Roth 1940 yılındaki Alman işgalinden sonra hâlâ Fransa'da yaşıyor olsaydı, hiç kuşkusuz toplama kampına gönderilecekti.

Roth'un bazı kitapları 1920 ve 1930'lu yıllarda Birleşik Devletler'de yayımlandı, fakat ölümünden sonra ünü neredeyse yitip gitmişti. Son zamanlarda Michael Hofmann, Roth'u Amerika'ya yeniden tanıtmak için, gazetecilik derlemelerinin yanı sıra, hikâye ve romanlarını da çevirerek büyük bir çaba sarf etti. Yine de İngilizce bir biyografisi yok; kendisiyle ilgili nakletmekten hoşlandığı nice efsane ve mitten Roth'un yaşamının hakikatini çözecek korkusuz bir biyografi yazarının olması da mümkün değil. Onun yerine Hofmann şimdilerde Roth'un yazışmalarıyla ilgili büyük bir derleme olan *Joseph Roth: Mektuplarda Bir Yaşam*'ı yayınladı ki bu da, Roth'un çetin hayatının evrelerini izleyip, onun Yahudilik anlayışına bazı sarsıcı iç görüleri teslim etmemizi sağlıyor.

Fakat ne yazık ki, hayatı yağmalanmış olduğu için, Roth'un çoğu mektubu kaybolmuş durumda. *Mektuplarda Bir Yaşam* 500 sayfadan fazla sürmesine rağmen, Hofmann kitabın Sunuş kısmında, Roth'un anne babasına, karısına, sevgililerine ya da en yakın arkadaşlarına dair hiçbir mektuba dikkat çekemiyor. 1933'ten önceki yazışmaları ekseriyetle editörlerine ya da kadrolu yazar olarak çalıştığı tanınmış bir liberal gazete olan *Frankfurter Zeitung*'daki meslektaşlarına yazdığı mektuplardan ibaret. 1933'ten sonra ise, Roth'un mektuplarının açık ara ile en önemli alıcısı, bir başka Alman Yahudisi ve edebiyat göçmeni olan Stefan Zweig idi, Roth - Zweig arkadaşlığı da kitabın gerçek dramı olarak ortaya çıkıyor.

Yine de, mektuplar Roth'unkine benzer etkili bir his vermeye yetiyor. Viyana'dan Brody'deki akrabalarına yazan genç bir adam olarak Roth, vaktinden evvel gelişmiş, gururlu ve

züppe biri: "Sizin için ne dileyebilirim ki?" der yirmi iki yaşındayken küçük kuzenine. "Olsa olsa krallara layık üç şey... Hayal gücünün altın tacı, yalnızlığın kızıl pelerini ve ironinin saltanat asası." 1917 yılında Roth Avusturya ordusuna kaydolur, ertesi yıl boyunca da yazımını biçimlendirecek deneyimleri biriktirir. Aslında vaktinin çoğunu bir ordu gazetesi hazırlayarak geçirmesine rağmen, insanlara sıklıkla savaşı gördüğünü ve Ruslar tarafından esir alındığını anlatıp, yaşamla kurgu arasındaki çizgiyi kasten belirsizleştirir. Ne yazık ki bu kritik dönem iki kısa mektupla anlatılıyor.

Mektuplaşmalar fiilen sürerken, 1925'te, Roth iyi tanınmış bir gazeteci, *Frankfurter Zeitung*'un da yıldızıdır halihazırda. Sadece yıldız da değil, adeta bir primadonnadır: Bu dönemki mektupların çoğu, Roth'un en iyi görevleri ya da en yüksek ücretleri almadığı zaman yaptığı şikâyetlerini içeriyor. "Ben bir *istek parçası* değilim, *puding* de değilim (yani, bir tatlı, Hofmann İngiliz İngilizcesiyle yazıyor), ben *ana yemeğim*" diye azarlar editörünü. Yazar Roth için kayda değer olan ve değişmeden kalan şey ise Almanya'ya karşı duyduğu derin kederidir, bu da onu hemen hemen her ülkeyi alternatif olarak idealleştirmeye sevk eder. 1925 yılında, ilk kez Fransa'dayken, heyecanlıdır: "Paris'in dünyanın başkenti olduğuna dair seni *şahsi olarak* bilgilendirmem gerektiği hissine kapılıyorum, buraya gelmesin" diye yazar editörü Benno Reifenberg'e. "Burada bulunmamış bir kişi olsa olsa yarı insandır."

Almanya'nın aksine bilhassa Fransa'ya sahip çıkar: "Herhangi bir şoför bile bizim en zeki yazarlarımızdan daha zeki" diye yazar Roth, sonra devam eder: "Alman bir yazar olarak konuyu anlayamıyorum. Paris yüksek bir kulenin tepesinde olmak gibi, Avrupa medeniyetinin zirvesinden aşağıya bakıyorsun, dibe doğru, bir bakıma vadinin aşağısında olan yer ise

Almanya." Daimi bir Paris işinden reddedilip eve dönmeye mecbur bırakıldığında, Fransa acı bir darbe olur onun için. "Almanya'yı bir anda, tamamen hissediyorum" diye yazar 1931 yılındaki bir başka yurt dışı seyahatinde. "Her sokak köşesi tüm ülkenin korkunçluğunu açığa vuruyor. Orospuların bile en çirkinlerine sahip... Erkeklerinse hepsi sergilenen oymak beyleri... Sanki üreme organlarınız yok olmuş, hiçbir şey kalmamış gibi bir his!"

1920'ler Alman gazeteciliği ve Roth için çıkış yapan zamanlardır. Fakat o dönemki mektuplarında bile parayla ilgili değişmeyen şikâyetlerini ve daha fazlasını kazanmak için yaptığı manevraları görüyoruz. Bu çoğunlukla, Hofmann'ın, yayıncılara karşı "kavruk-dünya" stratejisi olarak adlandırdığı şeyi de kapsıyor: Roth'un gerçeğe dönüştürebileceğinden daha fazla iş ve kitap kontratı kabul etme gibi bir huyu vardır ve geri kalmamak için daima çılgınca çalışmak zorundadır. Hofmann'ın dipnotlarda anlattığı bir hikâye bu konuyla ilgili fikir verici: Roth, bir Münih gazetesinde seri halinde yayımlanması için bir roman yazmaya söz vermiştir. Taslağı teslim ederken, üzerine defalarca "Romanı üç gün içinde bitirmelisin! Romanı üç gün içinde bitirmelisin!" diye yazmış olduğu sayfayı da yanlışlıkla ekler. Roth'un çalışma metoduyla ilgili bu kanıttan rahatsızlık duyan gazete, romanı geri çevirir. En çok vakit (iki yıl, Roth standartlarına göre tam anlamıyla bir *sonsuzluk*) harcadığı kitabı *Radetzky Marşı*'nın da başyapıtı olması rastlantı değildir.

Roth bohem yaşamıyla gurur duyar: "On sekiz yaşımdan beri bir evde yaşamadım" diye yazar 1929'da. "Sahip olduğum her şey üç bavula sığar." Fakat otellerde yaşamak bir tür pahalı sefalettir, özellikle karısı Friedl şizofreni olunca, onun sanatoryum ücretini de ödemek zorunda kalır.

Neyse ki Roth 30 Ocak 1933'te Almanya'dan ayrılır, tam da o gün Hitler başbakan olur; fakat hayatı kurtulmuş olsa da,

geçim yolu mahvolmuştur. 11 Şubat itibariyle, "4 hafta içinde Seine köprülerinin altında yatmak zorunda kalma olasılığını" yazar. Tek avantajı açık görüşlülüğüdür: Bazı Yahudi yazar arkadaşlarının aksine, Üçüncü Rejim'in* onun için ne anlama geldiğinin kesinlikle farkındadır. "Büyük bir felakete gidiyor olduğumuz artık senin için de belli olacak" diye yazar Zweig'a Şubat 1933'te. "Kişisel durumlarımızın epey dışında, edebi ve fiziksel yaşamımızın harap edilmesiyle, bizler yeni bir savaşa doğru gidiyoruz. Olası geleceğimiz için daha büyük bir cehennem gösteremem. Barbarlar yönetimi devraldı. Kendini kandırma sakın. Cehennem hüküm sürüyor artık."

Sonraki altı yıl boyunca, mektuplar giderek çaresiz, (en nihayetinde de) başarısız bir hayatta kalma savaşını kaydeder. Alman piyasası Roth'u yasaklayınca, artık bir gazeteci olarak hayatını kazanamaz. Geride kalan sadece romanlarıdır, onları Avusturya ve Hollanda'daki göçmen Alman yayıncılara satıp Fransızca ve İngilizceye çevirir. Fakat roman yazmak bir ya da bir yıldan da fazla sürdüğü için, olması yakın fukaralıkla yüzleşmek (Roth artık yeni sevgilisinin ve sevgilisinin çocuklarının da masraflarını karşılayıp aşırı derece alkol tüketiyordur) mektupların da dürüstçe aksettirdiği gibi uzun bir sinirsel işkencedir.

Roth tüm sıkıntılarını, kendisini bu yıllar boyunca finansal ve mesleki anlamda destekleyen Stefan Zweig'a döker. Fakat Roth gibi bir adamı desteklemek basit bir iş değildir, özellikle de Zweig gibi bir adam için. İkisi tezat içinde çalışır. Roth dahi ve müsrifse, Zweig tedbirli, ihtiyatlı bir edebi burjuvadır. Tarihi şahsiyetler ve yazarlar hakkındaki biyografileriyle dünya

* Üçüncü Rejim, 1933 yılının Ocak ayında başlayıp,1945 yılının Mayıs ayında biten, Nazi rejimi altındaki Almanya'ya verilen ad. *Üçüncü İmparatorluk, Üçüncü Diyar* olarak da bilinen Almanya'nın Hitler diktatörlüğü altındaki Nazi hükümeti dönemi. (ç.n.)

çapında ün ve servet kazanmasına rağmen, Roth'u daha büyük bir yetenek olarak görür. Böyle bir durumda hor görme olasılıkları aşikârdır, bu olasılıklar büyük ölçüde önlense de saygınlık tümüyle Zweig'a gider. En iyi şartlarda bile ılımlı bir insan olmayan Roth, yoksulluk yüzünden en acınası yalvarışlara ve en acımasız şantajlara kadar düşürülür : "Endişelerim, çok endişelerim var, öyle MUTSUZum ki" diye yazar Haziran 1934'te. "Yalvarırım, yalvarırım benim için biraz özgürlük sağla. Böyle yaşayamam artık, öldürüyor bu beni." Fakat bu yalvaran vaziyeti, Zweig'in kitaplarını kibirlice eleştirmekten, siyasi ihtiyatına lanet etmekten ya da genel olarak karakterini kötülemekten vazgeçirmez onu. "Bana öyle geliyor ki, hayatında evvela bir arkadaşın olamaz senin" diye hiddetlenir 1936'da. "Arkadaşlık gibi ciddi ve trajik bir ilişki içinde, sadece KAYITSIZ ŞARTSIZ olmak vardır. KAYITSIZ ŞARTSIZ. Kıstaslar yoktur." Tüm yazışma duygusal ve siyasi dramla öylesine gergindir ki teatral davranışa şiddetle gereksinim duyar: Roth ve Zweig'la ilgili Paris'teki bir oyun gerçekten böyle bir şey olabilir.

Kaçınılmaz şekilde, Roth ve Zweig'in mektuplaşmalarındaki ana tema, Roth zaman zaman bu konudan uzaklaşmak için kendini zorlasa bile, Yahudiliktir. "Benim Yahudiliğim, rastlantısal bir özellikten başka bir şey gibi gelmiyor bana hiç, yani, tıpkı sarı bıyıklarımın olması gibi (ki kahverengi de olabilirdi)" diye yazar Roth Temmuz 1935'te. "Bundan asla mustarip değilim, asla gurur da duymuyorum." Bu nedenle Roth, *Alman Yahudisi dostuyla* dayanışma konusunda kararsız kalır. *Bir dereceye kadar, bu,* Naziliği sadece Yahudilere karşı değil, bütünüyle medeniyete karşı bir tehdit olarak görmekte ısrarcı olduğu içindir. "Yahudi aleyhtarlığı... büyük vahşilik çanına küçük bir ot tıkamaktır." Herkesi küçümser Roth, özellikle de,

Almanya'yla uzlaşmaya hazır olduklarını düşündüğü Yahudileri. 1936 yılında kin dolu biçimde şöyle yazar: "Bir yerlerden bir sünnet derisi ödünç alabilen insanlar hâlâ Almanya'da oturuyor olacaklar, ses çıkarmadan ya da başka türlü."

Ancak Roth da her türlü Yahudi'yi açık açık aşağılar. Avusturya İmparatorluğu'nun eski haline gelmesini düşleyen siyasi bir muhafazakâr olarak, Yahudi solculardan nefret eder, Katolik olmayı düşleyen bir dünya vatandaşı olarak da Yahudi milliyetçilerinden nefret eder. Gördükleri zulüm için Yahudileri suçlamaya tamamen hazırdır. 1935 yılının Şubat ayında, "İşte Yahudiler... Avrupa kültürünü Sosyalizm ve felaketle tanıştırıp, böylece Nasyonal Sosyalizmi mümkün kılanlar" diye yazarken buluyoruz onu: "Onlar Hitler'in asıl beşiği... Yahudiler avamları salıverdi." Altı ay sonra da Roth, Chaim Weizmann'ın aleyhinde konuşur: "Siyonist, bir Nasyonal Sosyalisttir, Nasyonal Sosyalist de bir Siyonist... Yapmak istediğim şey Avrupa'yı ve insanlığı korumak, hem Nazilerden hem de Hitler Siyonistlerinden." Tüm yatıştırıcı faktörler –Roth'un siyasi ve dini görüşleri, kişisel çaresizliği, şok etme arzusu– göz önüne alındığında, bu açık ve kesin ifadeler değersiz kalıyor.

Ama Roth'un mektuplarında sıklıkla görülen durum, an hissinin tüm hikâyeden uzak oluşudur. Yahudiliğin ona biraz saç rengi gibi geldiğini iddia etmesine rağmen, aslında en iyi iki kitabının (Doğu Avrupa Yahudisi sıradan bir adam hakkındaki romanı *Job* ile aynı konu üzerine yaptığı bir röportaj derlemesi olan *Gezgin Yahudi*'nin) aleni konusu da budur. *Radetzky Marşı*'nda da, Roth'un Yahudiliğinin, çok daha coşkuyla kabul ettiği Avusturyalı olmasıyla karmaşık bir şekilde nasıl kesiştiğini görmek mümkün.

Gezgin Yahudi'nin çevirisindeki Sunuşta, Hofmann, Roth'un beğendiği bir hikâyeden bahseder: "Kaftan giymiş yaşlı bir

Yahudi mülteci, tren kompartımanında otururken, biletini kontrolöre gösterir. Kontrolör şüphelenip, belki de biletin ücretini ödememek için kaftanının içinde bir çocuk saklıyordur, diye düşünerek Yahudi'ye o kaftanın içinde ne olduğunu sorar. Yahudi, İmparator Franz Joseph'in çerçeveli bir portresini çıkarıp gösterir." Bu iki uçlu hikâye, 1848'ten 1916 yılına kadar Franz Joseph tarafından yönetilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı Yahudi duyarlılığının hem acı hem tatlı olduğu izlenimini uyandırıyor. Geç dönem on sekizinci yüzyılda Avusturya, Polonya ülkesini parçalara ayırmak için Rusya ve Prusya'ya katılmış, büyük bir Yahudi nüfusunu da topraklarına katmıştı. Ertesi yüzyıl boyunca, Polonya Yahudilerinin çoğu Avusturya İmparatorluğu şehirlerinin, özellikle, yirminci yüzyılın sonuna kadar Yahudi kültür ve ediniminin şanlı merkezi olan Viyana'nın yolunu tutmuştu. Burası, Freud'un, Mahler'in, Wittgenstein'in –ve I. Dünya Savaşı sırasında üniversite eğitimi almak için gittiği– Joseph Roth'un Viyana'sıydı.

Fakat *fin de siécle**, Viyana, Yahudi aleyhtarı partilerin ve siyasetçilerin bariz biçimde iktidara geldiği ilk yerlerden biri olarak, Yahudi aleyhtarlığının dünya başkentidir aynı zamandı. Hitler Yahudi düşmanlığını Viyana sokaklarında öğrenir. Roth'un anekdotunda yakaladığı şey, Avusturya Yahudilerinin hem tehlikeye maruz kaldığı (şüpheci tren kontrolörü) hem de *Kaiser*** olarak kişileştirilen imparatorluk devletinin himmetiyle bu tehlikeye karşı korunduğu algısıdır. Bu algı, 1918'den sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması Doğu Avrupa'daki saldırgan milliyetçilik çağına neden olduğu

* Fransızcada belirli bir dönemin sonuna gelindiğini anlatan terim."Yüzyılın sonunda" demek için kullanılır. (ç.n.)

** Almanca: "imparator". (ç.n.)

zaman çok daha çekici hale gelmiştir. Hoşgörülü İmparatorlukla kıyaslanınca, Polonya ve Macaristan gibi yeni devletler ve 1933 yılından sonra Nazi Almanya'sı, yabancı düşmanlığı ve Yahudi aleyhtarlığının kâbuslarıdır.

Bir bakıma Roth, tıpkı hikâyedeki yaşlı Yahudi'nin imparatorun portresini kullanması gibi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki anılarını kullanır: şeytana karşı tılsım, daha emniyetli bir simge, daha medeni bir dünya gibi. Kaderine terk edilmiş Avusturya medeniyetine karşı bu nostalji, *Radetzky Marşı*'nın ana konusudur, böylece *Geçmiş Şeylerin Hatırası* ve *Sihirli Dağ* ile birlikte, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sının ölüm kroniğini çıkartan büyük romanların arasında yer alır.

Romanın başlığı Avusturya ordu marşından alınıyor, Roth'un öyküsü, 1914'e zemin hazırlayan yıllardaki Avusturya ordusunun kapalı dünyasında kuruluyor. Kahramanı Carl Joseph von Trotta, tamamen imparator gibi, zapt olunamaz bir teberru ile mücadele halinde olan iradesiz ve enikonu korkak bir subaydır. Romanın ilk bölümünde öğrendiğimize göre Trotta'nın büyük babası 1859 yılındaki Solferino Muharebesi'nde İmparator Franz Joseph'in hayatını kurtarır. Ödül olarak da, "Solferino Kahramanı" Slav köylü köklerinden ansızın koparılıp, barona dönüştürülür. Torunu, Carl Joseph, bu kökünden koparılmanın akıbetlerini yaşamak zorundadır: kişisel asaletin dışında bir unvanı, askeri yetenekleri dışında da bir subay encümeni var.

Roth'un belirttiği gibi, bu onu, içinden oyulmuş olan imparatorluğun mükemmel bir simgesi haline getiriyor. I. Dünya Savaşı'ndan önceki miskin yıllarda, Avusturyalı bir asker olmak demek, garnizon beldesinde yaşayan, içen, kumar oynayan, ara sıra düello yapan, kısacası kimsenin gerçekten olacağına

inanmadığı bir mücadeleye hazırlanmak için ömrünü boşa harcayan demektir. Trotta'nın Avusturya'sı da, Thomas Mann'in *Sihirli Dağ*'da yarattığı doruk sanatoryumu gibi zevk ve sefaya düşkün bir yer. Sadece arada sırada Trotta, kendisine "Biz artık hayatta değiliz!" diyen Polonya Kontu Chojnicki gibi daha net görebilen birileriyle tanıştırılır. Habsburg monarşisi, Polonyalılar, Macarlar, Hırvatlar, Slovenler gibi –hepsi de kaçıp kurtulmak isteyen– bir düzine milliyete hâkim olduğunda, sadece Franz Joseph'in olağanüstü uzun ömrü ortalığı bir arada tutar hâlâ. "Bir ayağı çukurda, nesli tükenmekte olan yaşlı bir adam, burnu ne zaman aksa, safi bir keramet sayesinde hâlâ üzerinde oturabildiği eski tahtını tutar. Daha ne kadar, daha ne kadar? Bu çağ artık bizi istemiyor! Bu çağ bağımsız ulus devletlerini yaratmak istiyor! İnsanlar artık Tanrı'ya inanmıyor. Yeni din milliyetçilik."

1930'ların ilk zamanlarındaki bakış açısından yazarken Roth, Avrupa milliyetçilik çağındaki en kötü kaybedenlerin Yahudiler olacağını bilmişti. Bu bilgi, romandaki en matemli sahnelerin birinde, Kaiser'in küçük bir kasabayı ziyareti sırasında Yahudi bir heyeti kabul ettiği zaman veriliyor. Biri Yahudilerin de bir dinleyici istediğine değindiği zaman, Franz Joseph için bu sadece ikinci bir zorunluluktur - Katoliklerin ve Ortodoks Hristiyanların kasabasına kendisini göstermiştir zaten. Ama Yahudiler için bu hayatta bir kez olan bir ayrıcalık, mesafeli koruyucularına yüz yüze teşekkür edebilmek için bir şanstır: Kara şeritli beyaz bir dua şalı içinde sürüyüp giden sakalıyla yaşlı ve saygın biri olan Yahudilerin önderi, Kaiser'e doğru süzülür. Kaiser atıyla geziniyordur... Kara Yahudi güruhu da Kaiser'e doğru dalgalanır. Sırtları batıp çıkıyordur. Kömür karası, ateş kırmızısı, gümüşi beyaz sakalları yumuşak esintiyle sürüyüp gider. Yaşlı ve saygın önder, Kaiser'in üç adım

önünde durur. Kollarının arasında, ufak, şıkır şıkır ziller ve altın bir taçla kaplı parşömen tomarı halinde kocaman bir Tevrat tutuyordur. Yahudi Tevrat'ı İmparator'a doğru kaldırır. Anlaşılamayan bir dille, dişsiz, çok büyük ağzı, bir imparator gördükleri zaman Yahudilerin ezberden okuması gereken duayı mırıldanır. Franz Joseph başını eğer... 'Siz mübareksiniz' der Yahudi, Kaiser'e. 'Dünyanın sonunu görecek kadar yaşamayacaksınız.' Biliyorum, diye düşünür Franz Joseph.

Bu bölüm, Roth'un tarzına iyi bir örnek. Usta bir yazı dizisi yazarıyken de olduğu gibi, okurunun gözünü bir noktadan başka bir noktaya taşımak için kısa cümleleri kullanıp, renklerin ve detayların olduğu birkaç cüretkâr vuruşla bir mizansen yakalıyor. Kaiser'i tasvir ederken yaptığı iyicil ironi de karakteristik: başka iklime ait insanlar arasında ne yapacağını şaşırmış yaşlı bir adam, fakat hâlâ kendi Yahudi halkına vazifesinin de farkında. Son cümlelerde Roth, duayı, kasıtsız bir küfre dönüştürüyor. Eğer Franz Joseph dünyanın sonunu görecek kadar yaşamayacaksa, bu Mesih geleceği için değil, Franz Joseph'in ölümü Avusturya İmparatorluğu'nun dağılmasını işaret edeceği için olacaktır. Avrupalı Yahudiler içinse bu dağılma Roth'un bile tahmin edemeyeceğinden daha mutlak bir yıkım ile sonuçlanacaktır. "Artık" diye sorar Zweig'a 1933 yılında, benim neden hep öngörülü bir şekilde bedbaht olduğumu ve olacağımı anlıyor musun?"

Joseph Roth, 1985 yılında sinemaya da uyarlanmış olan *Sonsuz Kaçış* adlı yapıtında, I. Dünya Savaşı yıllarında, Avusturyalı üsteğmen Franz Tunda'nın maceralarla geçen yaşamını anlatır. Soluksuz bir şekilde akan olaylar, bu olayların geçtiği değişik ülke ve kültürler; bütün olup bitenlerin arasında ise hayatta kalmak için gösterilen muazzam bir enerji:

> *Cephedeyken bazı belgeleriyle nişanlısının bir fotoğrafını ceket astarının içine dikmişti. Rusya'da kaldığı yıllarda ve sonra Avusturya'ya dönerken yol boyunca, kamptan kaçtığı günlerde temin ettikleri sahte belgeleri kullanmıştı. Gerçek kimliğini sınırın öteki yanına geçince, kendini güven içinde hissedeceği topraklarda astarın içinden çıkaracaktı.*

Ruslara esir düşen Tunda kapatıldığı kamptan kısa süre sonra kaçar. Ancak ülkesine dönemez, aylarca Sibirya'nın uçsuz bucaksız taygalarında, bir ayı avcısının yanında yaşar, Bolşeviklerle muhalifleri arasındaki savaşa katılır. Komünistlerin yanında savaşır, tüm yaşamını Rus Devrimi'ne vermiş olan Gürcistanlı bir kadın subaya aşkla tutulur. Onunla Bakû'den Moskova'ya uzanan bir yolculuğa çıkarlar. Günün birinde Viyana'ya dönmeyi başarsa da kısa süre sonra kendini Paris'te bulur. Franz Tunda gittiği yerlerde kimseyle yakınlaşamaz, savaş sonrası Avrupası'nda oluşmaya başlayan yeni toplumun dışında kalır.

THG
0063766
GGP
THG

AYRINTI • KLASİ
ISBN: 978-605-314-
9 786053 141